

Tihemetsa pargid

Voltveti mõisapark ja dendropark

Käesolev Voltveti parke tutvustav materjal on valminud Sihtasutus Keskkonnainvesteeringute Keskus programmi „**Keskkonnateadlikkus, teavitustegevused, uuringud**“ projektina nr 191, „**Voltveti parkide keskkonnanahariduslikud õppe- ja teavitusmaterjalid**“. Materjali eesmärgiks on tutvustada populaarses vormis loodus- ja muinsuskaitse all olevat Voltveti mõisaparki ja selle kõrval asuvat dendroparki (arboreetum), kasvatada loodushoidu, toetada koos praktiliste näidetega üldist keskkonnanaharidust.

Käesoleva teavitusmaterjali kasutamine võimaldab paindlikumalt korraldada metsanduse, aianduse, loodusgiidide õppetööd, suurendada erinevas eas ja erinevates õppevormides õppivate loodushuviliste iseseisva töö mahtu ning pöörata rohkem tähelepanu erinevate puu- ja põõsaliikidele metsanduses, aianduses ja haljastuses. Selleks on koostatud kolm erinevat õpperada, lisatud praktilised ülesanded ja mängud.

Materjal sobib üldhariduskoolide loodusõpetuse ja keskkonnaõppe tundideks, täiendkoolitustel ja elukestvas õppes kasutamiseks, pakub teavet pargi külastajatele, abistab erinevate puu- ja põõsaliikide tundmaõppimist, teadvustab loodushoiu-põhimõtteid, parkide kaitset ja loomist Voltveti mõisapargi näidetel.

Elektroniliselt on õppematerjal kättesaadav Pärnumaa Kutsehariduskeskuse kodulehel www.hariduskeskus.ee

Materjali võib paljundada sihipäraseks kasutamiseks.

Väljaandja, materjali koostaja ja kujundaja:

Pärnumaa Kutsehariduskeskus Voltveti koolituskeskus

Postiaadress: Peahoone tee 2, Tihemetsa, Saarde vald

Telefon: + 372 449 1274

e-post: parnumaa@hariduskeskus.ee
www.hariduskeskus.ee

Trükkija: AS Hetika

Trükise väljaandmist rahastasid:

Keskkonnainvesteeringute Keskus ja
Pärnumaa Kutsehariduskeskus

KESKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

PÄRNUMAA
KUTSEHARIDUSKESKUS

Mõisapargid on meie kultuuripärandi silmapaistev osa, milles **kohtuvad loodus, kultuur ja ajalugu**. Tähelepanuväärsemad neist on võetud loodusväärtuste poolest looduskaitse alla ja arhitektuuri ajaloo ning kultuuripärandi aspektist muinsuskaitse alla. Voltveti mõisapark on väga väärtuslik nii looduslike eelduste, taimestiku, kui muinsuskaitsete tunnuste poolest, mistõttu on pälvinud riikliku topeltkaitse. Mõisa kohta pärinevad esimesed teated juba 16. sajandi keskpaigast. 17. ja 18. sajandil olid omanikeks Wolffeldtid, kelle järgi sai mõis oma nime. 18. sajandi IV veerandist kuni võõrandamiseni kuulus valdus Strykidele, kes on olulise panuse andnud ka pargi kujundamisse.

Praegugi võib näha 18. sajandil rajatud vanema pargi osi, mida laiendati 19. sajandi I poolel ida poole, kus asub paljude võõrliikidega nn Uus park. Arboretumi rajamist alustati 1930. aastatel, misjärel on parki hiljemgi täiendatud uute istutustega.

Voltveti pargi puhul on märkimisväärne varasemate kihistuste käesolevani säilimine ja eksponeerimine. Ajalooliste parkide juures on otsustava tähtsusega ka nende hooldamine, sest park, koosnedes peamiselt elavast materjalist, vajab pidevat läbimõeldud korrastamist ja regulaarset hooldamist. Vaid sel viisil on võimalik säilitada ajalooline väärtuslik park praegustele ja järeltulevastele põlvkondadele. Voltvetis on parki järjepidevalt hooldatud, seega pärandi säilimine tagatud.

Muinsuskaitsealiselt on Voltveti mõisapark piirkonna üks **vanimaid ja liigirikkamaid, nii regulaar- kui vabakujundusliku pargikujunduse esindajaid, väljapaistev arhitektuurne ja aiakunstiline kompositsioon**, mis pakub avalikkusele huvi ajaloolisest, looduslikust ja kunstilisest vaatenurgast. Head tutvumist pargikultuuri varamuga Voltvetis.

Silja Konsa

Muinsuskaitseameti

Põhja-Eesti järelevalveosakonna juhataja

Park on elulugu, mille osadeks on loodus ja kultuur. Mõisapark on looming, mis moodustab osa elukultuurist peegeldades oma ajastut. Piltlikult võib parke võrrelda paradiisiaiaga.

Voltveti mõisapargi kujundamine algas 18. sajandi teisel poolel koos mõisa esimese härrastemaja ehitamisega, mis asus oru kaldal. Hilisema, suurema mõisahoonde ehitamisega koos laiendati ka parki, kujundades peamaja ümbruse eriti suurejooneliseks.

Riiklikult kaitstavate loodusobjektide hulka kuulub park alates 1959. aastast Eesti NSV Ministrite Nõukogu 5 juuni määruse nr. 218 alusel. See oli aeg, kui märgati vajadust hoida ja säilitada nii Voltveti kui ka paljude teiste Eestimaa mõisate juurde kuuluvate parkide ajaloolist planeeringut. Park oli see, mis sidus mõisahoonet ümbritseva loodusega.

Viimasel aastakümnel on mõisaparke üha enam väärtustama hakatud. Parkide endisaegse kujunduse taastamiseks või säilitamiseks koostatakse rekonstrueerimisprojekte ja hoolduskavasid. Koos mõisakomplekside renoveerimisega toimub ka parkide taastamine.

Aastatega on mõisaparkide funktsioon teisenenud. Tänapäeval kasutatakse neid eelkõige esteetilise naudingu saamiseks, imetledes erinevaid pargistiile, võimsaid pargipuid ning ligikaudu sajandivanuseid detaile ja väikevorme.

Iga põlvkond avastab mõisapargid enda jaoks uuesti. Pargi maastik on pärand, mis aitab meil ja meie järeltulijatel mõista ja väärtustada ajalugu.

Üha enam kasutatakse korrastatud mõisaid ja neid ümbritsevaid parke puhkuseks ja aja veetmiseks. Voltveti mõisapark pakub võimalust taastuda igapäevasest kiirest elurütmist ning olla koos iseenda, oma lähedaste või sõpradega, nautides esteetilist ja kaunist pargimaastikku. Loodus kuulub inimese juurde, inimene looduse juurde.

Hille Lapp
Keskkonnaamet
Pärnu -Viljandi regioon
looduskasutuse spetsialist

Parkide riiklik kaitse

Eestis on üle tuhande pargi. Suurim hulk on neist endiste mõisate pargid, mis on väärtuslikud kultuuriliste, esteetiliste, puhkemajanduslike ja dendroloogiliste väärtuste poolest. Samas on pargid sobivaks elupaigaks mitmetele kaitsealustele liikidele (näiteks kakud, nahkhiired jt).

Eesti riik on märkimisväärsed Eesti pargid võtnud riikliku kaitse alla. Registrites seisab, et loodusväärtuste poolest rikkaid, st looduskaitse all on ca 400 parki, ning arhitektuurimälestisena on muinsuskaitse alla võetud peaaegu 300, seejuures ca 2/3 parkidest on topeltkaitse all. **Voltveti mõisapark kuulub topeltkaitse all olevate parkide hulka.**

Esimesed pargid võeti Eestis looduskaitse alla juba I Eesti Vabariigi ajal. 1940. aastaks oli Eestis kaitse all 80 parki. Voltveti parki nende hulgas polnud. Voltveti (Tihemetsa) pargi vabariiklik tähtsus kinnitati 1959. aastal, kui nimetati 47 väärtuslikku parki. Tänapäeval kaitstakse parke maastikukaitseala eritüübina ning neis kehtib looduskaitsealuse alusel kehtestatud „Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitseeskirjaga” sätestatud kaitsekord (kinnitatud Vabariigi Valitsuse 3. märtsi 2006. a. määrusega nr 64). Sama määruse alusel kaitstakse ka puistuid ja arboreetumeid. Neid on koos parkidega kaitse all veidi üle poole tuhande. Parkide kaitse-eesmärgiks on ajalooliselt kujunenud planeeringu, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega. Kuna pargid on elavast materjalist, siis vajavad nad pidevat hooldust ning vajadusel ka täiendamist uute puude ja põõsastega, kaitsealuste parkide hooldamise ja korrastamisega tegelevad nii parkide omanikud kui valdajad, riiklikult kaitstavate parkide hooldamiseks on võimalik taotleda toetust riigilt.

Riigile kuulva kooli – Pärnumaa Kutsehariduskeskuse – hallata olevat Voltveti mõisaparki on mõõdistatud, täiendatud, uuritud ja rekonstrueeritud Euroopa Sotsiaalfondi meede 1.1 projekti „Metsamajanduse õppekava arendamine ja õppekvaliteedi kindlustamine“ ning mitme Sihtasutus Keskkonnainvesteeringute Keskus poolt rahastatud projekti toel. Igapäevahooldust teevad kutsekooli osakonna -Voltveti koolituskeskuse - töötajad, õpetajad ja õpilased.

Voltveti mõisapargi kogukondlik väärtus

Kohalikus kontekstis on Voltveti park Tihemetsa aleviku süda. See osa igapäevaelust, kus harukordne ja väärtustatud looduse, kultuuri ja ajaloo kohtumishetk ununeb päevatoimetustes. Parki läbib kaks tänavat, mida mööda minnakse – sõidetakse poodi ja koju, bussipeatusesse ja Valga - Pärnu maanteele. Samuti on jalgrajad igapäevaselt taltatavad, siin on alevikulaste mängumaa. Paraku on vana park ka mõnele salajane või suisa avalik napsitamispaik või koht, kus end kergenda, oks või tüvi murda, peenralt istik näpata, prahti pillata, laternaposti kiviga loopida, pingil või rohul tukkuda, autoga rallitada, jalgrattatrikke rinnatistel ning treppidel proovida. Kas see kõik ka omavahel kokku sobib? Mis, millal ja miks on lubatud? Mis tasub iseenda esteetiliste väärtuse nimel tegemata jätta? Mis on suisa seaduserikkumine? Mida selles pargis kui hinge õnnistust hoida? Alljärgnevalt on esitatud ja tutvustatud pargi seadustatud väärtused.

Voltveti mõisapargi muinsuskaitseiline väärtus

Voltveti pargis on viis kinnismälestist /ehitismälestised/ Voltveti mõisa **peahoone** – (registrinumber 16742), Voltveti mõisa **park** (registrinumber 16743), Voltveti mõisa pargi **piirdeaed** (registrinumber 16744), Voltveti mõisa **pargigroott** (registrinumber 16745) ja Voltveti mõisa **ait** (registrinumber 16746). Muinsuste uurija Eduard Rajari hiljutine „avastus“ on esimese Eesti Vabariigi pidude pidamise paik – võidutule altar.

Mälestiseks määratlemisest tulenevalt on kehtestatud neile kaitsevööndid – 50 meetri laiune maa-ala mälestise väliskontuurist või piirist arvates, et tagada vaadeldavus, sealhulgas kaugvaadete säilimine ja silueti nähtavus ja neid ümbritseva maa-ala kultuuriväärtuslike struktuurilelementide säilimine ruumilises kontekstis:

Ajaloolise terviku moodustavatele või lähestikku asuvatele kinnismälestistele kehtestatakse ühine kaitsevöönd. Seetõttu kuulub kompleksi ka Voltveti **kõrts** (registrinumber 16747).

Tulenevalt Muinsuskaitseadusest **kehtivad kinnismälestisel kitsendused**. Kokkuvõtvalt märkides on ehitamine, konserveerimine, restaureerimine ning selleks ehitusmaterjalide valik ülioluline. Tuleb arvestada nii ehitise kui ka muinsuskaitseala

arhitektuurilist ja ajaloolist väärtust. Nendeks töödeks tuleb Muinsuskaitseametilt eelnevalt taotleda luba.

Samas on **avalik juurdepääs kinnismälestisele**, mis on avalik-õigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal, **igaühel vaba**. Mälestiseks olevasse ehitisse või selle õue pääseb vaid omaniku või valdaja lubatud ajal ja korras. Kusjuures muinsuskaitseamet võib juurdepääsu kinnismälestisele piirata, kui vaba juurdepääsuga ohustatakse mälestist.

Voltveti mõisapargi looduskaitsealine väärtus

Voltveti ehk Tihemetsa mõisa park (13,6 ha) on registreeritud keskkonnaregistris koodiga KLO1200062. **Voltveti park on V kategooria maastikukaitseala** (looduspark). See on kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks. Pargi valitsejaks on määratud Keskkonnaameti Pärnu – Viljandi regioon.

Alusdokumendiks on juba eessõnas mainitud ENSV Ministrite Nõukogu määrus 5. juunist 1959. a. nr. 218, millega kinnitati 47 vabariikliku tähtsusega parki ja tehti riigiorganitele ülesandeks kinnitada riikliku kaitse alla võetud parkide kaitse korraldamise eeskirjad. Parkide kasutajaid kohustati eelarves ette nägema summad nende kasutuses olevate riikliku kaitse alla kuuluvate parkide rekonstrueerimiseks ja korrastamiseks. Dokumendi lisa nr 14 juurde on märgitud, et Tihemetsa Metsatehnilise Tehnikumi park (asukohaga Abja vald) väärrib riiklikku kaitset, sest pargis on 150 võõrpuuliiki ja huvitav kanalite süsteem.

Vanast dokumendist jääb silma, et mõeldi ja kavandati mitmekülgset. Näiteks selleks, et tagada parkide rekonstrueerimistöödeks vajaliku istutusmaterjali kasvatamine, anti istutusmaterjali kasvatamise ülesanne metsamajanditele ja ministeeriumile alluvatele puukoolidele. Vajaliku seemnematerjali hankimisega pidi tegelema teaduste akadeemia eksperimentaalbioloogia instituut. Haridus- ja noorsootöö raames tuli organiseerida noortega

iga-aastasi parkide korrastustöid metsapäevade raames. Parke soovitati võtta koolide ja noorteorganisatsioonide šeffluse alla. Määruses ettenähtud abinõude teostamise koordineerimine pandi looduskaitse valitsusele.

Tänapäeval on kehtestatud maastikukaitsealal ohustava toimetamise piiramiseks sihtkaitsevöönd või piiranguvöönd. Pargi valitsejaga tuleb tegevused (nt puittaimestiku võrakujaundus ja raie, projekteerimine, planeerimine, ehitamine, biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamine) kooskõlastada, järgida kaitse-eesmärki ja keskkonnanõudeid.

Samas on **liikumine pargis, selle juurde viivatel ja sellel olevatel teedel ja radadel päikesetõusust päikeseloojanguni vaba**. Öuemaal, kus asub kaitstav looduse üksikobjekt, võivad teised isikud viibida kinnisasja valdaja nõusolekul.

Voltveti pargi heakorrajuhend

Voltveti ehk Tihemetsa mõisapark ootab külastajaid iga päev kella 7.00–22.00. Öppeperioodi ajal töötab koolimajas – mõisa peahoones – raamatukogu-info-punkt kella 8.00–16.30. Suveajal leiab majast infoandja kella 9.00–15.00. Majas on erinevad näitused. Retkejuhiga käigud ettetellimisel (telefon: 372 449 1274 e-post: parnumaa@hariduskeskus.ee).

Looduskaitseala koosseisu kuuluv Voltveti park koos selles asuva hoonestusega peidab endas ajaloolise planeeringuga, dendroloogilist, kultuuriloolise, esteetilise väärtusega puistut, mille kaitse, puhtuse ja heakorra tagamiseks on külastajatele ja pargis korraldatavatele üritustele kehtestatud mõningad piirangud.

Soovitused külastajale

Voltveti pargis võib liigelda jalgsi või rattaga selleks ettenähtud radadel või teedel.

Mootorsõidukiga väljaspool parklat parki sisenemine ja veemootorsõiduki kasutamine on lubatud ainult eriloaga või erakorralisteks järelevalve- ja päästetöödeks.

Suplemine tiikides on lubatud külastajate omavastutusel, kalapüüki reglementeerib Eesti Vabariigis kehtiv Kalapüügiseadus. Telkimine ja lõkke tegemine on pargis

lubatud ainult kirjalikul nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohal. Arvestada tuleb alati tuleohutuse nõuete ja ilmastikuga (tuule tugevus, suund jne).

Lemmikloomadega on pargis lubatud viibida kõigil külastajatel, kuid teiste inimeste ja loomade turvalisuse eest vastutab looma omanik. Seejuures ei ole lubatud loomade pesemine või ujutamine tiigis. Omanikul on kohustus korjata üles looma väljaheidet. Lemmiklooma omanik vastutab kõigi looma poolt tekitatud kahjustuste eest pargis.

Keelatud on alkohoolsete jookide ja muude joovastavate ainete avalik tarvitamine, v.a korraldatud üritustel (taotletud on luba) tingimusel, et sellega ei häirita kaasinimesi.

Suitsetamine on lubatud vaid tähistatud suitsualal.

Kõik külastajad on pargi heaolu ja puhtuse nimel kohustatud parki mitte risustama ning koristama oma tegevuse tagajärjel tekkinud prahi.

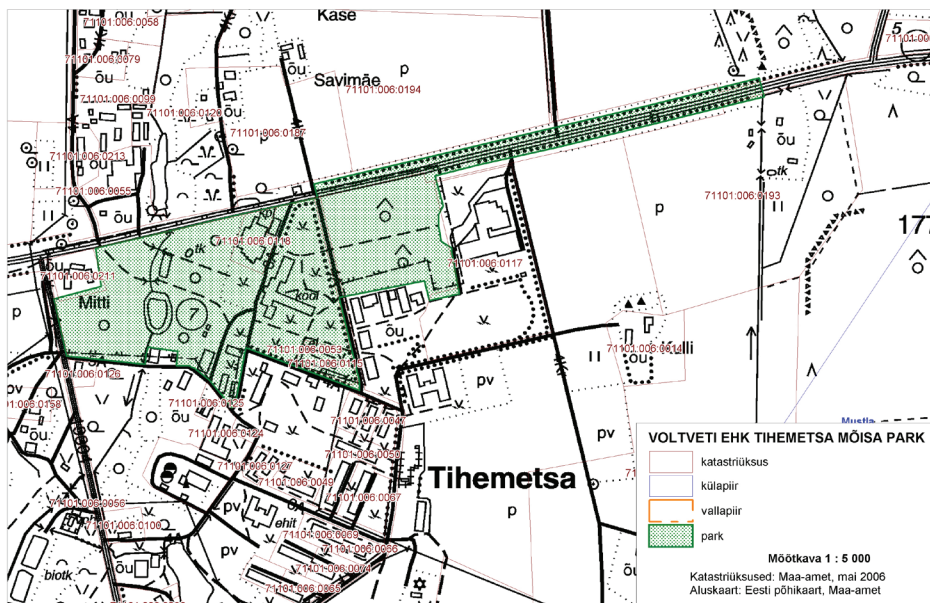
Soovitused ürituse korraldajale

Voltveti pargis on lubatud ilma eelneva kirjaliku kokkuleppeta ja tähistamata alal koguneda kuni 50 liikmelisel seltskonnal. Suurema hulga üritusest osavõtjate puhul tuleb eelnevalt taotleda kirjalikku nõusolekut ja kooskõlastada ürituse asukoht. Avalikel üritustel tuleb tagada päästeteenistuse ja koolipersonali ligipääs tähistatud piirkonnas olevatele hoonetele, rajatistele, tuletõrje hüdrantidele ja veevõtukohtadele.

Ürituse korraldamise ajal peab olema tagatud prügi ja jäätmete ladestamine ainult selleks ettenähtud kohtadele. Üritusel osalejate poolt tekitatud kahjustuste ja reostuste eest vastutab korraldaja. Mootorsõidukiga territooriumile sisenemiseks peab olema ürituse korraldajale väljastatud luba.

Voltveti pargi heakorraeeskirjad lähtuvad Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskirjast, Looduskaitseadusest ja Muinsuskaitseadusest.

Voltveti mõisapargi territooriumil ürituste korraldamise kooskõlastuseks palume võtta ühendust Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti koolituskeskuse majandusjuhiga (mati.jassik@hariduskeskus.ee tel: + 372 51 76 832)

Ticonas, Duekenes, Tignitz, Voltveti, Tihemetsa – romantiline Inglise stiilis mõisapark, kõrgklassitsistlikkus stiilis peahoone ning praktiline dendroaed.

Mõisapargid on tähenduslikud, sest peegeldavad erinevate ajastute tõekspidamisi ja arusaamu. Neis saavad kokku vaba loodus ja inimese poolne loomingu. Pargi kujundlikkuse mõistmiseks on vaja süveneda ajastu kultuuriteksti ja samaaegselt avada meeled loodusele.

Aegade algus

Keskajal kuulus Voltveti ordu valduste hulka. Kirjalikes allikates on Voltvetit (Ticonas) mainitud 1560. aastal seoses venelaste rüüsteretkega Saarde kihelkonda. Samal aastal anti viis talu hilisema Voltveti mõisa aladelt tasuta ordukäsknikule Streithorstile. Tollasest barokkaja pargist andmeid pole.

1561. aastal sai viie talu omanikuks **Wilhelm Wilfering**. Kaks aastat hiljem sai ta terve valduse omanikuks ja 1565. aastal ka Poola valitseja kinnituse. Voltveti mõisat on allikais esmakordselt nimetatud 1601. aastal. Pärast Wilferingi langes mõis **Caspar von Tiesenhausenile**, kelle surma järel päris valduse tema lesk **Anna Schierstädt**. Nende tütar Hedwig naitus Rootsi sõjaväelase Dietrich Wolffeldtiga

ja nii siirdus mõis 1631. aastal **Wolffeldtide** suguvõsa kätte. Perekond andis mõisale selle eestikeelse nime Voltveti. Saksa keeles kutsuti paika Tignitz, varem on esinenud ka nimekuju Duekenes. Ilmselt asus Wolffeldi mõisahooned ja park tolle ümber enam vähem samas paigas, kus praegu, kuid Alva oja teisel kaldal.

1737. aastal sai järgmiseks mõisnikuks kapten **Martin Friedrich von Krüdener**. Nende suguvõsa pantis mõisa mitmel korral. Esmalt sai pandivaldajaks Pärnu raehärra **Jacob von Dohren**.

1786. aastal ostis mõisa **Bernhard von Stryck**, kelle suguvõsa kätte jäi mõis riigistamiseni 1919. aastal. Voltvetist sai peamõis, kus elati. Suure pargi rajamine algas ilmselt 18. sajandi teisel poolel, üheaegselt vana härrastemaja ehitamisega. Hiljem, **1830.** aastate paiku, praeguse peahoone ehitamise ajal, on parki laiendatud ida poole. Voltveti mõisa viimane omanik parun **Heinrich Eduard Karl Stryck** osutas erilist tähelepanu härrastemaja ümbruse kaunistamisele. Tema ajast ongi pärit enamused vanu võõrpuid nn uues pargis.

Romantiline Voltveti mõisapark

19. sajandi romantikud soovisid tajuda looduse ja inimese kooskõla. Parki käsitleti hingestatud objektina, milles kohtusid tegelikkus ja ettekujutused, mälestused, unistused ja unenäod.

Inglismaalt lainetena saksa aadli salongidesse jõudnud lüürilisus kandus balti aadlike meelelaadi ja parkidesse. Erinevalt teistest Euroopa parkidest ei olnud Baltimaades eesmärk mitte niivõrd taastada, kui võrd esile tuua koha eripära, et luua ruum – Arkaadia – mis oleks pelgupaik, kus tunnete ja fantaasia kõrval asub mõtestatus. Juhan Maiste on öelnud, et „Balti park on näide kõige ülevamatest tunnetest ja kõrgematest eetilistest taotlustest“.

19. sajandi Eesti mõisapargid peegeldavad **Inglismaal loodud pargistiili kujunduspõhimõtteid**, millele on lisatud Eestimaa looduse iseloom, romantiline meelsus, Saksamaa vaimuinimeste sentimentalistlik looduselummus ja balti aadli ideaalid. Park ja mõis rajati looduse rüppe: roheline jõekaldale, kaugele paistvale mäekünkale. Kõik see asub kontrastsel maasikualal, kus vahelduvad laugjad murualad, järsud nõlvad, tõusud ja langused.

Voltveti mõis asub maastikulisel siirdealal, kus Sakala kõrgustik muutub Pärnu madalikuks. Park on rajatud vuliseva Alva oja kallastele, mis mõne kilomeetri kaugusel Allikukivil paisub viimaseks ürgseks märgiks – keskdevoni liivakivipaljandisse süvistunud pikaks koobastikuks. Pargi struktuuriline ja funktsionaalne tihedus rajati tugevam ja paremini eristuma mõisa peahoone ümber. Loodi mõtteline kujund peahoonest, kui vette visatud kivist, mis tekitas enda ümber eri suurusega laineringe: keskpaias selgemad ja jõulisemad, servadel pehmed ja hajuvad.

Tüüpiliselt 19. sajandile viidi pargialad ühtsesse kooskõlla ümbritseva maastikuga ja seoti mõisa teiste oluliste hoonetega, millega tekkis terviklik süsteem ehk ansambel, kus oli nii hoonestusel kui taimestikul oma ühisroll. Park jaotus väikeseks intiimpargiks ja suureks metsapargiks. Mõisahoone tuumikusse rajati peahoonega seotud ruumiosa, mis ümbritseti müüri või taraga, mida omakorda piirasid alleed või puuderead. Peahoone ees ja taga laiusid muruväljakud, kus kasvasid taimede grupid, looklesid teed. Kaugemale rajati metsapark, mille teerajad jälgisid maastiku iseloomu. Rajad sobisid ratsutamiseks ja jalutamiseks. Mõisa peahoone rajati maastikul nii, et see asetseks võimalikult kõrgel kohal, mille juurest algasid langused, mis kulgesid põhja või lääne suunas.

Voltveti mõisaparki piirav aed algab peatee nurgast, ulatub häärberi ette, siis kaardub veidi sissepoole, kulgeb natuke maad ida-kirde suunas ja teeb täisnurkse pöörde lõunast kagusse, kulgedes mööda maantee äärt sirgjooneliselt pargi kagunurgani. Tee ja aia vahele jääb kraav, milles paljastuvad tellispostide maakivist soklid. Seestpoolt aeda kulgeb vall. Selles on kolm väravakohta, mis asuvad pargiteede otstes. Hästi säilinud mõisaaegsed piirdeaia postid on laotud kohalikus Allikukivi „tõngis” tehtud tellistest ja kinnitatud lubimördiga. Kõikidel postidel asub viilkatus, mis on kaetud tsingitud plekist katetega. Postide vahed on täidetud puitlattidele kinnitatud ristlip-pidega. Varasemast on teada, et piire on olnud teravalõpmelistest püstlippidest, mis asusid postide vahel sirgjooneliselt ning Pärnumaa aedadele iseloomulikult lattidega välisküljel. Ühelt varasemalt fotolt paistavad ka valgeks krohvitud aiapostid, millel on kivist telkkatus. Võimalik, et need olid veel vana peahoone-aegsed.

Pargi roheala ja teede eraldamiseks on kasutatud graniitposte. Voltveti mõisas on kivi-postide vahel asetsenud puitlattpiire, ühe latiga posti alumises osas. Teede otstes takistas läbipääsu kettipiire. See, millise kujuga need kinnituspostid ja kett olid, pole teada. Pargi edelanurgas on säilinud jalgvärava koht kahe graniitpostiga, millel on alles ka hingetapid. Seega on teada, et vähemalt nurgapostid on olnud kerakujuliste lõpmikega.

Voltveti mõisa trepilt avaneb läänesuunaline vaade pargile. Ees on trepistik, mis laskub oja suunas. Vana mõisapark jaotub kaheks: uuem peahoone ehitusaegne hoolikamalt planeeritud ala ja veeala, kus Alva ojust on paisutatud kalatiigid ja mille tõusval kaldal asub vaba vanem pargiala. Voltveti mõisa „uitamisrajad“ viivad Punaparki Luise hauale (mõisakalmistu), Quellenstein'i (Allikukivi koobastik ja kunagine kalevivabrikandi suvemaja), samuti on teada jalutusrada, mida tänaseni tuntakse nime all Stockmann-Straße.

Voltveti pargimaastik

Reljeefi ja vee koosmõju sümboliseerib aja kulgu, kus võib märgata romantilist sillerdust, varjude ja valguse vaatemängu, salapärase ning melanhoalse ruumi koosmõju. Lookleva serpentiinina pargiteed toetavad emotsioone ja tekitavad muljeid, pakuvad üllatuslikke käänakuid, vormirohket taimestikku. Maastikupargis on olulised vaated, mis avanevad pargi sees, parki ja pargist välja. Mõisaajal planeeriti peamine vaatesiht peahoonest, pargi peateljelt, veekogude äärest, sildadelt, teiste pargi objektide/ehitiste lähedalt, peasisesõiduteelt, ristumiskohtadest, ümbritsevalt maastikult.

Romantiline park peabki olema vaadete seeria, mille kaudu tuleb esile paiga iseärasus ja võlu. Vaatajale pakutakse erinevaid tundmusi, mida toetavad värvid ja vormid. Esmaeesmärk on esile tuua looduse pulbitsev ülevus, mille keskpunktiks on lõpmatuse kujund, puutumatus ja ehedus. Teiseks pakub park vaatemängulisust. 19. sajandi pargi maalilisus pole sillutatud radades ega harmoonilistes objektides, pigem salapäras, isegi metsikuses, ootamatustes ja elementide ning ruumi varieerumises. Rajatiste sisu ja vormi määrasid neist avanevate vaadete iseloom. Mõtestatus loodi parki läbi arhitektuursete objektide nagu skulptuurid, obeliskid, onnid, grotid, templid, sillad, paviljonid. Need asetati pargi mõtteliste telgjoonte sõlmpunktidele. Romantilisse parki rajati keskaegseid vorme ja varemeid, et rõhutada kaduvust igavikulisusele, igatsust ja mälestust, millega pöörduti surma kui „teise kuningriigi“, poole.

Voltveti pargi igavikuigatsuse rõhutamajad on peahoone lähedusse jääv hämar tehiskaljukoobas ehk **grott** ning metsaparki rajatud **Luisehaud**, millest on liikvel halebarmad legendid. Mõisapargi vanema osa loodenurgas, oja kaldal, peaaegu vastu maanteetammi, on samuti romantiline **rustikaalne nurgake**. Poolkaares ümbritseva valli ja maakivide veerel kõrguvad kuused, justkui koopasuu, mis peidab varjulist müstikat. Kindlasti oli selle keskel varasematel aegadel laud ja pingid, kus

sai vilus mõtiskleda elust ja ilust. Nagu selleni viiv tee, on ka **lehtla** sisemuses asuv põrand, kaetud tellisparketiga.

Vana peavärava kõrged graniidist obeliskikujulised postid on viidud Luisehauda ehk mõisakalmistut kaunistama. Ühe puhkekohana oli pargi kirdetipus ka **kivi-jalgadega pink**, millest on tänaseks säilinud vaid jalad. Vanemas pargiosas võib näha nelinurkset maakividest vundamenti (mõõtmetega 9 x 6 meetrit), millel asus **pargipaviljon**. Paviljon oli mõisaajal peahoonest eemal väikesel künkal, millelt on langus oja suunas orgu.

Rajatised seoti taimestikuga asetades need niiviisi raamidesse, et tekitada kujutelmased ja seoseid kaugete maadega, kuhu igatsev romantikuhing „maailma hinge“ otsingul soovis minna. Et kujutlusi põhjamaakargusest veidigi leevendada, lasid mõisnikud istutada parkidesse **eksootilisi puid ja põõsaid**. Sellest ka Voltveti pargi liigirikkus ja metsamõisa dendropark, mis kasvatas taimi enda pargi tarbeks kui ka müügiks. Seetõttu isutati mõisa parki selle „noorusajal“ euroopa nulg, harilik pöök ja valgepöök, hõbevaher ja ebatsuuga.

Dendroloogi hinnangul on Voltveti pargis ja arboreetumis kasvavatest puudest tähelepanuväärsed **hõbevaher, makedoonia mänd, korea pappel, harilik ebatsuuga (pargi idaosas, Eesti suurima tüvemahuga ebatsuuga), harilik pöök, euroopa nulg, harilik valgepöök, hall nulg, mägivaher, mandžuuria pähklipuu, hall pähklipuu, amuuri korgipuu, mäginulg, Douglase viirpuu**.

Voltveti paradiisiaed

„Oleks Õisu heinamaad, Viljandimaa põllud ja Voltveti metsad – siis oleks maapealne paradiis.“

(Rahvasõbu jäänud romantiline õhkamine)

Romantilise pargi kujundus eelistas lehtpuid ja dominanttaimedena okaspuid (elupuu, kuusk, mänd, nulg), mida paigutati nii üksikpuudena kui gruppidesse. Karakterpuid (pärnad, tammed, vahtrad, hobukastanid) korrati kindlates pargiosades ning nende ümber moodustati kindel struktuur. Voltveti mõispargis kasvab kõige enam pärnapuid, näiteks peahoone ümber olev pärnade grupp pärineb mõisaajast. Rohkusest järgnevad saared, jalakad ja vahtrad. Jõulist tammepuud on mõisapargis tagasihoidlikult: 88 puud.

Puude ja põõsastega loodud pargiruum ehitati üles nii, et vaataja liiguks ühest avatud ruumist läbi suletud ala teise avatud ruumi. Seeläbi pidi esile tulema hoolikalt arvestatud valguse ja varjude mäng. Romantilise mõisapargi ülesehitus lähtus päikesevalguse suundadest.

Dendroloog Eino Laas märgib Tihemetsa (Volvveti mõisa) pargi ja arboretumi kujundus- ja uuendusplaani järgmiselt: „Mõisapargis on olulisemad vaatekohad pargipuustule ja veekogudele peahoone eest parki suunduvate jalgteede algusosast, motoklubi juurest parki tuleva jalgteede keskosa künkalt ja loodeosast (Mitti kinnistu poolt) parki suunduva jalgteede kallakult. Jalgteedelt takistavad vaadet piki teed sügavusse puude oksad ja ka mõned kaldu olevad puud.

Pargis on ka vastupidiseid olukordi, kus tuleb sulgeda vaateid või maskeerida ebasobivaid objekte haljastusega. Näiteks motoklubi poolt tuleks sulgeda vaade pargiga mitteseotud Mitti kinnistu hoonetele”.

20. sajandi Voltveti – Tihemetsa mitu algust

19. sajandi 30-ndad aastad

Umbes 1810. aasta paiku olid Eestis antiikeeskujudele tuginevad klassitsistlikud arhitektuurivormid enamasti lõplikult võitnud barokse stiili. Algas nelja kümnendi pikkune klassitsismi ehk kõrgklassitsismi periood, mis kestis kuni 1850. aastateni. Eestis püstitati sel ajastul palju väljapaistvaid ja väärtuslikke mõisahooned, millest suur osa on säilinud tänaseni. Enamik neist asus Põhja-Eestis nagu Sakus, Aasperes, Riisiperes, Vohnjas, Uhtnas, Massus. Samas ka Pärnumaa mõisates püstitati sel perioodil mitmeid kõrgklassitsistlikus stiilis esinduslikke härrastemajasid. Kahjuks tuleb aga Pärnumaa korral tõdeda, et kõik hooned on hiljem ümberehitatud. **Kõrgklassitsistlikku stiili esindavad Pärnumaal kolm kivimõisat – Voltveti, Pootsi ja Sauga.** Neist väljapaistvamad olid Voltveti ja Pootsi, millest mõlema keskosa kaunistas nelja ümarsambaga ja kolmnurkfrontooniga portikus. Pootsi mõisahooned oli ühekorruseline ja võrdlemisi järsu kelpkatusega ehitised, Voltveti mõisahooned aga kahekorruselised ning veidi lamedama katusega. Portaaliid olid mõlemal hoonel äravahetamiseni sarnased: kahe keskmise samba vahe oli suurem kui äärmistel ning lamedat kolmnurkfrontooni kaunistas üsna lai ja lame segmentkaarne aken. See lubab oletada sama ehitusmeistri tööd ning arvata, et mõlemad hooned valmisid enam-vähem samal ajastul. Voltveti mõisahoonel valmimisaeg

jääb 1830. aastasse ja Pootsi härrastemaja on tõenäoliselt Voltvetist mõni aasta noorem.

20. sajandil tegutses mõlemas mõisahoones kool ja seetõttu on neis tehtud tugevad ümberehitused. Voltvetile lisati kolmas korrus ja mitu hoonetiiba. Algkujul on säilinud portikused kui hoonete väärtuslikumad detailid.

20. sajandi 30-ndad aastad

Varasematest pargis asunud rajatistest on paljud hävinud. Hiljem lisatutest on alles jäänud üks betoonvare. Muinsuste uurija Eduard Rajari peab tõenäoliseks, et tegemist on Eesti Wabariigi ajal ehitatud võidutule altariga.

Osa pargi väikevormidest pärineb 1830. aastatest, teised metsatehnikumi aegadest. Voltveti metsakooli rajamisest kokkuvõtteid tehes on kirjutatud, et „kooli majapidamises on suur tähtsus taimeaial. **“Siin kasvatatakse peale harilike metsapuude palju liike ilupuid ja viljapuid.** Õpilastel on siin võimalik rikkalikke kogemusi saada väga paljude puuliikide kasvatamise ja määramise alal. Taimeaiast müüakse ja saadetakse istikuid tellijatele üle kogu Eesti”.

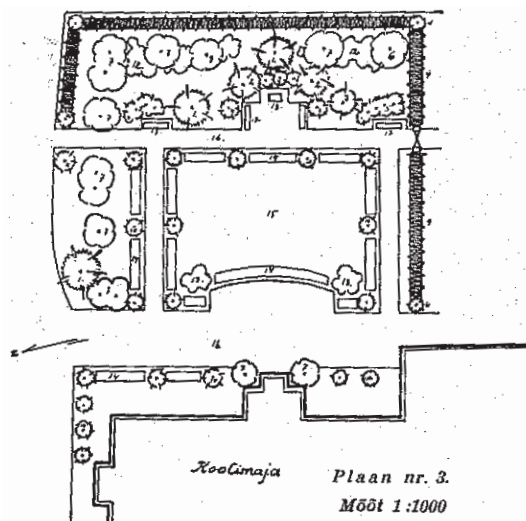
Metsatehnikumi õpetaja Edgar Puide kirjutab, et „1926. aastal rajati **metsakooli taimeaed**, suurusega 3 ha. Kaks aasta hiljem aitas kool juba kaasa marjapõõsaste ja ilupuude levikule. Tänapäeval on kool levitanud ümmarguselt 16 000 viljapuud ja marjapõõsast. Koolitatud kuuski on müüdud ja saadetud metskondadele 165 000 tükki, mände 65 000. Pajuistandusest on müüdud 6000 kg pajuviitsu ja 5000 pistikut. Need arvud ei sisalda omatarviduse rahuldamiseks kasutatud materjali.“ (Märkmeid Voltveti metsakooli arengust 1925- 1940)

Tol ajal metsatehnikumi aednikuna töötanud Alfred Kivisilla artiklis seisab, et „dendroloogia – õppeaia asukohaks kavatseti kooli sauna ja maantee vaheline maa-ala (0,4 ha), mis osutus dendroloogilistele taimekogudele väga väikeseks, mille tõttu dendroloogia-õppeaia uueks asukohaks määrati kooli park, kus järk-järgult tuleb kõrvaldada liiga vanad puud ja tühjad kohad süstemaatiliselt uute taime-liikidega täita. Senini on dendroloogia-õppeaia asutamine piirdunud uute taimeliikide juurdesoetamisega. Puutaimede liikide arv on eelmisel aastal 188 liigilt tõusnud juba 300 liigini. Peale dendroloogilise õppeaia kavatsetakse asutada pomoloogia-õppeaed, kus oleks esindatud viljapuude ja marjapõõsaste liigid kehtima pandud standardsortimendi ulatuses.“ (Metsatehnikumi ümbruse korraldamine)

„Edasi väärib puudutamist **koolimaja ümbritsevate iluplatside asutamise**, mis üldjoontes teostatakse dipl. aedniku E. Lepa valmistatud kavandite kohaselt, kusjuures kavandites on kohapealsete olude kohaselt vastavaid muudatusi tehtud. Iluplatsidel silmapaistvat osa etendavad ilupuud ja –põõsad, mis oleksid teatud määral seotud Metsatehnikumi õppetöö sisulise küljega. Iluplatside istutusmaterjali valikul on arvestatud peamiselt kooli taimeaiast saadavaid taimeliike, kusjuures koolimaja esine iluplats esindaks meie oludes rohkem sobivaid hekke (hekitaimi) ja eriti dekoratiivseid ilupõõsaid. Üldiselt oleks iluplatsi maa-ala taimmaterjaliga tagasihoidlikult koormatud, et võimaldada kultuurmuru loomist ja selle efekti mõjule pääsemist. Iluplats on teedega otstarbekohaselt jaotatud, mis võimaldavad jalutamist ja iluplatsi keskel teele asetatud pinkidel puhkamist.“ (Metsatehnikumi ümbruse korraldamine)

„Koolimaja idapoolsel küljel asuv iluplats on samuti suuremalt jaolt puude ja põõsastega kaunistatud. Keskul asuv tasane kultuurmuru on osaliselt kerakujuliselt põetavate elupuudega palistatud, mille vahel on paigutatud lillepeenrad. Koolimaja rõdult avaneb vaade üle iluplatsi, mille taga roheline okaspuutaustale võiks asetada raidkuju.“ (Metsatehnikumi ümbruse korraldamine)

„Möödapääsmatult tarvilikuks osutub **taimeaija piiramine traatvõrkaiaga**, kuna jäneste kahjustusi on muidu võimatu vältida. On üsna huvitav märkida, et käesoleval aastal, eriti märtsikuu esimesel poolel, närisid jänesed isegi seesuguseid taimi, mida nad minu teada varem pole kunagi närinud - nagu lehiseid, jalakaid, vaarikaid, pooppuid, ligustreid, aedroose, kibuvitsu jne., rääkimata õuna-, pirni-, ploomi-, vahtra-, tamme-, künnapuudest ja pajudest. Noored pajuvõrsed (*Salix viminalis* ja *S.purpurea*) söödi kuni lumeni ühes puu ja koorega nahka. Üksikute taimede kinnitamine muutus mõttetuks, kuid mõningate väärtuslike taimede juures seda teostati.“ (Metsatehnikumi ümbruse korraldamine)

Metsatehnikumi koolimaja tagune iluaia plaan

„Kuna Metsatehnikumi lähemas ümbruses on **suplemiskohad** väga piiratud, kavatsetakse koolimaja pargis asuvaid kalatiike puhastada ja need muuta suplemiskõlvulisteks.“ (Metsatehnikumi ümbruse korraldamine)

Suurejoonelistele plaanidele kui ka õppetegevusele tegi pika pausi sisse hävitav Teine maailmasõda.

20. sajandi keskaik

Seoses metsamajanduse osakonna üleviimisega 1956. aastal Luuale, jäi dendraarium hooletusse ja palju puuliike langes välja. Viimase põhjaliku **inventuuri** tegi hobi korras 1960. aastate algul **Hermann Jakon** ja varustas kõik puud-põõsad ka nimesiltidega. Siis loendati 162 puu- ja põõsaliiki.

1960. aastatel rekonstrueeriti mõisapargi (koolipargi) ülemine terrass koos purskkaevuga, mis oli algselt ümara, kergelt väljapoole kaarduva äärega betoonbassein, kus keskel oli kõrgem maakivikuhila. Viimasest turritas välja purskkaevu toru.

Parki läbiva **Alva oja kunagine kaskaad** oli tol ajal osaliselt säilinud. Oja puhastati 1962. aastal setetest direktori ja õpilaste talgutööna. Üle alumise tiigi ehitati tehnikumi ajal raudbetoonelementidest **kaarsild** ning üle oja väike paneelidest betoonsild. Alumises suures tiigis töötas purskkaev.

Aulatiib ja uus õppekorpus, mis ulatub mõisa veranda asemel pikalt tagaparki, lisati samuti kuuekümnendatel aastatel. Arhitekt Andres Ringo projekti järgi ehitati 1971-1976 parki tolle aja kohta moodne ja ainulaadne söökla-kaupluse hoonetekompleks.

Muinsuskaitseameti sõnul on Voltveti mõisa park näide piirkonna ühest vanimast ja liigirikkamast nii regulaar- kui vabakujunduslikust pargist.

21. sajandi algus

Voltveti mõisa park kuulub looduskaitse alla. Keskkonnaministeeriumi andmetel on Tihemetsa park ja dendraarium uuendamata eeskirjaga kaitsealune park, mis asub piiranguvööndis. Kaitse alla oleva maismaa pindala suuruseks ca 14 hektarit.

Voltveti mõisapark asub mitmel maaüksusel: läänepoolne kinnistu on **Park 1** (pindala 4,87 ha) ja idapoolne kinnistu on **Park 2** (pindala 2,22 ha). Pargi piirialadel asub maaüksus Valgemaja (3314 m²) ja maaüksus Soojasõlme (3654 m²), viimase piiridesse jääb maaüksus Tihemetsa II alajaama. **Park 3** on arboreetum ehk dendropark (pindala 2,787 ha).

Pargi äärmises lääneosas asub väljalõige Mitti kinnistu näol, mis mõjub pargiosale negatiivselt. Maaüksuse Park 1 lõunaosas asub hooldekodu, mis samuti lülitab selle ala kasutusest välja. Pargi idapoolse osa reljeef on tasane, siin asub õppehoonete kompleks ja ka kolm pargilagendikku ning mitmeid tähelepanuväärseid puulike ja -eksemplare.

2008. aastal sai purskkaev taas uue kujunduse, see on teostatud peamiselt vilistlaste kogutud rahalistest annetustest. Arboreetumis saab käia mööda **ringmarsruuti**. See läbib nii põhja- kui lõunaosa, möödub tähelepanuväärsematest eksemplaridest, kasutab selleks ära paremini läbitavaid osasid, seejuures lõunaosa nõrga jalgraja.

Iga-aastaseks peamiseks hooldustööks on muru ja heina niitmine. Muru niitmine toimub koolikompleksi ümbritsevas pargiosas, heina tuleb niita pargi lääneosas ja arboreetumis. Seda tehakse vähemalt kaks korda vegetatsiooniperioodil: juuni esimesel poolel ja augusti teisel poolel. Heinaseid teeradasid niidetakse sagedamini. Tähelepanelikult säilitatakse sobiv looduslik uuendus.

Teiseks tähtsamaks tööks on teede hooldus. Kohati vajavad nad peene kruusaga tasandamist. Tiikide veetase on madal (kohati 0,7 m) ja tiigid vajavad tihti puhastamist, kuna neid ähvardab kinnikasvamine.

Voltveti (Tihemetsa) mõisapargi ja Tihemetsa arboretumi dendroloogiline ülevaade

2006. ja 2007. aastal kandis Maaülikooli dendroloog ja metsandusteaduskonna õppejõud Eino Laas Voltveti parkides kasvavad puu- ja põõsaliigid koos andmetega tabelisse ning märkis nende asukoha pargikaardil. See oli üks osa Euroopa Liidu projektist “Metsamajanduse õppekava arendamine ja õppekvaliteedi kindlustamine”, et saada ülevaade parkidest ja nende kasutamisest õppebaasina. Järgnevalt koostas Eino Laasi koos Sirle Treimuth’iga parkide dendroloogilise töö pargiuuenduskava, milles üldised näpunäited pargi ulatusliku rekonstrueerimiskava jaoks, mis valmisid 2010.aastal. Seda projekti rahastas juba SA KIK.

Voltveti mõisapargi dendroloogiline pilt

Mõisapargis on 2006. aasta seisuga fikseeritud 1078 numbrilist puud. Puuliike on 39. Arvestusse ei kuulu suurte puude juurekaelal või looduslikus uuendusgrupis kasvavad peened puud. Sellised oli kokku 23. Kuna hariliku pärna, saare, jalaka, vahtra ja tamme tüved moodustavad kokku 883 ehk 77% puudest, siis mõjub pargi vanim osa laialehelise puistuna.

Tabel 1. Puude tervislik seisund

Hinnang	Puude arv	%
Hea	378	35,1%
Rahuldav	549	50,9%
Mitterahuldav	79	7,3%
Kuiv	72	6,7%
Kokku	1078	100%

Tabel 2. Mõisapargi puuliigid

Puuliik	Puude arv
Harilik pärn	198
Harilik saar	196

DENDROLOOGILINE ÜLEVAADE

Puuliik	Puude arv
Jalakas	185
Vaher	166
Harilik tamm	88
Harilik kuusk	57
Arukask	31
Palsamnulg	16
Palsam- või vârdnulg	13
Vârdnulg	2
Hall lepp	11
Harilik pihlakas	9
Harilik pirnipuu	9
Siberi nulg	8
Alpi seedermänd	8
Lehis (liik määramata, võra kõrgel)	8
Künnapuu	5
Pensilvaania saar	5
Aedõunapuu	5
Pooppuu	4
Harilik elupuu	3
Euroopa nulg	3
Suurelehine pärn	3
Harilik toomingas	3
Harilik valgepök	3
Douglaste viirpuu	3

Kõige jämedamad puud pargis on saared (17), tammed (11), vahtrad (8), pärnad (5), jalakad (5). Väga jämedaid puid, rinnasdiameetriga 1,3>1 meeter, on üheksa. Neist neli saart, kaks tamme, harilik pärn ja ebatsuuga ning üks kuivanud puu. Pargi jalakate rinnasdiameeter on 9–95 cm, tammede oma 10–116 cm, saartel 8–137 cm, pärnadel 11–102 cm, vahtratel 5–94 cm, kuuskedel 9–70 cm.

Jämedaid puid, rinnasdiameetriga vähemalt 80 cm, on 51. Neist 45% tervislik seisund on hea, 47% oma rahuldav ja 4% kuivanud või mitterahuldavas seisukorras.

Tabel 3. Mõisapargi tähtsamad puud kõrguste järgi

Puuliik	Kõrgus (meetrites)	Diameeter (cm)
Harilik ebatsuuga	38,5	108
Makedoonia mänd	30	68,5
Korea pappel	29,5–30	69
Hõbevaher	26	137

Voltveti mõisapargis kasvab põõsana 31 liiki. Esindatud on 21 perekonda. Tabelis 4 on tumeda kirjaga toodud haruldasemad liigid. Tegelikult lisandub 31 puuliigile ja 3 kultivarile aga 29 põõsaliiki, sest harilik elupuu ja Douglase viirpuu on juba puuliikide hulgas esindatud, kuigi neid võib paigutada ka põõsaste alla.

Tabel 4 Voltveti mõisapargis põõsana kasvavad liigid

Ladinakeelne nimetus	Eestikeelne vaste
<i>Amelanchier spicata</i>	tähk-toompihlakas
<i>Berberis thunbergii</i>	Thunbergi kukerpuu
<i>Berberis vulgaris</i>	harilik kukerpuu
<i>Caragana arborescens</i>	suur läätspuu
<i>Cornus alba</i>	siberi kontpuu
<i>Cornus sanguinea</i>	verev kontpuu
<i>Cornus sericea</i>	võsundkontpuu

DENDROLOOGILINE ÜLEVAADE

Ladinakeelne nimetus	Eestikeelne vaste
<i>Corylus avellana</i>	harilik sarapuu
<i>Cotoneaster lucidus</i>	läikiv tuhkpuu
<i>Crataegus douglasii</i>	Douglaste viirpuu
<i>Crataegus laevigata</i>	tõmbilehine viirpuu
<i>Crataegus rhypidophylla</i>	harilik viirpuu
<i>Crataegus submollis</i>	karvane viirpuu
<i>Euonymus europaeus</i>	harilik kikkapuu
<i>Juniperus sabina</i>	sabiina kadakas
<i>Mabonia aquifolium</i>	läiklehine mahoonia
<i>Parthenocissus quinquefolia</i>	harilik metsviinapuu
<i>Philadelphus pubescens</i>	karvane (laialehine) ebajasmiin
<i>Physocarpus opulifolius</i>	harilik põisenelas
<i>Prunus virginiana</i>	virgiinia toomingas
<i>Rhamnus catharticus</i>	harilik türnpuu
<i>Ribes alpinum</i>	mage sõstar
<i>Ribes uva-crispa</i>	euroopa karusmari
<i>Rosa majalis 'Foecundissima'</i>	metskibuvits, täidisõieline
<i>Rosa pimpinellifolia</i>	näärelehine kibuvits
<i>Rosa rubrifolia</i>	punalehine kibuvits
<i>Spiraea media</i>	keskmine enelas
<i>Syringa emodi</i>	himaalaja sirel
<i>Syringa vulgaris</i>	harilik sirel
<i>Thuja occidentalis</i>	harilik elupuu
<i>Viburnum lantana</i>	villane lodjapuu

Pargiuuendusraie

Mõisapargis on viimastel aastatel tekkinud suur hulk jalalkuivanud puid, mis on enamuses harilikud jalakad. Need on hukkunud peamiselt aastatel 2005 – 2007. Jalalkuivamine tähendab, et puutüved seisavad püsti, kuid elumahlad enam ei voola. Jalalseisvatest kuivanud puudest väärivad alles jätmist biosäilikpuudena mõned suuremad ja õõnespesadega eksemplarid. Siiski on enamus taoliselt kuivanud puid määratud likvideerimisele, et mitte jätta pargist puukalmistu muljet. 2006. aastal tehtud plaani kohaselt on mõisapargis raiumisele määratud 226 inventuurinumbriga üksust, lisaks 52 tüve ja numbrita tüvekest. Inventuurinumbriga puudest on väljaraie 21%. Raiutavad puud jagunevad oma seisukorra alusel kategooriatesse. Suurem osa raiete määratud puudest on kuivad, mitterahuldavas või vaevalt rahuldavas seisukorras. Väga väike osa väljaraiutavatest puudest on ka heas seisukorras. Need takistavad vaateid või väärtuslikemate puude kasvu, asuvad väljaspool mõisaaegseid graniitposte, mis piiritlesid pargiala või on nn. ebaseaduslikud.

Tabel 5. Hinnang mõisapargi puude seisukorrale

Puu seisukorra hinnang	Puude arv
Hea	8
Rahuldav	34
Vaevalt rahuldav	42
Mitterahuldav	61
Kuiv	81

Pargi stiihia: äikesetorm ja jalakasurm

Pargist ja arboreetumist on varem välja raiutud 2000. aastate algul hukkunud puid. Lisaks hukkus suur hulk puid 2005. aasta jaanuaritormis. Kuigi tagajärjed on tänaseks likvideeritud, viitavad arboreetumis tormile maast pooleldi väljakangutatud kännud. Ühte sellist võib näha mõisapargi lääneosas. Tormi meenutavad ka ida poole kaldu olevad suured lehised ja ebatsuugad. Veel on 2007. aasta maikuus äikesetormid purustanud hariliku saare diameetriga 82 cm ja hariliku kuuse diameetriga 52 cm. Tosina jagu puid murdis 2010. aasta augustitorm.

Enamus jalalkuivanud puid on harilikud jalakad. Kuivamise põhjusena kahtlustakse seenhaigust ehk jalakasurma, mis kahjustab nii jalakat kui ka künnapuud. See 1930. aastatest Euroopas laialt levima hakanud seenhaigus on hukutanud palju elujõulisi puid. Jalakasurma nime kandvat haigust põhjustab seen *Graphium ulmi* (või *Ceratocystis ulmi*), mis kandub puult puule maltsäüraskitega. Nakkuse isoleerimiseks sulgeb puu juhtkudede kimbud. Võra, mis jääb üles poole blokeeringut, jääb nälga ja sureb mõne päevaga. Juurestik jääb nakatunud puul tavaliselt ellu ja enamik jalakaid suudab kasvatada kännuvõsust kiiresti uue tüve. Oma jämeduse tõttu on aga see sobiv putukate rüüsteks ning kümne aasta pärast nakatub puu enamasti taas seenest. 1983. aastal patenteeriti Saksamaal Kieli ülikooli professor Jörg Sauteri meetod jalakasurma raviks: haigesse puusse puuritakse auk, millesse viiakse teatavat fungitsiidi ja insektitsiidi, mis levivad üle kogu puu kiirusega 10–50 m/h. Fungitsiid hävitab seenetekitaja ja insektitsiid haiguse siirdaja üraseki. Meetodit peetakse seniste tulemuste põhjal väga tõhusaks ja on lootus, et sellega suudetakse jalakasurmale lõpuks piir panna. Eestis ei ole Sauteri meetodit veel katsetatud.

Arboreetumi dendroloogiline pilt

Kruusakattega jalgteed jaotab arboreetum enamvähem kaheks võrdseks osaks: põhjapoolseks ja lõunapoolseks. Kuna arboreetum on välja kujunenud puukoolist, siis kasvab osa liike suurte gruppide või minipuistutena (arukask, pensilvaania saar, künnapuu, harilik tamm, harilik pärn, harilik vaher, lehised jt). Võrreldes tänapäeva inventeerimistega, mis tehti 1960. ja 1980. aastate keskpaigas, on puukoolis kasvatatud paljud põõsaliigid hukkunud. 1966.a kasvas arboreetumis veel 162 puu- ja põõsaliiki. Tihemetsa metsatehnikumi aednik Alfred Kivisild rääkis 1939. aasta „Eesti Metsa“ juuninumbris, et metsatehnikumi taimekogudes on esindatud 80 perekonda, milles on kokku 188 eri liiki taime. Toona oli teiste hulgas ka hõlmikpuu *Ginkgo biloba*, mammutipuu *Sequoiadendron giganteum* ja taimed perekondadest *Pterocarya* (tüüp-pähklipuu), *Morus* (mooruspuu), *Amorpha*, *Colutea*, *Wisteria*, *Acanthopanax*, *Cotinus*, *Staphylea*, *Ailanthus* jt. Tol ajal kaitses dendroparki ja selle hellemaid asukaid põhjamaise külma eest neljarealine kuusehekk. Praeguseks on parki alles jäänud külmakindlamad, tugevakasvulisemad või varjutaluvamad liigid.

2007. aasta andmetel on arboreetumi põhjapoolses osas 33 puuliiki (lisaks määramata 20 lehist ja 8 nulg) ja lõunapoolses osas 34 liiki (lisaks määramata 21 lehist ja 29 nulg). Erinevaid puuliike on kahe osa peale kokku 47. Määramata nuld on sarnase võraga ja liigilt kas palsami-, vörd- või Fraseri nuld. Seejuures vördnulg on palsami- ja Fraseri nulu hübriid. Kuigi alates 1960. aastate algusest

on tehtud praeguses arboreetumis harvendamist, on puude võra kujunemist mõjutanud nende tihe ja väga tihe kasvamine.

Arboreetumi osas on jämedateks loetud eksemplarid, mille rinnasdiameeter on vähemalt 60 cm. Selliseid puid oli põhjapoolses pargiosas 10 ja lõunapoolses osas 11. Liigiti jagunesid jämedad puud: korea pappel (8), arukask (7), lehiseliigid (3), hall nulg (1), harilik jalakas (1) ja karvaseviljane pappel (1). Seevastu eriti peened tüved ja väikesed võrad on pensilvaania saartel. Arboreetumis kasvavate puude tervis on enamasti hea või rahuldav. 2007. aastal mõõdetud puude tervise hindamine on toodud tabelis 7.

Tabel 6. Arboreetumi tähtsamate liikide kõrgused

Puuliik	Kõrgus (m)	Diameeter (cm)
Harilik ebatsuuga	31,5 m	50 cm
Makedoonia mänd	22 m	
Alpi seedermand	20,5 m	35 cm
Mäginulg	23,7 m	
Euroopa nulg	15 m	
Lehis	34 m	40 cm
Hiigelelupuu	14,5 m	
Korea pappel (kaheharuline puu)	29,5–30 m	64 cm
Korea pappel (kolmeharuline puu)	33,5 m	
Korea pappel (suured grupis)	32,5 m	
Korea pappel (äärmine puu)	31 m	91 cm
Karvaseviljane pappel	32,5 m	
Suurelehine pärn (mitmeharuline),	25,5–26 m	

Puuliik	Kõrgus (m)	Diameeter (cm)
Mandžuuria pähklipuu	26,5 m	48 cm
Pensilvaania saar (viljakandev puu)	23,5 m	31 cm
Mägivaher	23,5 m	
Harilik pöök	18,5–19 m	

Tabel 7. Hinnang puude tervisele

Hinnang	Põhjapoolne osa		Lõunapoolne osa	
	tk	%	tk	%
Hea	199	42,2	172	39,1
Rahuldav	234	49,6	221	50,2
Mitterahuldav	31	6,5	28	6,4
Kuiv	8	1,7	19	4,3
Kokku	472	100	440	100

Põõsastest on arboreetumis esindatud 16 perekonda. Siinhulgas on ka liike, mis võivad kasvada madala puuna, kuid antud juhul käsitletakse neid põõsana. Lehistest võib lisanduda näiteks üks-kaks liiki. Kahjuks on mõnest liigist olemas väga kehvad eksemplarid, mida õpetamisel ei saa kasutada (näiteks punane tamm, rabe remmelgas, keermänd) või on puude võra väga kõrgel ning lehti pole võimalik näidata (lehise-liigid, karvaseviljane pappel, torkav ja serbia kuusk). Tihemetsa arboreetumi põõsaliigid on toodud tabelis 8.

Tabel 8. Arboreetumi põõsaliigid

Ladinakeelne nimetus	Eestikeelne nimetus
<i>Amelanchier spicata</i>	tähk-toompihlakas
<i>Berberis canadensis</i>	kanada kukerpuu
<i>Berberis vulgaris</i>	harilik kukerpuu
<i>Caragana frutex</i>	väike läätspuu
<i>Cornus alba</i>	siberi kontpuu
<i>Cotoneaster lucidus</i>	läikiv tuhkpuu
<i>Crataegus douglasii</i>	Douglaste viirpuu
<i>Crataegus flabellata</i>	lehvikjas viirpuu
<i>Crataegus laevigata</i>	tõmbilehine viirpuu
<i>Crataegus submollis</i>	karvane viirpuu
<i>Ligustrum vulgare</i>	harilik liguster
<i>Lonicera gibbiflora</i>	kühmõieline kuslapuu
<i>Lonicera tatarica</i>	tatari kuslapuu
<i>Philadelphus coronarius</i>	harilik ebajasmiin
<i>Prunus virginiana</i>	virginia toomingas
<i>Rhamnus catharticus</i>	harilik türnpuu
<i>Ribes alpinum</i>	mage sõstar
<i>Ribes rubrum</i>	punane sõstar
<i>Salix dasyclados</i>	pikalehine paju
<i>Salix purpurea</i>	Punapaju
<i>Sambucus nigra</i>	must leeder
<i>Sambucus racemosa</i>	punane leeder
<i>Sorbaria sorbifolia</i>	harilik pihlenelas
<i>Spiraea media</i>	keskmise enelas
<i>Spiraea salicifolia</i>	pajulehine enelas

Raie ja hooldamine arboreetumis

Tugevat sanitaarraiet pole ette nähtud, sest tiheda liitusega kohtades kasvanud suhteliselt peeneid puud võib laiema kasvuruumi korral lumi koolutada. Raieid saab teha tagasihoidlikult, ent sageli. Sellisest igakordset raimisest tekib uusi ruumisituatsioone ja puude seisukord tuleb üle vaadata. Selle alusel saab otsustada järgmise raie vajaduse ning määrata raiutavad puud. Väljaraiumisele lähevad peamiselt puud, mis kasvavad tihedalt ja suurte kogumikena näiteks pensilvaania saared, künnapuud ja jalakad, kuivad nulud, kaasiku kehvade võrade ja haigete tüvedega puud, tormiga ida poole kaldunud ebatsuugad ja lehis ning murdunud puud. Arboreetumi põhjapoolses osas on väljaraiutavad 77 numbrilist üksust ja lisaks 11 tüve. Lõunapoolses osas 70 üksust. Numbrilistest puudest on väljaraiele minemas kokku 16%, mille seisukord on arboreetumi põhjaosas järgmine: hea (5), rahuldav (15), vaevalt rahuldav (23), mitterahuldav (27), kuiv (8) ja arboreetumi lõunaosas: rahuldav (8), vaevalt rahuldav (22), mitterahuldav (23), kuiv (17).

Dendroloogiahuvist lähtuvad liigid ja uuendused

Mõisapargis ja arboreetumis kasvavaid kodumaiseid puu- ja põõsa- ning võõrliike kasutatakse õppeprogrammis. Liike peab tundma õppima, valima ning istutama nende normaaltingimustes. Peab olema kasvuruumi ja valgust viljakandvuseks. Oluline on, et võrad on suured ja ulatuvad nii madalale, et näeb ja saab katsuda võrseid, lehti ja õisi. Park peab olema vaateliselt hea ning tähelepanuväärsed liigid ja eksemplarid hästi eksponeeritud.

Mõisapargi läänepoolne osa on mulla poolest mitmekesine ja reljeef lainjas. See võimaldab kasvada nii niiskemat kui kuivemat mulda soovivatel liikidel. Pargi läänepoolses osas on madalaid kohti, kust läheb läbi oja ja kanal. Sinna on rajatud osaliselt uusistutus.

Mõisapargi läänepoolse osa istutusplaan koosnes kokku 29 taksonist ja 85 eksemplarist: Mõisapargi idapoolse osa istutusplaan koosnes 15 taksonist, 31 eksemplarist: Arboreetumisse oli planeeritud istutada kokku 10 taksonit, 31 eksemplari. Arboreetumisse on plaanitud vähem atraktiivsed liike, ent need on vajalikud taime-tundmise arendamiseks. Istutusplaani asuti teostama SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse toetusel 2009. aastal. 90% sellest on käesolevaks ajaks täidetud.

Mõisapargi täiendavad uusistutused ja uusrajatis – turbaaed

Atraktiivsuse suurendamiseks on Eino Laasi kavandi järgi pargi põhjaossa tiigi kaldale rajatud turbaaed okaspuude ja lehtpõõsaste madalakasvuliste kultivaridega. Mõlemalt poolt jalgteedega ääristatud turbaaia rajamise projekt viidi ellu koostöös SA Keskkonnainvesteeringute Keskusega.

Turbaaed asub peahoonepoolsema tiigi põhja- ja läänekaldal. See koosneb kahest osast: tiigi läänekaldal, kus see on põhja-lõuna suunaline ja asub poolvarjus ning selle pikitelg on risti pargiteedele; teine osa asub tiigi põhjakaldal ja on ida-lääne suunaline pikliku kujuga trapets, mis saab rohkem päikesepaistet ning pikitelg on paralleelne pargiteega.

Turbaaia ja suurte kividega kindlustatud tiigi piiri harmoneerimiseks on plaanis lisada maakive. Turbaaia tiigist eemal olevad küljed on kindlustatud langetatud puude nottidega. Maa-alale on valitud liigid ja vormid, mis kas kasvavad turba- või turvastunud mullal või/ja on madalakasvulised. Osa liike on kodumaised ning kuuluvad dendroloogia aineprogrammi.

Turbaaeda on okaspuukultivare kavandatud 24 taksonist 31 eksemplari ja lehtpõõsaid on kavandatud 25 taksonist 32 eksemplari.

PUU – UURIJATE RADA

Voltveti mõisa- ja dendroparki puid ning põõsaid, millele võib lisada sõnapaari: „**See on kõige...**” tutvustab puu- uurijate rada. See juhatab, milline on siin kõige haruldasem, huvitavam, suurem, omasem puu ja põõsas. Rada ei ole parki maha märgitud. Puud ja põõsad saab leida kaardi või retkejuhi abil.

Käesolev ülevaade kirjeldab vaid mõned puud ja põõsad, millega tutvuda pargi puu-uurijate rajal. See on nn puude ja põõsaste tundmise algusasi, et tekitada taimesõbras huvi taimemääraraja või dendroloogiakonspekti kättesaamiseks ning põnevasse puuilma süvenemiseks. Dendroloogiline kirjeldus annab puude- põõsaste ülevaate levilast ehk areaalist, suurusest, võra kujust, koorest, lehtedest, võrsetest, õitest ja viljadest. Nimetatud on, millistest oludes liik kasvab, kas Eesti on sobilik kasvukoht. Kuna inimene vaatab taime sageli ka majanduslikust otstarbest lähtuvalt, on mainitud ka kasutusomadused.

Dendroloogia ehk teadus puu- ja põõsaliikidest on välja kujunenud inimkonna praktilisest vajadusest õppida maakeral eksisteerivaid puittaimi tundma ja kasutama.

Endel Laas 1967

Mõisapargi puud ja põõsad

1. **Arukase rippoksaline vorm** (... silmajäävam.)
2. **Seenhaigus** „jalakasurm“ (... nakkavam puutõbi.)
3. **Karvane** (laialeheline) **ebajasmiin** (... haruldasem siinkandis.)
4. **Mäginulg** (... üksildasem meie pargis.)
5. **Turbapeenar** (... uuem liigirikas rajatis.)
6. **Harilik valgepöök** (... vähekohatum.)
7. **Euroopa nulg** (... vaigulõhnalisem hurmur.)
8. **Harilik ebatsuuga** (... kõrgem ja matsakam.)
9. **Harilik pärn** (... rohkearvulisem, mõisaaegne.)
10. **Hõbevaher** (... kaunim hõbedane puu.)
11. **Makedoonia mänd** (... kõrgem ja jämedam.)
12. **Täidisõieline metskibuvits** (... haruldasem ja vähem paljunev.)
13. **Rippoksaline jalakas** (... vahvam peidupaik.)

Dendropargi puud ja põõsad

1. **Lehvikjas viirpuu** (... harvaesinevam.)
2. **Hõbepappel** (... armsam „musupuu“.)
3. **Amuuri korgipuu** (... hellem üksikeksemplar.)
4. **Ida- mariõunapuu** (... harvaesinevam.)
5. **Suurelehine pärn** (... nutikam ühejuurne „tarkusepuu“.)
6. **Mandžuuria araaliala** (... „kuratlikum“.)
7. **Kühmõieline kuslapuu** (... harvaesinevam.)
8. **Pensilvaania saar** (... väheesinevam.)
9. **Mägivaher** (... väheesinevam.)
10. **Alpi seedermand** (... maitsvamate seemnetega kaunitar.)
11. **Ploomilehine õunapuu** (... segadust tekitavam viljapuu.)
12. **Mandžuuria ja hall pähklipuu** (... suurelehelisem.)
13. **Virgiinia toomingas** (... harvaesinevam.)
14. **Karvaseviljane pappel** (... tähelepandavam.)
15. **Mäginulg** (... kargema olekuga.)
16. **Hiigelelupuu** (... võimsam ja kaunim.)
17. **Korea pappel** (... kõrgem ja uhkem grupp.)
18. **Hilistoomingas** (... tavalisem, aga teadmata.)
19. **Harilik pöök** (... huvitavam, harvaesinevam.)
20. **Douglaste viirpuu** (... armastatum ja ilusam.)

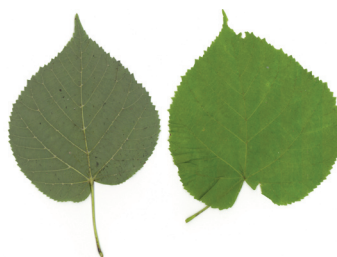
HARILIK PÄRN *Tilia cordata*

Areeal on peaaegu kogu Euroopa, Lääne-Siberi lõunaosa, Väike-Aasia. Kõrgus 30-35 m, tüve läbimõõt kuni 3 m. Võra on lai, munajas, rohkesti hargnev, algab maapinna lähedalt. Alumised oksad vahel rippuvad. Koor sile ja tumehall. Vanas eas tekib tüvele mustjashall rõmeline korp. Noored võrsed varjus kollakasrohekad, valguse käes pruunikaspunased. Pungad ovaalsed, kuni 0,6 cm pikad, kollakas- või punakaspruunid. Lehed on vahelduvad lihtlehed, õhukesed 4-9 cm läbimõõdus, pealt tumerohelised, alt valkjasrohelised, roodude nurkades pruunid karvatutid, südaja alusega, peensaagja servaga. Leheroots 3-4 cm pikk. Õitseb juulis. Õied kinnituvad rootsuga piklikule kandlelehele. On 3-11 kaupa püstises ebasarikas, kollakasvalged, lõhnavad, meerikkad. Viljaks on 1- 2 seemnega pähklike pikal rootsul, kerajas või äraspidimunajas, kuni 0,8 cm läbimõõdus. Viljad valmivad oktoobris, varisevad talve jooksul. Pärn on mullastiku suhtes nõudlik. Väga suure varjualuvusega, külmakindel. Hästi arenenud sammasjuurestik, väga tormikindel. Eluiga kuni 600 aastat. Annab palju kannuvõsu. Pärna puit on kerge, tema mõõtmed ei muutu, seetõttu väga hinnatud. Väga hea meetaim. Talub saastunud õhku, seetõttu levinud ka haljastuses. Eestis levinud metsapuu. Palju kasvatatakse ka parkides.

SUURELEHINE PÄRN *Tilia platyphyllos*

Levila Lääne- ja Kesk-Euroopa. Kõrgus kuni 40 m. Võra on noorelt kitsasmunajas, vanemas eas laiuv. Koor noorelt valkjashall, hiljem hallikaspruun, sügavarõmeline. Noored võrsed helepruunid, valkjate karvadega. Pungad suured, munajasümmargused. Lehed on vahelduvad lihtlehed. Peaaegu ümmargused, 6-10 cm läbimõõdus, südaja või tõmpja alusega, lühidalt teravneva tipuga, teravsaagja servaga. Pealt tumerohelised, alt heledamad, noorelt mõlemalt poolt, hiljem ainult alt pehme karvad. Leheroots 3-5 cm pikk, karvane. Suvel lehed sageli allapoole rullunud. Õitseb juuli algul. Õied kinnituvad rootsuga piklikule kandlelehele, 3-8 kaupa püstises ebasarikas. Õied kollakasvalged, lõhnavad, meerikkad. Viljaks on 1- 2 seemnega pähklike pikal rootsul, kerajas või piklik, kuni 0,9 cm läbimõõdus, tihedalt halli- või pruunikarvane. Viljad valmivad oktoobris,

varisevad talve jooksul. Mullastiku suhtes samuti nõudlik, kuid külmakindel ja varjutaluv. Hästi arenenud sammasjuurestik, väga tormikindel. Eluiga kuni 1200 aastat. Annab kannuvõsu. Puit ja meetaimeomadused sarnased hariliku pärnaga. Eestis levinud pargipuu.

HARILIK PÖÖK *Fagus sylvatica*

Kasvuala Lääne- ja Kesk-Euroopa. Kõrgus 30-40 m, tüve läbimõõt kuni 1,5 m. Veidi lookleva tüvega, laimunajas, puistus hästi laasuv. Vabalt kasvades võra laiuv. Oksad tugevad, pikad. Koor on sile, hall, vanemas eas ribiline. Noored võrsed punakaspruunid, peenikesed, algul siidkarvased. Pungad kuni 1,5 cm pikad, värtnakujulised, teravatipulised, võrsest eemalehoiduvad. Lehed on vahelduvad lihtlehed, 5-10 cm pikad, ovaalsed, terve või lainelise servaga, leheservas valged ripsmekarvad. Külgrood pöörduvad enne leheserva järsult tipu suunas. Leheroots kuni 1 cm pikk, karvane. Öitseb lehtede puhkemise ajal. Isasõied lühikestes rippuvates kerajates kahvatukollastes urbades. Emasõied väikesed, 2-4 kaupa lehtede kaenlas. Vili on kolmekandiline pätkel, mis paikneb vilikonnana ogalises kuupulas, tavaliselt nelja kaupa. Valminult kuupula avaneb ja pätklid varisevad. Viljad valmivad oktoobris. Varjutaluv ja peaaegu külmakindel, kuid mullastiku suhtes nõudlik, eelistab kõrgema õhuniiskusega alasid. Ei talu põuda ega liigniiskust. Juurestik hästi arenenud, laiuv. Eluiga kuni 500 aastat. Väga kõrgelt hinnatud puit, mida kasutatakse mööblitööstuses vineeriks. Mitmed vormid levinud haljastuses. Eestis esineb sageli külmakahjustusi, seetõttu tuleb kasvukohta hoolikalt valida. Kasutatakse haljastuses.

HARILIK VALGEPÖÖK *Carpinus betulus*

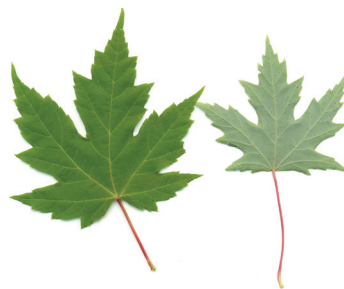
Looduslik kodumaa on Euroopa lõuna- ja keskosa. Kõrgus 20-25 m. Võra tihe, silinderjas, tipus ümardunud, tüvi ebakorrapärane. Tüve koor sile, hallikas, vananedes pruunistuv ja muutub rõmeliseks. Võrsed peened pruunid, valkjate lõvedega. Pungad on kaherealiselt, teravatipulised. Lehed on vahelduvad lihtlehed, ovaalsed või piklikmunajad, 5-10 cm pikad, pealt tumerohelised, all üksikud valged karvad, teravalt kahelisaagja servaga,

teritunud tipuga. Lehed keskelt veidi kortsus. Õitseb mai keskel lehtede puhkemise ajal. Isasõied koondunud urbadesse, mis moodustuvad eelmisel sügisel. Õitsemise ajal urvad rippuvad, õiekate punakas. Emasõisikud arenevad noorte võrsete tippudes lehtede puhkemise ajal. Vili on üheseemneline pähklike, mis asub kolme-hõlmalisel kattelhel. Õisik variseb pärast seemnete valmimist tervikuna. Viljad valmivad septembris – oktoobris. Varjataluv ja küllaltki külmakindel, kuid nõudlik mullastiku suhtes. Eelistab huumusrikkaid värskeid muldi. Juurestik hästi arenenud. Annab kannuvõsu. Aeglase kasvuga, kuid võib elada 200 aastaseks. Puit on väga kõva, raske, kasutatakse masinadetailides, mööblitööstuses, muusikariistade valmistamiseks. Vähesel määral kasutatakse haljastuses, talub hästi kärpimist (hekid). Eestis esineb karmimatel talvedel külmakahjustusi. Samas küllaltki levinud ilupuu.

HÕBEVAHER *Acer saccharinum*

Areeal on Põhja-Ameerika ida- ja keskosa. Kõrgus 24-36 m, tüve läbimõõt kuni 2 m. Võra on lai, munajas või silinderjas, oksad peened, sageli rippuvad. Tüvekoor on helehall, sile või piklike ribadena kestendav. Noored võrsed läikivad, punakaspruunid, heledate lõvedega. Punga alumised kattesoomused rohekas-kollased, tipmised punakaspruunid. Ladvapung külgpungadest suurem. Lehed vastakud sõrmjad lihtlehed, viie hõlmaga, 6-12 cm läbimõõdus, südaja alusega, jämesaagja servaga. Pealt leht erkroheline, alt sinakasvalge. Lehe hõlmad terava tipuga, hõlmade vahelised väljalõiked sügavad. Leheroots 8-12 cm pikk. Õitseb mais enne lehtede puhkemist. Õied kollakas-rohelised või punased, paiknevad püstistes harunenud õisikutes. Vili on kaksik-tiibvili. Seemne kohalt vili paksenenud, kerajas, koos tiivaga kuni 4-7 cm pikk, karvane. Juulis valmiv vili on roheline või punakas. Külmakindel, kiirekasvuline, mullastiku suhtes suhteliselt vähenõudlik, kuid küllaltki valgusnõudlik. Juurestik hästi arenenud, seetõttu tormikindel. Eluiga kuni 200 aastat. Vahtrapuit on kõrgelt hinnatud, sest on ühtlase ehitusega ja heade mehhaaniliste omadustega. Levinud haljastuses, kasutatakse mitmeid kultuurvorme. Eestis levinud ilupuu, kasvatatakse mitmeid vorme.

HARILIK JALAKAS *Ulmus glabra*

Levinud peaaegu kogu Euroopas ja Väike-Aasias. Kõrgus 30-40 m, tüve läbimõõt kuni 1 m. Võra tühe, lai, silinderjas või laiuv. Noorelt kooniline. Tüvekoor on hallikasmust, sügavarõmelise korbaga. Noored võrsed jämedad, looklevad, mustjaspruunid, tihedalt tumekarvased. Pungad mustjaspruunid, tõmbi tipuga, roostevärvi karvadega. Vahelduvad lihtlehed, ovaalsed või äraspidimunajad, 8-16 cm pikad, laikiilja alusega, kaheli teravsaaagia servaga. Pealt tumerohelised, alt heledamad, karekarvased. Külgrood hargnevad enne leheserva jõudmist. Leheroots kuni 0,6 cm pikk, karvane. Noortel võrsetel vahel lehed tipust kolmehõlmised. Õitseb enne lehtede puhkemist aprillis. Õied kimbuna rohkearvuliselt lühivõrsetel, pruunikad, karvase servaga. Vili on lame, ovaalne pähklike, ümbritsetud umbes 2,5 cm läbimõõdus tiivaga. Viljad valmivad juunis. Kasvab viljakatel huumusrikastel muldadel, külmakindel ja varjutaluv. Juurestik hästi arenenud. Annab rikkalikult kannuvõsu. Eluiga kuni 300 aastat. Hinnatud jalakapuitu kasutatakse masinaosades, mööblitööstuses. Levinud pargipuu. Kasvatatakse mitmeid vorme, talub kärpimist ja saastunud õhku. Vanemas eas kannatab sageli seene põhjustatud jalakasurma ehk hollandi haiguse all, mis puu üsna kiiresti hukutab. Eestis levinud metsa- ja pargipuu.

ARUKASK *Betula pendula*

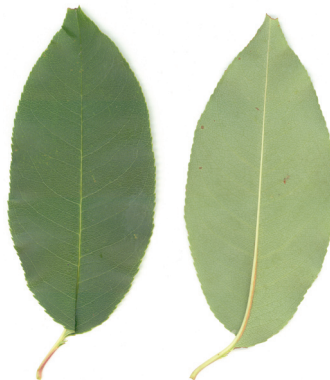
Kasvab peaaegu kogu Euroopas ja Lääne-Siberis. Kõrgus 30-35 m, tüve läbimõõt kuni 1 m. Võra on ažuurne, pikkade rippuvate okstega. Tüve ülemises osas ja noortel puudel koor valge, kestendav. Tüve alumises osas tekib paks sügavarõmeline mustjas korp. Noored võrsed punakaspruunid, kaetud heledate karedate vahatäpikestega. Pungad munajad, terava tipuga, pruunid, nõrgalt kleepuvad. Lehed on pikkvõrsetel vahelduvalt, lühivõrsetel kimbuna. 4-7 cm pikkused lihtlehed, kolmnurksed või rombjad, pika terava tipuga. (Noortel puudel vahel munajad ja lühikese terava tipuga.) Leheserv kahelisaagjas, leheroots 2-3 cm pikk. Õitseb mais peale lehtede puhkemist. Isasõied moodustuvad eelmisel suvel, paiknevad 5-8 cm pikkustes rippuvates silinderjates urbades mitme kaupa võrsete tipus. Emasurvad moodustuvad varakevadel ja

asetsevad lehtede kaenlas, algul püstised, valminult 2-3 cm pikad, rippuvad. Vili piklikelliptiline pähklike kahe laia tiivaga, mis on seemnest 2-3 korda laiemad. Vili valmib juuli lõpus - augusti algul. Külmakindel ja mullastiku suhtes vähenõudlik, kuid eelistab värskemaid kergemaid muldi, väga valgusnõudlik. Juurestik on hästi arenenud, kuid sügavale ei ulatu. Kiirekasvuline, kuulub nn pioneerliikide hulka. Nooremas eas annab ka kännuvõsu. Eluiga kuni 150 aastat. Kasepuit on tugev, elastne, kasutatakse vineeri- ja mööblitööstuses. Eriti hinnatud on arukase vormi - nn 'maarakase' – puit. Metsamajanduses üks levinumaid liike, kuulub pinnast parandavate liikide hulka. Haljastuses kasutatakse mitmeid võravorme. Eestis kõige levinum lehtpuu.

HILISTOOMINGAS *Prunus serotina*

Levila asub Põhja-Ameerika kaguosas. Kõrgus 15-35 m. Rohkesti hargnev laiuv puu. Tüvekoor on mustjashall või tumepruun, peenerõmeline, tugevasti lõhnav. Noored võrsed läikivad, punakaspruunid, heledate lõvedega. Pungad munajad, terava tipuga, võrsega sama värvi. Vahelduvad lihtlehed on äraspidimunajad või elliptilised, kuni 10 cm pikad ja nahkjad, pealt läikivad tumerohelised, alt heledamad, piki leheroodu roostevärvi viltjad karvad. Lehed on teritunud tipuga, alus külljas, serv näärmeliselt peensaagjas. Puhkemisel lehed pronksjad. Leheroots kuni 2,5

cm pikk. Õitseb juunis. Õied on valged, läbimõõt kuni 1 cm, paiknevad rohkeõielistes kuni 14 cm pikkustes kobarates. Viljad kerajad, punakasmustad, läbimõõt kuni 1 cm, valmivad septembris. Küllaltki külma- ja põuakindel, vähenõudlik mullastiku suhtes. Talub hästi saastunud õhku. On küllaltki kiirekasvuline, annab ka kännuvõsu. Puitu kasutatakse vineeri- ja mööblitööstuses, koort aga meditsiinis. Viljad söödavad, kasutatakse toiduks. Areaalist väljaspool kasutatakse haljastuses. Eestis karmimatel talvedel esineb külmakahjustusi, kuid taastub küllaltki kiiresti, seetõttu kasutatakse haljastuses.

IDA-MARIÕUNAPUU *Malus baccata*

Areaal asub Ida-Siberi lõuna ja kaguosas ja Põhja-Hiinas. Kõrgus 5-15 m. Võra on laiuv, okslik, küllaltki ümar. Tüvekoor pruunikas, vanemas eas lõhestunud. Noored võrsed oliivpruunid või punakad, peenikesed. Vahelduvad lihtlehed on elliptilised või munajad, teritunud tipuga, peensaagja servaga, kuni 8 cm pikad, läikivad. Leheroots kuni 5 cm pikkune. Õitseb mais. Õied valged, 4-8 kaupa sarikõisikutes. Tavaliselt on õitsemine väga rikkalik. Viljad peaaegu kerajad, küllaltki pika viljavarrega, umbes 1 cm läbimõõduga, kollakaspunased, hapumõrkja maitsega, valmivad septembris. Kasvutingimustes valgusenõudlik, väga külmakindel, mullastiku suhtes vähemnõudlik, kuid eelistab viljakaid muldi. Väga palju kasvatatakse aedõunapuu kultuursortide aluseks. Haljastuses kasutav. Eestis kasutatakse vilju vähesel määral, kuid küllaltki levinud haljastuses.

MANDŽUURIA PÄHKLIPUU *Juglans mandsburica*

Areaal on Kaug-Ida. Kõrgus 20-25 m, tüve läbimõõt kuni 1 m. Puistus on võra lühike, püstine, hõre. Vabalt kasvades laiuva ümara võraga. Tüvekoor tumehall, rõmeline. Noored võrsed tihedalt pruunikarvased. Pungad suured, pruunid. Säsi ristvaheseintega. Paaritusulgjad vahelduvad lihtlehed on, kuni 1 m pikad, lehekesi 11-19, peensaagja ripsmelise servaga. Lehekesed piklikmunajad, keskosas paralleelsete servadega, pika ja peene terava tipuga, kollakasrohelistes, noorelt karvased. Nad puhkevad mai lõpul, varisevad septembris. Õitseb lehtede puhkemise ajal. Isasõied jämedates kuni 30 cm rippuvates kollakasrohelistes urbades, mis paiknevad noorte võrsete alusel. Emasõied koondunud 5-15 kaupa pikale rootsule noore võrse tipus. Vili on luuvili, noorelt kaetud lihaka kestaga, mis hiljem kuivab ja alles jääb kuiv pähkel. Viljad 4-6 cm pikad, kerajad või piklikud, teritunud tipuga, kleepuvalt pruunikarvased ja valmivad septembri lõpul, oktoobri algul. Külmakindel, kuid hiliskülmakartlik, noorelt varjutaluv, hiljem valgusnõudlik. Eelistab viljakaid niiskeid muldi. Eluiga

kuni 200 aastat. Pähklipuul on kõrgelt hinnatud puit, mida kasutatakse tiseritöödel. Vilju kasutatakse toiduainetetööstuses. Levinud ka haljastuses. Eestis kasvatatakse ilupuuna parkides.

HÕBEHAAB ehk **HÕBEPAPPEL** *Populus alba*

Levib Euroopa lõunaosas, Siberis, Kesk-Aasias, Hiinas, Väike-Aasias, Põhja-Aafrikas. Kõrgus 25-40 m, tüve läbimõõt kuni 2 m. Võra on munajas või kerajas, vabalt kasvades sageli madalalt hargnev. Koor on valkjas, kollakashall, sile, vanemas eas mustjashall, rõmeline. Noored võrsed ja pungad kaetud valgeviltjate karvadega, hiljem paljad. Lehed on vahelduvad lihtlehed, hõlmised, 4-8 cm pikad, ümmargused või munajad, pealt tumerohelised, alt valgeviltjad. Noortel puudel lehed suuremad, sageli ka pealt karvased. Leheroots kuni 4 cm pikk, karvane. Õitseb enne lehtede puhkemist või puhkemise ajal. Kahekojaline liik: isasurvad kuni 7 cm pikad, rippuvad, punased ja emasurvad kuni 12 cm pikad, rohekad. Vili on kupar, mis avaneb kaheks pooleks. Seemned väikesed, varustatud karvatutiga. Valmivad juunis. Külmakindel ja valgusnõudlik, eelistab niiskemaid liikuva põhjaveega viljakaid muldi. Juurestik hästi arenenud, annab kannu- ja juurevõsu. Eluiga kuni 150 aastat. Puit on küllaltki hinnatud, kollakas ja valge. Kasutatakse nõlvade kinnistamiseks ja pargipuuna. Eestis levinud pargipuul.

MÄGIVAHER *Acer pseudoplatanus*

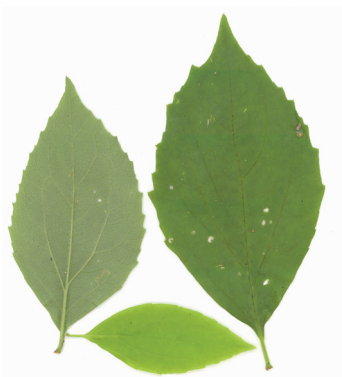
Areaal on Kesk- ja Lõuna-Euroopa, Väike-Aasia. Kõrgus kuni 40 m. Tiheda kerajaskoonusja võraga, vahel võib kasvada ka põõsana. Vanematel puudel tüvekoor tumehall, plaatidena mahalangev, nende alt tulevad terava tipuga, munajad, rohelised võrsed, mille ladvapung külgpungadest suurem. Lehed on vastakud sõrmjad lihtlehed, 3-5 hõlmaga, umbes 15 cm läbimõõdus, südaja alusega, jämesaagja servaga pealt tumerohelised, alt hallikas-sinakasrohelised. Hõlmad järsult teravneva tipuga, hõlmade vahelised väljalõiked teravad, kitsad. Ühe- või kahekojaline taim, mis õitseb mais peale lehtede puhkemist. Õied kollakasrohelised, paiknevad kuni 16 cm pikkades

kitsastes rippuvates kobarates. Vili on kaksiktiibvili. Seemne kohalt vili paksenenud, kerajas, koos tiivaga kuni 6 cm pikk, valminult roheline, valmib septembris. Mõõdukalt külmakindel, eelistab viljakaid liivsavimuldi. Küllaltki valgusnõudlik. Juurestik hästi arenenud, seetõttu tormikindel. Kiirekasvuline, eluiga kuni 400 aastat. Puit on kõrgelt hinnatud, ühtlase ehitusega ja heade mehhaaniliste omadustega. Haljastuses kasutatakse mitmeid kultuurvorme. Eestis kasvab enamasti põõsa või madala puuna, sageli esineb külmakahjustusi. Levinud ilupuud.

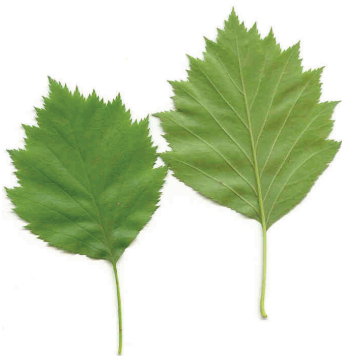
HARILIK EBAJASMIIN *Philadelphus coronarius*

Levinud Lõuna-Euroopas. Kõrgus 1,5-3 m, püstine, tihe põõsas. Vanemad oksad pruunikashallid, kestendavad. Noored võrsed on silinderjad, pruunid, noorelt pehme karvased, pungad varjatud. Lehed vastakud, munajaselliptilised, karedad, harvalt jämesaagia servaga, teritunud tipuga, pealt tumerohelised, paljad, alt heledamad, rood ja roodude nurgad karvased, 4-10 cm pikad, 2-5 cm laiad. Õitseb juunis. Õied kreemikasvalged, suured umbes 3 cm läbimõõdus, lõhnavad, püstistes kobarates. Viljaks on paljude väikeste seemnetega kupar. Mõõdukalt külmakindel ja mullastiku suhtes vähenõudlik, kuid küllaltki valgusnõudlik. Paljuneb hästi vegetatiivselt. Väga levinud haljastuses, kasvatatakse palju erinevaid vorme. Eestis kasvatatud parkides juba alates 16. sajandist. Üldiselt külmakindel, kuid karmimatel talvedel võib külmuda lumepiirini.

DOUGLASE VIIRPUU *Crataegus douglasii*

Areaal on USA lääneosa. Kõrgus 9-12 m, tüve läbimõõt kuni 50 cm. Munaja võraga kõrge põõsas või madal puu. Tüvekoor hallikaspruun, plaatjas. Noored võrsed punakaspruunid, läikivad, hiljem pruunid. Okstel pruunid, tugevad kuni 3 cm astlad. Vahelduvad kahelisaagia servaga lihtlehed, elliptilised või piklikmunajad, 4-10 cm pikad, talbja alusega, nõrgalt hõlmise tipuosaga, pealt tumerohelised, alt heledamad, veidi karvased. Leheroots on 1-2 cm pikk. Sügisel

PUU-UURIJATE RADA

lehed erkpunased, varisevad alles oktoobri lõpul. Õitseb mai lõpus- juunis, õied valged, 1-1,5 cm läbimõõdus, roosade tolmukatega, 10-25 kaupa tihedates õisikutes. Vili on õunvili, kerajas, valminult tumepunane või must, 1-1,3 cm pikkune, roheka viljalihaga, 3-5 luuseemnega. Vili valmib augustis. Seemned väga paksu luukestaga. Külmakindel, kuid mullastiku suhtes nõudlik, eelistab viljakamaid savikaid muldi. Poolvarjutaluv, kuid õitseb ainult täisvalguses. Paljuneb hästi vegetatiivselt. Levinud ilupõõsas, sh ka Eestis.

HARILIK KUSLAPUU *Lonicera xylosteum*

Areal on Põhja-Euroopa, Kaukaasia, Siber. Püstine hargnev 2-4 m põõsas. Oksad helehallid, seest õõnsad, kestendavad. Pungad on sassiskarvased, võrsest tugevalt eemale hoiduvad. Vastakud terve-servalised lihtlehed on laimunajad, 3-6 cm pikad, hallikasrohelistel, ripsmeliste karvadega, alt tihedalt pehmekarvased. Leheroots kuni 0,8 cm pikk. Õitseb pärast lehtimist mai lõpul-juunis. Õied kollakasvalged, pika lehterja krooniga, paariti lehtede kaenas. Vili on väikeste seemnetega mari, tumepunane, hernetera suurune, viljad valmivad augustis-septembris. Külmakindel ja poolvarjutaluv, kuid eelistab viljakamaid kasvukohti. Juurestik maapinnalähedane. Lühiealine, kuni 25 aastat. Paljuneb hästi vegetatiivselt. Puit on väga kõva, kollakas, kasutatakse nikerdamiseks. Talub hästi kärpimist ja saastunud õhku, seetõttu levinud ka linnahaljastuses. Eestis on levinud alusmetsaliik.

MANDŽUURIA ARAALIA ehk KURADIPUU *Aralia elata*

Kasvab Kaug-Idas. Vähe hargnenud kõrge 3-4 m, vahel kuni 10 m põõsas või madal puu. Tüvi hallikas, kaetud suurte jämedate ogadega. Külgoksad peaaegu puuduvad. Kahe- või kolmekordselt sulgjad 60-120 cm pikad lihtlehed kinnituvad kimbuna võrsete tippu. Lehekesed saagja servaga, munajad, terava tipuga, tumehallid pealt veidi läikivad, alt roodude kohalt karvased. Sügisel on lehed punased. Õitseb augustis. Õied valged, väikesed, paiknevad võrsete

tipus kuni 60 cm pikkustes ebasarikates. Vili on marjatooline luuvili, valminult sinakasmust, umbes 5 mm läbimõõdus. Küllaltki külmakindel ja varjutaluv, eelistab värskeid viljakaid muldi ja annab hästi juurevõsu. Kodumaal levinud alusmetsaliik. Kasutatakse meditsiinis. Küllaltki sage ka haljastuses. Eestis karmimatel talvedel esineb külmakahjustusi, seetõttu tuleb kasvukohta valida. Kasvatatakse ilupõõsana.

HARILIK EBATSUUGA *Pseudotsuga menziesii*

Areal asub Põhja-Ameerika lääneosas. Kaljumäestikukuni Mehhikoni. Kõrgus 40-75 m, tüve läbimõõt kuni 5 m. Koonusjas võra, sarnane kuusega. Laasub halvasti, ladvakasv sageli loogeline. Tüvekoor noorelt sile, tumehall, hiljem väga paks, lõheline või plaatjas. Noored võrsed hallikad. Pungad piklik-koonilised, terava tipuga, helepruunid, ilma vaiguta. Okkad kinnituvad võrsele lühikese rootsuga, 1,5-4 cm pikad, peened, tõmpterava tipuga, sinakas- või hallikasrohelised, alumisel küljel kaks kitsast õhulõheriba, püsivad

puul 5-8 aastat. Isaskäbid punakad, paiknevad okaste vahel üksikult, emaskäbid noorelt punased või rohelised, valminult pruunid, 4-10 cm pikad, paiknevad eelmise aasta võrsete tippudes. Kattesoomused ulatuvad pikalt seemnesoomuste vahelt välja. Õitseb aprilli lõpus või mai algul, seemned valmivad septembri algul ja varisevad alates septembri lõpust. Seemned beežid või helepruunid, seemnetiib valkjaspruun, on seemne külge kasvanud. Külmakindlus sõltub teisendist - külma-kindlatest külmahelladeni. Eelistab viljakaid muldi. Nooruses poolvarjutaluv, hiljem valgusenõudlik. Juurestik plastiline, kuid küllaltki pindmine. Eluiga kuni 400 aastat. Kasutatakse põhiliselt puidu saamiseks. Eestis kasvab alates 20.sajandi algusest. Rajatud ka metsakultuure, kuid põhiliselt siiski ilupuuna. Annab soodsates tingimustes ka looduslikku uuendust. Eestis saab kasvatada sinihalli ja halli teisendit, kuna roheline teisend on liiga külmaõrn.

EUROOPA ehk **VALGE NULG** *Abies alba*

Areeal Kesk- ja Lõuna-Euroopa mägedes. Kõrgus 35-40 (65) m, tüve läbimõõt kuni 2 m. Noortel puudel koonusjas võra, vanadel tipust ümardunud. Oksad paiknevad horisontaalselt ja selgelt märgatavates männastes. Laasub alt varakult. Tüvekoor sile, helehall, sageli vaigumuhkudega, vanemas eas tumeneb ja muutub plaatjaks. Noored võrsed hallikaspruunid, kaetud pruunikate karvadega. Pungad on helepruunid, vaiguta. Okkad on 1,5-2,5 cm pikad, jäigad, pealt tumerohelised, alumisel küljel heledamad õhulõheribad. Okkatipp pügaldunud. Valguse käes paiknevad okkad püstiselt, varjus kamja asetusega, ühes tasapinnas. Isaskäbid paiknevad võra keskosas, värvuselt kollakad või punakad. Emaskäbid asuvad võra tipuosas, noorelt rohelised, valminult tumepruunid, silinderjad, 10-18 cm pikad. Paiknevad püstiselt ja kattesoomused ulatuvad seemnesoomuste vahelt välja ning on pöördunud aluse suunas. Käbid valmivad septembris oktoobris ja varisevad kohe koos seemnesoomustega. Seemned piklik-kolmnurksed, helepruunid, läikivad, suure seemnetiivaga. Külmakindel, eelistab kõrge õhuniiskusega talvesid. Tundlik hilis- ja varakülmade suhtes. Nõudlik mullaviljakuse suhtes, tahab värskaid liivsavimuldi. Väga varjutaluv. Sammasjuurestikuga väga tormikindel puu. Eluiga 300-500 aastat. Puitu kasutatakse nii sae- kui paberitööstuses, heade resonantsiliste omaduste tõttu kasutatakse ka muusikariistade valmistamiseks. Vaigust toodetakse tärpentini ja okastest nuluokkaõli, mida kasutatakse farmaatsiatööstuses. Euroopas üks põhilisi jõulupuid. Eestis kasvatatud alates 19. sajandist mõisaparkides. Karmimatel talvedel esineb palju külmakahjustusi ja seetõttu pole Eesti mandriosas palju suuremaid puid. Mõningates kohtades on andnud ka looduslikku uuendust.

MÄGINULG *Abies lasiocarpa*

Levila on Põhja-Ameerika lääneosa. Kõrgus 20-30 m, võra läbimõõt kuni 90 cm. Võra on kitsaskoonusjas, oksad korrapäraselt männastes, peaaegu horisontaalselt. Sageli ulatub võra maani. Koor pruunikashall, sile, rohkete vaigumuhkudega, vanemas eas tekib tüve alumises osas rõmeline kestendav korp. Noored võrsed tuhkjashallid, karvased. Pungad kerajad, hallikaspruunid, vaigused. Okkad on 2-4 cm pikad, tõmbi tipuga, tipus sisselõige, pealt

hallikasrohelistes õhu lõhede ja vahakihi tõttu, alumine külg peaaegu valge, kahe laia õhulõheribaga. Okkad kinnituvad võrsele hõredalt, ettepoole suunatult. Käbid on silinderjad või ellipsoidsed, kuni 10 cm pikad, noorelt tumepunased või rohelised, vaigused, valminult mustjashallid. Seemned valmivad septembris-oktoobris ja varisevad kohe koos käbide pudenumisega, nii et puule jääb ainult käbiroots. Peaaegu külmakindel. Eelistab viljakat mulda, kuid lepib kuivema pinnasega, poolvarjutaluv ja kiirekasvuline. Levinud mägimetsade puu. Kasvatatakse puidu saamiseks. Kitsa ja dekoratiivse võra tõttu levinud ka haljastuses. Eestis karmimatel talvedel esineb külmakahjustusi. Küllaltki vähe levinud pargipuu.

MAKEDOONIA ehk **RUMEELIA MÄND** *Pinus peuce*

Araal on Bulgaaria, Albaania, Makedoonia, Põhja-Kreeka. Kõrgus 20-34 m, tüve läbimõõt kuni 60 cm. Võra on noorelt koonusjas, vanemas eas võrdlemisi lai. Täisvalguses kasvades võib võra ulatuda maani. Noorena tüvekoor õhuke, sile ja tumehall, vanemas eas lõhenev ja soomusjas, pruunikashall. Noored võrsed oliivrohelistes, hiljem rohekaspruunid. Okkakimpude alusel püsivad kaua pruunid soomused. Pungad kuni 1 cm pikad, pruunid, vaigused, terava tipuga. pikkvõrsetel okkad on spiraalselt ühekaupa, lühivõrsetel 5 kaupa kimpudes, 7-12 mm pikad küllalt jäigad, servast peensaagjad. Kolmetahulised, õhulõheread paikevad kahel külgmisel tahul.

Okkad püsivad puul 3 aastat. Isaskäbid munajad, koondunud noore pikkvõrse alusele, punased, rohelised või kollased. Emaskäbid püstiselt, lühikese rootsuga 1-4 kaupa noore võrse tipus, algul punakad või kollakad, hiljem muutuvad roheliseks ja valminult kollakaspruunid, sageli kõverdunud, rippuvad, 8-15 cm pikad. Seemnesoomused on nahkjad ja lamedad, kumera tipuosaga. Õitseb juunis, käbid valmivad pärast tolmlemist teise aasta septembris ja varisevad kohe. Seemned on hallikaspruunid, seemnetiib oranžpruun, kuni 15 mm pikk. Külmakindel ja mullastiku suhtes vähenõudlik, valgusnõudlik. Noores eas küllaltki aeglase kasvuga, hiljem juurdekasv kiireneb. On reliktnine ja endemne liik, mis on küllaltki vähe levinud, sageli aetakse segi valge männiga. Erinevalt valgest männist resistentne koorepõletiku suhtes. Kasutatakse haljastuses. Eestis küllaltki vähe levinud, kuid väga dekoratiivne liik.

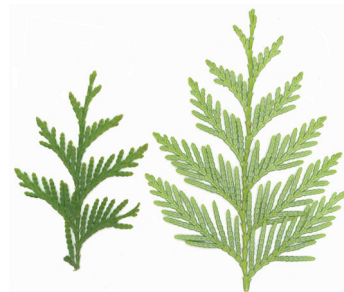
ALPI SEEDERMÄND *Pinus cembra*

Areeal koosneb kahest osast, mille vahemaa on üle 2000 km. Vastavalt sellele on liik jaotatud kaheks alamliigiks, mis on küllaltki sarnased ja millel saab kindlalt vahet teha ainult seemnete päritolu teades. Kesk-Euroopa mägedes kasvab euroopa alamliik ja Euroopa kirdeosas, Lääne- ja Kesk-Siberis, Baikali järve taga, Põhja - Mongoolias siberi alamliik. Euroopa alamliik on 10-25 meetri kõrgune, siberi alamliik kuni 35m. Noorelt kitsaskoonusjas, hiljem sammasjas või ovaalne, sageli ümardunud ladvaga, tiheda, kuid ebakorrapärase võraga. Noorelt tüvekoor rohekashall, sile, vananedes pruunikashall, soomusjas või pikilõheline. Noored võrsed tugevad, pruunikaskollased, tihedate roostepruunide karvadega. Pungad hallikaspruunid, koonusjad, vaigused. Pikkvõrsetel okkad spiraalselt ühekaupa, lühivõrsetel 5-kaupa kimpudes. Euroopa alamliigil 5-9 cm, siberi alamliigil kuni 12 cm pikad, kolmetahulised, peensaagja servaga, pealne külg tumeroheline, kaks ülejäänut valkjad. Okkad püsivad puul 3-5 aastat. Isaskäbid on munajad, koondunud noore pikkvõrse alusele, tumepunased. Emaskäbid püstiselt, lühikese rootsuga 1-5 kaupa noore võrse tipus, algul tumepunased, hiljem muutuvad roheliseks ja valminult punakaspruunid, 5-8 cm pikad, tõppmunajad, vahel ebakorrapärsed. Õitseb juuni algul, käbid valmivad pärast tollemist teise aasta sügisel ja varisevad järgneval sügistel kinniselt. Seemned on munajad, pruunid, ilma tiivata ja paksu kestaga. Külmakindel, eelistab viljakamaid parasniiskeid muldi. Küllaltki varjutaluv. Juurestik on hästi arenenud ja sügav. Eluiga 500-600 aastat. Väga oluline puidu saamiseks. Seemned on söödavad ja seetõttu on liigil tähtis roll metsa ökosüsteemis. Eestis kasvab parkides. Ilusa võra säilitamiseks vajab palju valgust. Kasutatakse ka mitmeid võravorme.

HIIGELELUPUU *Thuja plicata*

Kasvab looduslikult Põhja-Ameerika lääneosa mägedes, on 45-50 meetri kõrgune, tüve läbimõõt kuni 2,4 m. Võra on noorelt koonusjas, vanematel puudel laiuv, ebakorrapärane, kaarjalt longus, alumised oksad rippuvad. Tüvekoor on noorelt sile, punakaspruun, hiljem pruunikashall, piki-rõmeline ja ribadena kestendav. Võrsed jämedad, lapikud. Okkad on soomusetaolised, pealt läikivad,

tumerohelised, alt kahvatuvalgete laikudega. Pealmisel okkaküljel on väike õlinääre. Okkad jäävad ka talvel roheliseks. Noorelt isas- ja emasõisikud rohekaskollased. Isaskäbid paiknevad rohkem võra alaosas, emasõied tipuosas. Emaskäbid 1-2 cm pikkused, valminult helepruunid. Käbisoomused nahkjad, seemnesoomuste tipus terav sisselõige. Seemned ovaalsed, õhukese kestaga, ümbritsetud kitsa helepruuni tiivaga. Seemned valmivad õitsemise aasta septembri lõpuks ja varisevad kohe. Käbid varisevad järgmisel sügisel. Mõõdukalt külmakindel. Eelistab niiskemaid viljakaid muldi. On poolvarjutaluv. Juurestik maapinnalähedane. Eluiga kuni 1000 aastat. Väga hinnatud puit. Eestis kliimas esineb talvekahjustusi, enamasti kasvab kõrge põõsana. Kasutatakse vähesel määral haljastuses.

RAVIRADA -VOLTVETI PARGI RAVIVAD PUUD JA PÕÕSAD

Leiad end puude hulgas, tuulepesade hulgas,
leiad end põõsaste hulgas, linnupesade hulgas.

“Päikeseloojangul”

Paul - Eerik Rummo

Sellest, milliseid haigusi ja hädasid Voltveti mõisapargis kasvavad metsahiiglased parandavad, on juttu alljärgnevas peatükis. Pargikaardilt saab vaadata puude kasvukohta ja leida ravipuu.

„Ravimtaimed on bioaktiivseid aineid sisaldavad taimed, mis toimivad ravivalt või haigust ennetavalt või mida kasutatakse ravimi toorainena“ (R. Kalle, Eesti Loodus 2010/9). Inimene on ravimtaimi on kasutanud kogu oma eksisteerimise aja jooksul. Algselt taimetoidulises ürgühiskonnas õpiti esmalt tundma tugevatoimelisi okseleajavaid, joovastavaid ning valuvaigistavaid taimi, sest nende efekt avaldus kiiresti.

Vanimad andmed taimede raviotstarbelise kasutamise kohta pärinevad Egiptusest 1550. aastast eKr. Papüürusele kirjutatud allikas on kirjeldatud 900 taime toimet ja kasutamist. 2600 aastat eKr on teada allikas, mis käsitleb Hiina ravimtaimi. Hiinas oli arenenud taimemeditsiin, kus kasutati haiguste raviks vähemalt 240 erinevat taimeliiki.

Ravimtaimi hakati rohkem kasvatama Antiik-Kreekas ja Vana-Roomas. Esmakordselt võeti seal kasutusele „toimeaine“ mõiste. Juba tol ajal tunti valdavalt osa Euroopa ravimtaimedest. Taimede uurimine, kasvatamine ja kasutamine arenes kiiresti. Avicenna (978–1036) põhiteoses „Canon Medicinae“ on toodud andmeid 1400 taime kohta, mida kasutasid Araabia arstid. Keskajal kasvatati ravimtaimi kloostriaedades, kus mungad valmistasid nendest erinevaid leotisi, millega raviti inimesi. Rootsi apteeker Carl Sheel (1742–1786) oli esimene, kes avastas taimedes orgaaniliste hapete leidumise. 19. sajandil vallandus buum mitmesuguste toimeainegruppide kindlakstegemiseks (alkaloidid, eeterlikud õlid). Sellest sai alus farmaatsia-tööstusele.

Eesti taimravile on iseloomulik regionaalsus: mõningaid liike kasutatakse ühes piirkonnas rohkem kui teisi ja vastupidi. Varasema pärimuse järgi kasutati puid ja põõsaid siinses rahvameditsiinis sagedamini kui rohttaimi. Oma suuruse tõttu on puud, põõsad paremini hoomatavad ja kasutusala laiem. Lisaks taimsetele omadustele saab neid kasutada näiteks ehituses, tarbeesemete valmistamises ja kütteks. Tavaliselt polnud puudel ja põõsastel ka varieeruvaid nimetusi, vaid välja

olid kujunenud kõigile tuntud kogu keeleruumi hõlmavad ühesuguse tüvega nimetused. Näiteks Eesti murretes on toomingat nimetatud nimisõna toom, tuum (marja tuum) järgi. Sama sõnatüvi on valdav ka vadja keeles: toomi, toomikas, toomikka, toomikkaad, toomipuu, toomippuu ja isuri keeles tuumipuu, tuumimarjapuu, tuomed. Põhja-Eesti rannakülades levinud tuom kattub toominga soomekeelse nimetusega. Ka toomepuu soomekeelsete murdenimetuste alus on sama tüvi: metsätuomi, tomi, tuami, tuom, tuomen-cuckaiset, tuomi, tuomikka ja tuomipuu. Järelikult kasutasid meie ühised eellased toomingat rohkesti, sest tal oli välja kujunenud kindel nimekuju.

EUROOPA ehk **VALGE NULG** *Abies alba*

Ravimina kasutatav taimeosa on 1,5-2,5 cm pikad, jäigad, pealt tumerohelised, alumisel küljel heledamad õhulõheribad okkad. Ravimiks on ka nuluvaik. Okkaid ja vaiku kogutakse aastaringelt. Õlis säilitatavaid okkaid kasutatakse hingamisteede haigususte, gripi, angiini, radikulidi, haavade, artriidi, luumurdude, liigesehaiguste, neuralgia ja neuriidi raviks. Nuluvaiguga ravitakse mädasid ja raskesti paranevaid haavu,

põletusi, maohaavandeid. Aitab ka nuluviht, mis sisaldab nahka ärritavaid ja desinfitseerivaid aineid. See mõjub hästi vanadele haavadele ja põletikele, on hea radikuliidi ja liigeshaiguste korral ning närvisüsteemi häirete puhul.

HARILIK KUUSK, *Picea abies* Rahvasuus kuusk, kuusepuu, nõglapuu

Ravimina kasutatavad taimeosad on kuuseokkad, koor, vaik, noored okastega kasvud ja noored käbid. Käbisid kogutakse enne seemnete valmimist mitmesuguses arenemise järgus. Kuuseokkaid, koort ja vaiku võib koguda aasta läbi. Noored kasvud ja käbid kuivatatakse vilus heas tuuletõmbuses või kuivatis. Kuusekasvudest valmistatakse tee, mis on abiks ülemiste hingamisteede haigestumisel, sobib kuristamiseks või sissehingamiseks. Vaiku pannakse mädanevatele haavadele. Okkaekstrakti lisatakse reuma puhul vanniveele. Julgelt võib süüa hele-rohelisi noori kasvusid, mis on meeldiva hapuka maitsega vitamiin C allikad. Peavalu ravib okkatõmmise kompress, närvivalu ja unetust aga vann, nahahaigusi vaigusalt, liigeste vaevusi aga kuusetinktuuriga määrimine. Ettevaatlikud peavad olema kroonilise neerupõletikuga haiged kangete tõmmiste sissevõtmisel.

HARILIK MÄND, *Pinus sylvestris* Rahvasuus hong, pedajas, pettai

Ravimina kasutatavad taimeosad on pungad, kasvud, okkad ja vaik. Pungi kogutakse talvel või varakevadel, enne kiire kasvu algust. Need lõigatakse koos 3 mm pikkuse oksaga. Vaiku sobib koguma ainult nendelt puudelt, mis kuuluvad maharaiumisele. Kuivatatud vaigused pungad ja okkad sobivad droogiks. Okastest valmistatakse männiõli ja männiokkatõmmis. Pungi, okkaid ja oksi säilitatakse kuivatatuna puunõus kuni kaks aastat. Männil on röga lahtistav, kuseeritust ergutav ja põletikuvastane, desinfitseeriv toime. Mõjub kohalikult ärritavalt ja valuvaigistavalt. Männidroogi võetakse sisse hingamisteede haiguste, eriti külmetushaiguste ning reumatismi raviks, sapierituse ergutamiseks. Mänd on polüvitamiinide allikas. Okkaid kasutatakse rahustavate vannide tegemiseks. Vaiku kasutatakse haavade

raviks. Männivaigul ehk toortärentiinil on mikroobe hävitav toime, kuid praegu kasutatakse seda aina harvemini. Tuberkuloosihaigetel soovitatakse veeta võimalikult palju aega männimetsas.

HARILIK KADAKAS, *Juniperus communis* Rahvasuus kattai, kadajas, kदारarik

Ravimina kasutatakse täiesti valminud marju. Kadaka teise aasta sinakasmustad marjad korjatakse sügisel oktoobris – novembris. Marjad kuivatatakse soojas ruumis või kuivatis temperatuuril mitte üle 35°-40° C, õhukese kihina. Soovitav niiskuse sisaldus on kuni 20%. Kuiva droogi säilitakse suletud puunõus kuni 3 aastat. Et vältida haigestumist, soovitatakse iga päev süüa mõni kadakamari ehk marikäbi. Kadakas sisaldab eeterlikke õlisid ja suhkruid. Need annavad puule meeldiva aroomi ja suitsusaunale kasuliku toime. See

hävitat väga hästi kahjulikke pisikuid. Kadakaviht hävitab leiliruumis mikroobe ja värskendab õhku. Kui kadakaokstele valada peale keevat vett ja tekkivat auru sisse hingata, aitab see köha, nohu ja kopsuhaiguste vastu. Nii okastest, okstest kui marikäbidest saab valmistada väga erinevate raviomadustega õli. Kadaka okstega on tehtud tavalisest vanniveest ravivett, mis aitab reuma ja liigesehaiguste korral. Kadakat kasutatakse kui kuse- ja sapieritust ergutavat vahendit. Tal on palavikku alandav, valuvaigistav, põletiku- ja mikroobivastane toime ning need ergutavad seedetegevust. Tõmmist tarvitatakse südamehaigustest põhjustatud tursete, mädase eritusega kopsuhaiguste, seedeelundite loiduse, puhituse ja sapikivitõve raviks. Tõmmist võib kasutada ka kuristamiseks ja sissehingamiseks, teha vanne reumatismi ja podagra põdemise, nahahaiguste ja närvisüsteemi haiguste korral. Neeru- ja kuseteede põletike korral ei soovitata kasutada, sest on ärritava toimega!

HARILIK KUKERPUU, *Berberis vulgaris* Rahvasuus barbariis, hapumarjapuu, kukerkuusk, paaberits

Ravimina kasutatavad taimeosad on juured, lehed, viljad. Lehti kogutakse kohe pärast öitsemist, juuri aga sügisel, septembris- oktoobris. Vilju soovitatakse korjata poolvalminult. Kuivatatakse kas päikese- või ahjusoojas. Kukerpuu droog on koosneb kuivatatud ja peenestatud lehtedest või kuivatatud juurte osadest, mida kuivatatakse õhukese kihina õhurikkas ruumis. Säilitatakse kolm aastat koti sees. Marjadest tehakse ka maitsvat keedist ning tarretist, jooke. Ka siis kui marju pole, saab kukerpuult hea maitse suhu, sest hapukad on ka lehed, mida võib näksida. Kukerpuud kasutatakse rahvameditsiinis põletiku-, spasmi- ja mikroobivastase, palavikku alandava, seede-tegevust ning kuse- ja sapieritust soodustava, verejooksu peatava toime pärast. Preparaati kasutatakse vähktõve ja morfinismi kompleksravis. Kasutatakse ka hepatiidide ja sapikivide puhul. Lehtede ravivast toimest ekseemidele, allergilistele löövetele, nahapõletikele. Meeldiva ja puhta hapu maitse tõttu kasutatakse ka marju salatina ning tööstuslikult, kompleksi „Barbariss” valmistamiseks.

MUST AROONIA *Aronia melanocarpa*

Ravimina kasutatakse aroonia vilju, mida kogutakse sügisel (enamasti septembris) peale viljade valmimist. Droogiks on värsked marjad, värskel mahl ja kuivatatud marjad. Sobib säilitada toime alalhoidmiseks sügavkülmutatult või kuivatatult. Kasutatakse seespidiselt. Näiteks 50–100 g värsket mahla või vilju korraga 3–4 korda päevas pool tundi enne söömist sobib alahappesusega gastriidide korral raviks. Värsked marjad ja mahl suurendavad maomahla happelisust, tõstavad söögiisu ning tõhustavad seedimist. Arooniamarjad sobivad hästi lastele, sest tekitavad söögiisu ja on kasvuks vajalikud. Arooniad on head alahappesusega gastriidide (maokatarri) puhul. Marju ja mahla tarvitatakse ka sapieritust soodustava vahendina, küpsetest viljadest pressitud mahla glomerulonefriidi (mõlema neerupäsmakese põletik) raviks. Arooniad sobivad hästi neile, kellel

ei esine kõhukinnisust, vastasel juhul ei soovitata liialdada, sest parkainete rohkuse tõttu võib kõhukinnisus suureneda. Aroonia marju ja mahla kasutatakse algava (I ja II staadiumi) hüpertooniatõve raviks, eriti hästi mõjuvad nad kõrgvererõhk-tõve algstaadiumis. Kõrge vererõhu puhul pidavat juba 3–4 marjagi pea kergemaks tegema ja valu vaigistama. Normaalse rõhu puhul on selle alandamise toimet täheldatud. Arooniat tarvitatakse ka ateroskleroosi ehk veresoonte lupjumise vastu, ta aitab veresooni laiendada ja nende seinu tugevdada. Kilpnäärme tööd reguleerib aroonia kasutamisel põhiliselt selles leiduv jood, mida olevat seal rohkem kui üheski teises söödavas taimeviljas. Raviks soovitatakse kas marjadest pressitud mahla või süüa marju meega. Liikumiselundite haiguste puhul pakutakse mahla, reumatoidse artrüüdi raviks marjade söömist. Arooniat soovitatakse ka mürgistusjuhtudel ja kui kiiritusvastast vahendit, samuti ekseemi puhul. Arooniat ei ole soovitatav kasutada vere suure hüübivusega haigetel ja madala vererõhu korral. Marjade söömiseks koguse valikul peaksid olema tagasihoidlikud need, kellel on kalduvus kõhukinnisusele – aroonia oma parkainetega süvendab seda.

HARILIK ASTELPAJU *Hippophae rhamnoides*

Ravimina kasutatakse peamiselt vilju, mida kogutakse hilissügisel, samuti lehti, mida kogutakse augustis, vahel ka seemneid. Droogiks on viljad, viljadest saadud õli, mahl, hoidised. Säilitatakse mahlana, hoidisena, õlina, külmutatuna. Astelpaju õli kasutatakse põletiku- ja mikroobivastase toimeainena. See on valuvaigistav, haavu parandava toimega, ergutab kahjustatud kudede taastumist, suurendab maksa valgusisaldust ja reguleerib ainevahetust. Mahla või õli võetakse sisse mao ja kaksteistsõrmiku haavandtõve raviks, samuti söögitoruvähi kiiritusravi ajal. Välispidiselt tarvitatakse õli lamatiste, mädaste haavade, põletuste, emakakaela erosiooni, päraikulõhede, kroonilise peen- ja jämesoolepõletiku, kui ka hambasäsi- ja igemepõletiku raviks. Astelpajumarjade tõmmist ja mahla tarvitatakse vitamiinivaeguse ning kehveresuse korral. Seemnetõmmist on hea lahtisti. Kosmeetikas kasutatakse marja- ja oksatõmmist juuste väljalangemise ja kiilaspäisuse raviks. Kuna astelpajus leidub palju vitamiine, mineraalaineid ja omega rasvhapet on ta hea hormonaalsüsteemi talitluse ergutaja ja immuunsüsteemi tugevdaja. Astelpajuõli ravib nahapõletikke, kiirendab nahakudede taastumist ja mõjub nahale rahustavalt.

HARILIK LODJAPUU, *Viburnum opulus* Rahvasuus õispuu, koerõispuu, hullu-koera-marja-puu, leedripuu

Ravimina kasutatavad taimeosad on koor, õied ja viljad. Koort kogutakse kevadel mahlajooksu ajal. Seda võetakse maharaiutud põõsastelt, tükeldatakse ja kuivatatakse õhu käes või pööningul. Kuiv koor murdub kergesti, kuivamata koor aga paisub. Õisi kuivatatakse kuivatis temperatuuril 40°-50° Vilju lastakse õhu käes hästi ära närbuda ja kuivatatakse siis ahjus või praeahjus seni, kuni need muutuvad kõvaks. Droogiks on kuivatatud torukujulised koorejupid, õied, viljad. Kuivatatud koort säilitatakse kuni neli aastat, õisi kuni kaks aastat, viljadel pole mingit piir-säilitusaega kindlaks määratud. Läägeid erepunaseid marju ehk luuvilju kui ka koort kasutatakse keedise või vedela ekstraktina verejooksude korral, eriti emaka-verejooksu korral. Noorte lehtede abil tehakse ravivanne, mis aitavad nahalööbeid, vistrikke ja sügelisi kõrvaldada. Marjad on ka vitamiini C ja suhkrurikkad ning seepärast võib neist head teed valmistada. Lodjapuupreparaatidel on verejooksu peatav, antiseptiline ja põletikuvastane toime. Need vaigistavad valu ja vähendavad närvisüsteemi erutatavust. Välispidiselt tarvitatakse neid mähiste ja kompresside tegemiseks nahahaiguste (furunkuloosi, nahalööbe ja ekseemi) raviks ning tampoonides ninaverejooksu puhul. Vilja- kui ka õietõmmisega on hea loputada kurku angiini ja hääle kähisemise korral.

JAAPANI EBAKÜDOONIA *Chaenomeles japonica*

Ravimina kasutatav on kogu taim: viljad, võrsed, pungad, lehed, koor, seemned. Droogiks on valminud viljad, kogutakse septembri, kuivatatud lehed ja koor. Kuivatatult säilitatakse lehti, pungid, võrseid, koort, seemneid. Sobib valmistada ka ekstrakti ja tõmmist. Riivitud viljadest valmistatud ekstrakti võetakse sisse pahaloomulise kehvvere-suse, samuti seedehäirete korral. Sobib maksa- ja maotegevuse tugevdamiseks. Jämesoole-haavandite, mao ja soole limaskestapõletike korral valmistatakse lehtedest teed. Tõmmis viljadest suurendab vee eritumist organismist. Välispidiselt tarvitatakse ebaküdoonia vilju põletushaavade ravimiseks.

Askorbiinhappeküllastest pudruks riivitud viljadest ja meest saab valmistada erilise ekstrakti, mis soodustab seedimist. Toorele ebaküdoonia riivmassile lisatakse tasa-kaalustav mesi, lastakse toatemperatuuril seista ja kasutatakse teelusikasuuruses annuses paar-kolm korda päevas enne sööki.

NÄÄRELEHINE KIBUVITS, *Rosa pimpinellifolia* Rahvasuus orjavits, okasroos, kibusk, haukaküüds, koidukannid, pistlik, metsroosipuu, neitsikannid, neitsilill

Erinevatel kibuvitsaliikidel pole vanarahvas vahet teinud, nende rahvapärased nimed kui ka raviomadused on ühised. Ravimina kasutatav taimeosa on marjad, mida korjatakse augustist – oktoobrini, kui marjad on erepunased ja kõvad. Marju kuivatatakse päikesepaistelisel päeval õhu käes varikatuse all või hästi tuulutatavas ruumis. Ülekuivatamist võib teha ahjus. Botaaniliselt nimetakse vilju tõrsikuteks. See on lihaka viljalihaga vili, mille siseküljel on pähklikesed.

Droog valmistakse kuivatatud viljadest, võivad olla koos seemnetega. Säilib kolm-neli aastat klaas- või plekkpurgis. Kibuvitsa kasutatakse maksahaiguste, sapiteede- sapipõiehaiguste puhul. Parandab seedetrakti tegevust ja ainevahetust. Tuntakse verejooksu peatava, krambivastase vahendina. Aitab organismi kurnatuse, kehvvõruse, ateroskleroosi korral, kuid ka külmetushaiguste ja reumavalude vaigistamiseks. Valmistatakse ekstrakte, tõmmiseid, siirupit ja pulbreid. Kibuvitsamarjad sisaldavad rohkest mitmeid vitamiine, eriti aga vitamiini C. Kibuvits kuulub vitamiinitee koostisse. Tee valmistamiseks tuleb võtta pool teelusikatäit kibuvitsamarju ja samapalju musti sõstraid või pihlakaid. Marjadele valatakse klaas keevat vett ja seejärel lastakse sellel tund tõmmata. Pärast kurnamist võib lisada maitse järgi suhkrut, parem mett. Juua tuleb kolm või neli korda päevas pool klaasi korraga. Kui teed teha vaid kibuvitsamarjadest, siis on soovitatav neid esmalt veerand tundi keeta, seejärel aga lasta veel ööpäev seista. Nii tuleb kibuvitsa viljadest rohkem toimeaineid välja. Kibuvitsatee teeb inimest lihtsalt tugevamaks ja peletab väsimuse. Koos teiste taimedega aitab kibuvits isegi viirusahaiguste ja veresoonte lupjumise vastu.

HARILIK PIHLAKAS, *Sorbus aucuparis* Rahvasuus pihelgas, pihlak, pihl, pihlapuu

Ravimina kasutatakse vilju, mida kogutakse septembris – oktoobris. Droogiks on kuivatatud ja toored pihlakamarjad, kompott, keedis, salat. Marju on sobiv säilitada kuivatatult. Kuivatatakse soojas ahjus umbes 50° C temperatuuri juures niiskuseni alla 18 %. Pärast kuivatamist kõrvaldatakse mustaks tõmbunud marjad ja prügi. Säilivad kaks aastat. Pihlakat kasutatakse peamiselt üldkosutava polüvitamiinse vahendina talvel, haiguste ajal ja haigusjärgsel perioodil. Pihlakamarjapreparaadil on mikroobi-, eostumis- ja seenhaigustevastane, verejooksu peatav, haavu parandav, kuseeritust ergutav ja lahtistav toime, vähendavad ainevahetust, suurendavad maomahla happesust. Neid võetakse sisse podagra, reumatismi, kõrgvererõhutõve, neeruhaiguste raviks. Need suurendavad veresoonte vastupanuvõimet, normaliseerivad sapipõiepõletiku, aga ka sapieritist. Pihlakamarjapüree aitab lahti saada soolatüügastest. Välispidiselt tarvitatakse neid kui haavu ravivat vahendit. Suures koguses tooreste marjade söömine võib, eriti lapsel, tekitada oksendamise, pea- ja kõhuvalu. Eelkõige on pihlakamarjad hea vitamiinitee toormaterjaliks, kuid aitavad ka kõha ning teiste hingamisteede hädade puhul. Isegi nõrkushood peletatakse pihlakamarjadega minema. Samadel eesmärkidel on tehtud teed pihlaka kreemikatest õitest, kuid see on veidi nõrgema toimega. Pihlakaviht taastab jõu ning on hea närvisüsteemi stimulaator.

DOUGLASE VIIRPUU, *Crataegus douglasii* Rahvasuus türnpuu, jahumarjapuu, kihvtimari, luupuu, lömmupuu

Ravimina kasutatavad taimeosad on õied ja viljad. Õisi kogutakse kuiva ja päikeselise ilmaga, vihma saanud õied tõmbuvad kuivades mustaks. Õitel on alati ebameeldiv lõhn. Marju ehk õunvilju, millel on lihakas kest, korjatakse täisküpsena. Neil on jahune maitse. Säilitamiseks sobib kuivatamine. Õisi kuivatatakse jahedas, kuivas õhurikkas ruumis. Vilju võib kuivatada päikese käes või kuivatis temperatuuril mitte üle 60° C. Säilitada kuni üks aasta suletult klaasnõus. Viirpuudroogi kasutatakse südamehaiguste, eriti südamelihase jõuetuse puhul. Need laiendavad valikuliselt aju veresooni, vähendavad närvisüsteemi ärritavust, parandavad

südame ja aju hapniku varustatust ning ainevahetust, normaliseerivad südame rütmi, und ja organismi üldseisundit. Kuid soodustavad ka paranemist rasketest haigustest ja vähendavad vere kolesteriinisaldust. Ravimiseks näiteks võtta üks supilusikatäis õisi klaasi keeva vee kohta, lasta mõni minut tõmmata ja jook valmis. Seda tuleb juua jahutatult, lonkshaaval klaas päevas südameklõppimise, kõrge vererõhu, peapöörituse ja peavalu korral. Marju võib samal otstarbel tarvitada kas toorelt, kuivatatult või teena. Tee aseainena on kasutatud ka noori lehti.

HARILIK PAAKSPUU, *Rhamnus frangula* Rahvasuus pahaspuu, kitsepaats, ohupaats, mõruuibu

Alul punased, hiljem mustad paakspuu marjad, millel on sees kaks luukest, on väga mürgised. Neid ei tohi niisama süüa. Mürgituse tunnuseks on kõhuvalu, oksendamine ja verine väljaheide. Esmaabiks tuleb kannatanule kiiresti anda sütt ja toimetada ta haiglasse. Ravimina kasutatav taimeosa on koor, mida kogutakse varakevadel enne lehtede ilmumist, mahlajooksu ajal, kui koor on lahti. Selleks sobivad maharaiumisele kuuluvad puud ja oksad. Koor kuivatatakse

pimedas varikatuse all, pööningul või kuivatis temperatuuril kuni 70° C. Säilitada kaanega puu- või vineerkastis kuni viis aastat. Koort kasutatakse lahtistina, sobib haavade parandamiseks. On mõõdukalt põletikuvastase ja bakteritsiidse toimega, need lõõgastavad siseelundite silelihaseid, aitavad spasmi korral. Võetakse sisse spastilise koliidi, atoonilise kõhukinnisuse, samuti sooletalituse reguleerimiseks hemorröa ja jämesoolelõhede korral. Preparaadid avaldavad soodsat toimet malaaria, klimakteeriumihäirete, südametegevuse kiirenemise, peapöörituse, närvihaiguste, rasvumise, suhkrutõve ja ainevahetushäiretega nahahaiguste ravimisel.

HARILIK TÜRNPÜÜ, *Rhamnus catharticus* Rahvasuus türnepuu, viherpuu, vihur, kitseuipuu

On paslik hoiatada, et parem on türnpuust eemale hoida, sest tema marjad on mürgised. Need võivad põhjustada oksendamist, piinavaid kõhuvalusid ja peapööritust. Halvimal juhul võivad aga saabuda krambid, mis võivad haarata ka südame- või hingamislihaseid. Kuid on ka ravimtaimena tuntud. Ravimina kasutatavad taimeosa on valminud mustad marjad, mida kogutakse raagudeta. Marjad kuivatatakse

kuivatis või ahjus õhukese kihina 50°-60° juures. Säilivad kinnises nõus kuni kaks aastat. Kasutatakse lahtistina. Toimib pehmelt, kuid kindlalt. Kõhulahtistina võib tarvitada tooreste marjade mahla. Liialdada ei tohi, eriti laste puhul. Ohutu annus on 1¼ kuni 2 supilusikatäit päevas. Rohkem kasutatakse kuivatatud marju, millest tehakse teed. Seegi mõjub kõhulahtistina, kuid võib mõnikord liiga tugevat toimet avaldada. Tee valmistamiseks võetakse supilusikatäis kuivatatud marju klaasi keeva vee kohta. Teel lastakse tõmmata kaks tundi. Juuakse õhtul, korraga pool klaasi.

HARILIK SARAPUU, *Corylus Vellana* Rahvasuus pähklipuu, pähkmepuu, sarap, sarakas

Ravimina kasutatavad taimeosad on vili ehk pähkel, koor, leht, ja juur. Koort kogutakse varakevadel maharaiumisele kuuluvate sarapuude okstelt. Lehti kogutakse õitsemise ajal ja kuivatatakse varjualuses või pööningul. Küpsed pähklid korjatakse septembris. Pähklid kuivatatakse ahjus või kuivatis temperatuuril 60°–70° C. Droogiks on kuivatatud lehed, koor, pähklid. Kuivatatud lehti ja koort säilitatakse puunõus kuni kaks aastat. Pähkleid on hea hoida riidekotis. Kooretõmmist kasutatakse düsenteeria- ja põletikuvastase vahendina. Tõmmisel on kasulik toime varikoosete veresoone-laiendite, troofiliste säärehaavandite ja väikeste veresoonte verejooksu puhul. Lehti kasutatakse sooltehaiguste, kehvveresuse, avitamenoosi ja rahhiidi raviks. Eesnäärme suurenemise korral tarvitatakse riivitud pähklitest, koortest ja lehtedest tehtud tõmmist. Pähkliõli ja munavalge seguga ravitakse põletushaavu ja määratakse pead juuste tugevdamiseks. Tasub meenutada, et mõnele tekitavad pähklid kergetid allergilisi nähtusid.

HARILIK TOOMINGAS, *Prunus padus* Rahvasuus tumilgas, tuum, toom, meied, meiapuu

Ravimina kasutatavad taimeosad on vili, koor, õied. Vilju kogutakse täisküpsuses, nopitakse koos kobaraga. Droogiks on hallikasmustad kortsulised marjad, milles on valge luuvili seemnega. Kobarad kuivatatakse ahjus või kuivatis temperatuuril 40°–60° C, pärast kuivatamist sõelutakse viljaraod välja.

Koort kasutakse tinktuurina, õisi aga vesitõmmisena. Tähelepanu – seemned sisaldavad glükosiid prunasiini, mis on mürgine sinihappeühend. Toominga tugev lõhn on uimastava toimega ning seepärast ei maksa õitsvaid oksid tuppa tuua. Õitest lenduvad ühendid on mürgised, suures koguses võivad nad ka peavalu tekitada.

Marju kasutatakse teena kõhulahtisuse ja teiste seedehäirete puhul. Õite ja lehtede vesitõmmis on põletiku- ja mikroobidevastane vahend, mis aitab kõhuhädade ja hingamisteede põletiku korral. Hapukad viljad on head vitamiin C allikad. Terved marjad korjatakse ja kuivatatakse, siis ei pea neilt kive välja võtma. Nii saab hea teematerjali. Võttes supilusikatäie kuivatatud marju klaasi vee kohta ja keetes seda segu veel paarkümmend minutit on rohi valmis, aga marjad tuleb enne joomist välja kurnata. Saadud teed juuakse kaks või kolm korda päevas pool klaasi korraga kõhulahtisuse ja ka paljude teiste seedehäirete korral. Toominga lehtedest ja õitest valmistatud tee on ravim, see aitab leevendada palavikku. Toomingavihta kasutatakse mitmesuguste nahahaiguste raviks, gripi ja külmetuse profülaktikaks, ei ole paremat vihta võimalik leida. Koort kasutatakse higistama paneva ja kuseeritust ergutava vahendina. Värskeid lehti laotakse kompressina furunkulitele.

HARILIK SIREL *Syringa vulgaris*

Ravimina kasutatavad taimeosad on õied, lehed, pungad, koor. Õisikuid kogutakse koos okstega õiepungade moodustumise ajal, seotakse kimpu ja kuivatatakse varjualuses või pööningul. Lehti kogutakse kuiva ilmaga suve esimesel poolel õhukese kihina laiali laotatult varjualuses või kuivatis temperatuuril 40°–50° C. Koort kogutakse noortelt võrsetelt. Droogiks on kuivatatud õied, lehed, koor, mida hoitakse riidest koti sees kuni kaks aastat. Seda võetakse sisse suhkruhaiguse, malaaria, neerupõletiku, neeruvaagnakivide ja –liiva, bronhiaalastma, kõhulahtisuse, maohaavandite, kõha bronhiidi, radikuliidi, gripi ja ägedate hingamisteede haiguste ja epilepsia raviks. Välispidiselt tarvita- takse sirelikompresside tegemisega haavandeid, mädanevaid haavu, põrutusi ja reumatismi. Kui on kondivalu, siis sobib kuivatatud sireliõied viina sisse panna. Seista lasta umbes 48 tundi. Tarvitada tuleb kolm korda päevas üks teelusikatäis korraga. Haigeid kohti võib ka määrada. Sirelilehete paneb magama ja rahustab närvihaiget.

MANDŽUURIAARAALIA, *Aralia mandshurica* Rahvasuus ogapuu, kuradipuu, kuradi nui

Ravimina kasutatavad taimeosa on koor, juured ja lehed. 5–15 aasta vanuste taimede juured kaevatakse välja sügisel pärast seemnete valmimist või siis kevadel enne lehte minekut. Koort korjatakse samal ajal kui juurigi. Lehti kogutakse kuiva, päikesepaistelise ilmaga enne ja pärast taime õitsemist. Droogiks on kuivatatud juur, koor ja lehed. Kuivatatakse varikatuse all või kuivatis temperatuuril 60° C. Säilitakse kuni kaks aastat suletud nõus. Araaliapreparaatidel on toniseeriv, toksiini- ja põletikuvastane, diureetiline, hüpotensiivne ja suhkruisaldust vähendav toime ning need normaliseerivad vaimset ja füüsilist töövõimet. Araalia soodne toime on seostatav fermentide aktiveerimisega ja organismi energiavarustatuse parandamisega. Taim on vastunäidustatud suurenenud erutatavuse, unetuse ja kõrgvererõhutõve puhul. Neid ei ole soovitatav tarvitada öhtusel ajal. Ta tõstab vastupidavust toksilistele mõjudele (nitraadi-, kloori-, fluoriidimürgitus) ja on kaitsva toimega kiiritushaiguste korral, on hüpoglükeemilise toimega, alandavad lipoproteiidide taset veres. Kasulik peale rasket füüsilist haigust põdenud inimesele, astenodepressiivsete seisundite puhul, vaimse ja füüsilise liigvõimuse korral, impotentsuse ja hüpotoonia korral. Juuretõmmist kasutati mürgiste taimede vastumürgina. Juuretõmmist ja varrepahkude pulbrit kasutatakse mädanike ja märgade haavade ravis.

HARILIK VAHER, *Acer platanoides* Rahvasuus läänepuu, pikaninapuu, vastra, vahtras

Ravimina kasutatavad taimeosad on lehed ja viljad. Lehti korjatakse suve esimesel poolel. Need närvutatakse päikese käes ning kuivatatakse kuivatis. Korjatakse valminud vilju, mida kuivatatakse kuivatis või ahjus temperatuuril 50° C. Droogiks on kuivatatud lehed, viljad ja mahl. Kuivatatud droogi säilitatakse puunõus kuni kaks aastat. Vahtramahl on hea köha korral. Vahtralehe tõmmist kasutatakse kuseeritust soodustava, mikroobivastase, palavikku alandava ja haavu parandava vahendina. Vahtraviht on hea toniseeriv vahend, mis puhastab hästi nahka ja vähendab valu.

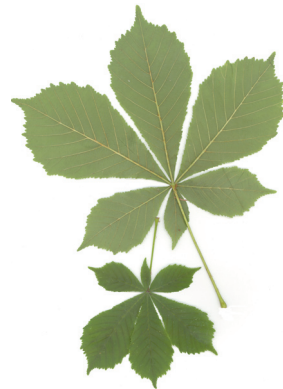

HARILIK PÄRN, *Tilia cordata* Rahvasuus niinepuu, lõhmus, pähn, jalakas

Ravimina kasutatavaks taimeosaks on õisikud, mida kogutakse õitsemise ajal juulis. Pärn õitseb lühikest aega, mistõttu tuleb koguda õitsemise algul värskelt puhkenud õisi. Droogiks on kuivatatud õisikud koos nahkja kattlehega, mida säilitatakse kuivatatult. Kuivatatakse hästi tuulutatavas ruumis või kuivatis temperatuuril 40°–50°C. Päikese käes õisi kuivatada ei tohi. Droogi valmidus määratakse õieraagude murdumise järgi. Pärnaõitel on närvisüsteemi rahustav toime. Need vähendavad mõõdukalt vereviskoossust, suurendavad kuse-, sapi- ja maomahlaeritust, ajavad higistama ning on rögalahtistava ja mikroobivastase toimega. Võetakse sisse suurenenud erutuvuse, krampide, külmetuse, köha, unetuse, neeru- ja maksahaiguste, kõrgvererõhutõve ja laste nakkushaiguste raviks. Angiini ja teiste suukoopapõletike puhul kuristatakse nendega või loputatakse suud. Kui pesta pärnaõieteega nägu, muutub näonahk elastseks. Kurnamata tõmmisest tehakse kompressid päraku veenikomude põletiku, rinnanäärdepõletiku, reumatismi, podagra ja põletushaavade puhul. Pärnaviht on eriti kasulik külmetushaiguste korral, aitab lahti saada peavalust, toimib pehme massaažina neerudele ning avaldab rahustavat ja palavikku alandavat mõju. Ravimit on tehtud ka pärnapuidust: põletatakse ja saadakse söepulber. Kui see alla neelata, siis imeb ta maos paljud mürgid enda sisse, nii nagu praegu apteekides müüdiv söetablett.

HARILIK HOBUKASTAN, *Aesculus hippocastanum* Rahvasuus kastanipuu, taanipuu, okasõunapuu, kastanje

Ravimina kasutatakse koort, lehti, õisi, seemneid. Koort kogutakse mahlade liikumise ajal 3–5 aasta vanuste puude okstelt. Õisi kogu õitsemise ajal, lehti juuni lõpus juuli algul, vilju valminuina. Koort, lehti ja õisi kuivatatakse. Droogiks on kuivatatud koor, lehed, õied, peenestatud seeme ehk kastanimuna. Säilib kuivatatult suletud nõus ühe aasta. Kõige rohkem on kasutatud seemneid reuma, köha ja veresoonte laienemise puhul. Õitest tehtud teed on kasutatud kinnistina, koort aga seede-tegevuse ergutamiseks ning kõhuvastase vahendina.

Koorest tehtud keedisega on ravitud paiseid. Lahust võetakse sisse varikoosete veenilaiendite, hemorröa ja veenispasmidest tekkinud põlvehaavandite, trombide ärahoidmise korral. Seemne- ja kooretõmmist on soovitatav juua sapieritushäirete, seedehäirete, erineva tekkepõhjusega köha ning ülemiste hingamisteede haiguste raviks. Koorepreparaatidega vannid ravivad lihasepõletikku. Kuivatatud õite alkoholitõmmisega hõõrutakse sisse valutavad kohad reumatismi ja artriidi korral. Kastanimune otsides ja kogudes peab teadma, et neid ümbritsev roheline ogaline kest on mürgine. Võib tekkida põletik maos ja sooles või valguvad silmapupillid laiaks ning nägemine häirub. Hobukastani pruune seemneid oma rohelisest kestast vabastades ei tohi appi võtta hambaid.

ARUKASK, *Betula pendula* Rahvasuus arukõiv, maarjakask, raudkask, õmmik

Ravimina kasutatavad taimeosad on pungad, lehed, koor, puit, mahl ja elava kase tüvel tekkiv mügarik moodustis – kasekäsna. Pungi kogutakse varakevadel nende paisumise ajal, kuid enne lehtimist. Pungi kuivatatakse varjulises kohas või kuivatis temperatuuril kuni 30°, vältides nende puhkemist. Kuivanud pungad peavad olema tumepruuni värvusega, läikiva pinna, meeldiva lõhna ja mõrkja maitsega. Noori lehti korjatakse kevadel (mais – juunis) kuiva ilmaga. Kuivatatakse varjualuses tavalisel viisil. Kasemahla kogutakse varakevadel enne lehtede puhkemist. Kasekäsna võetakse üle kümne aasta vanuselt kaselt. Käsna lõigatakse maha ettevaatlikult piki tüve, seesmine osa eemaldatakse, käsna tükeldatakse ja kuivatatakse temperatuuril 50°-60°. Droog moodustub kuivatatud kasepungadest, lehtedest ja kasekäsna.

Pungi ja lehti säilitatakse riide- või paberkottides kuni kaks aastat. Kasekäsna säilitatakse pimedas kuivas kohas samuti kuni kaks aastat. Pungad on tugevad kuseeritid, higistamist ja sapieritust ergutava toimega. Neid tarvitatakse gastriidi, mao haavandtõve, reumatismi ja podagra, aga ka verd puhastava vahendina naha-haiguste korral. Lehtedel on põletikuvastane, desinfitseeriv ja sapieritust ergutav toime. Lehepreparaate võetakse sisse sapipõletiku ravimiseks. Välispidiselt tarvitatatakse mädaste nahapõletike, ekseemi, tursete, liigesevalude ja reumaatiliste kahjustuste korral. Kasemahla tarvitatakse värskena. Mahl tugevdab organismi

vastupanuvõimet, soodustab haavade paranemist, kergendab podagravalusid ja soodustab kuseeritust. Mahlaga pestakse nägu ja pead. Teeb naha siledaks, aitab kõõma vastu ja soodustab juuksekasvu. Tohtu pannakse sammaspolele peale. Kasekäsna ravitakse kasvajaid. Kõige kasutatavam on kaseviht. Kaselehtedes leidub põletikuvastase, antibiootilise, haavu parandava, higieritust soodustava ja ainevahetusprotsess elavdava toimega palsamaineid. Kaseviht leevendab raskest tööst ja ilmamuutusest tekkivaid lihase- ja liigesevalusid.

SANGLEPP, *Alnus glutinosa* Rahvasuus must lepp, emalepp, soolepp, seatamm.

Ravimina kasutatavad taimeosad on käbid, koor, mõnel juhul ka lehed. Käbisid korjatakse sügisel või talvel kuni märtsikuuni, kui need on täielikult puitunud. Koort kogutakse mahlade liikumise ajal. Käbisid kuivatatakse pööningul, varikatuse all või kuivatis temperatuuril 50°-60° C. 4–5 cm paksuse kihina. Koort kuivatatakse ahjus või kuivatis temperatuuril 40°-50° C. Valmis droog ei tohi painduda, vaid peab kergesti murduma. Lehti korjatakse varakevadel. Kuivatatakse varikatuse all õhukese kihina. Droog on kuivatatud käbid, koor, lehed. Säilitatakse riidekotis kuni neli aastat. Õiepreparaatidel on põletikuvastane, verejooksu peatav, haavu parandav ja higileajav toime, mikroobe ja teisi haigus-tekijaid hävitav ning allergiat s.h. toiduallergiat vähendav toime. Neid võetakse düsenteeriajärgsel taastumisperioodil ning ägeda peen- ja jämesoolepõletiku korral. Lehetõmmist soovitatakse kui nõrka lahtistit, higileajavat ja kõhuvastast vahendit. Tarvitatakse ka reumatismi, podagra, mao- ja kõhunäärme-, kaksteistsõrmiku-, söögitoru-, pärasoole-, kurgu-, ja emakavähi puhul.

HARILIK TAMM, *Quercus robur* Rahvasuus hiiepuu, talitamm, suvitamm, lesetamm

Ravimina kasutatavad taimeosad on koor, harvemini tõrud. Koort kogutakse maharaiumisele minevatelt puudelt. Seda kogutakse mahlade liikumise ajal. Koore külge ei tohi jääda puidu- ja korgikihti. Peentele või noortele puudel tüvedele tehakse ringlõiked iga 30 cm tagant ning need ühendatakse pikilõigetega. Lõigete

ühenduskohtades tõstetakse noaga kooreserv üles ja tõmmatakse kooretükk lahti. Kuivatatakse varikatuse all või hästi tuulutatavas ruumis. Droog - kuivatatud koor - hoitakse puunõus või koti sees kuni viis aastat. Kasutatakse kõhulahtisuse, kroonilise soole-, kusepõie- ja kuseteedepõletiku, kauakestva menstruaatsiooni, seene-, vase- ja tinamürgituse, maksa- ja kõhunäärmehaiguste puhul. Välispidiselt tarvitatakse keedist loputuseks kurgu ja suuõõne limaskestast põletiku ning igemepõletiku puhul. Kasutatakse kompressidena ja vannivee lisandina mädaste ja halvasti paranevate haavade, leemendava ekseemi, põletuste rohke valgevooluse ja jalgade higistamise puhul. Tammeviht rahustab närvisüsteemi, alandab vererõhku, vaigistab peavalu ja tervendab nahka. Tammelehtedes ja –koores on palju nahale hästi mõjuvaid parkaineid, tammelehed ja –oksad on elastsed ja tugevad, võimaldades keha intensiivsemalt masseerida.

HARILIK SAAR, *Fraxinus excelsior* Rahvasuus saarepuu, saarn, saarnas, suar

Ravimina kasutatavad taimeosad on lehed ja koor. Lehti korjatakse suve esimesel pooltel kuiva ilmaga, kuivatatakse varjulises kohas või hästi tuulutatavas ruumis. Koort kogutakse mahlade liikumise ajal. Maharaiumisele minevatelt puudelt lõigatakse seda 10–15 cm pikkuste tükkidena, kuivatatakse päikese käes või kuivatis temperatuuril 45°–60° C. Droogiks on kuivatatud leht ja koor, mida säilitakse koti sees kuivas kohas kuni kaks aastat. Saarepreparaatidel on verejooksu peatav, palavikku alandav, toniseeriv, haavu parandav, nugiusside-, mikroobi-, spasmi- ja kõhavastane, lahtistav ja kuseeritust soodustav toime. Saarevihal on põletikuvastane toime. See sobib parandama haavu ning ravima reumat ja radikuliiti. Soovitatakse süüa ka saare noori vilju. Need on C-vitamiinrikkad. Söömiseks tuleks viljad esmalt marineerida.

HARILIK HAAB, *Populus tremula* Rahvasuus haav, mädapuu, aab, hundipuu

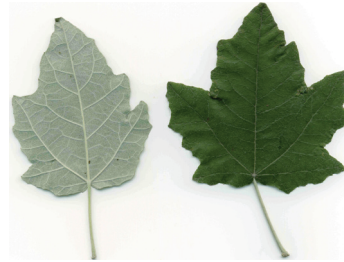
Ravimina kasutatavad taimeosad on koor, noored võrsed ja pungad. Koort kogutakse varakevadel maharaiumisele minevatelt puudelt. Soovitatav on koguda helerohelist, siledat koort, mis ei ole veel pragunenud, sest see tuleb kergesti maha pärast piki- ja ringlõigete tegemist. Koort närvutatakse päikese käes ning kuivatatakse ilusa ilmaga pikka aega

varjulises kohas. Lehti korjatakse mai algusest juunini. Neid kuivatatakse varjulises kohas või kuivatis temperatuuril 50°-60° C. Pungi korjatakse enne nende puhkemist ning kuivatatakse kohe ajus. Droogiks on kuivatatud koor, võrsed ja pungad. Säilitatakse kotis kuivas kohas kolm aastat. Pungade noorte lehtede või koore tõmmist kasutatakse palavikku alandava, põletiku vastase ja higi eritust soodustava vahendina. Tinktuuri, salvi, värsket mahla kasutatakse välispidiselt põletushaavade, hemorroidide ja ekseemi raviks

HÖBEPAPPEL, *Populus alba* Rahvasuus hõbehaab

Ravimina kasutatavad taimeosad on pungad, koor ja lehed. Pungi kogutakse kevadel, enne lehtede ilmumist noortelt okstelt. Lehed närvutatakse tuulutatavas ruumis ja kuivatatakse päikese käes või kuivatis temperatuuril 35° – 40°C. Koort kogutakse varakevadel maharaiutud puudelt või mahasaetud okstelt. Droogiks on vaigused pungad, kuivatatud koor ja lehed. Paplil on põletiku-, sügelemis- ja mikroobivastane, valuvaigistav, rahustav, palavikku alandav, higileajav ning haavu parandav toime. Neid võetakse sisse tõmmisena tuberkuloosi, reumatismi, podagra, palaviku, põiepõletiku, külmetushaiguste ja menstruaatsiooni korral, õliekstrakti tarvitatakse põiekivitõve raviks. Välispidiselt tehakse kuumi mähiseid närvi- ja kõõlusevigastuste puhul, salvi kasutatakse podagra, liigesehaiguste, mädanevate haavade, põletuste, tugeva sügelemise ja seente poolt tekitatud nahahaiguste raviks. Värske lehemahl võtab ära hambavalu, kõrvades kohisemise korral tilgutatakse seda kõrva.

HÖBEREMMELGAS, *Salix alba* Rahvasuus pai, pao, remmelgas, raag, raid, leMBER

Ravimina kasutatav taimeosa on koor. Seda kogutakse varakevadel mahlade liikumise ajal 6–7 aasta vanustelt puudelt. Mahavõetud koor tükeldatakse, närvutatakse korralikult päikese käes ja kuivatatakse kuivatis temperatuuril 50°–60° C. Koor peab hõlpsasti murduma ega tohi painduda. Kuivatatud koort - droogi - hoitakse pappkarbis kuni neli aastat. Rimmelgal on verejooksu peatav, desinfitseeriv, palavikku alandav ja põletikuvastane toime. Võetakse sisse düsenteeria, gastriidi ja jämesoolepõletiku,

RAVIRADA

naistehaiguste ja reumatismi raviks. Välispidiselt kasutatakse suu loputamiseks ja kuristamiseks, jälgade higistamise ja nahahaiguste puhul jalavannide tegemiseks.

RAAGREMMELGAS *Salix caprea*

Ravimina kasutatav taimeosa on koor, mida kogutakse kevadel mahlade liikumise ajal, mil koor on lahti. Sobiv on koguda koort noortelt võrsetelt. Koort võetakse ringlõigete abil 25–30 cm pikkuste torukestena. Kuivatatakse tuuletõmbusega ruumis.

Droogi - kooretorukesi - säilitatakse pappkarbis kuni neli aastat. Koore keedist kasutatakse reumaatiliste valude, palaviku, bronhiidi, läkaköha, verejooksu puhul kopsust, soolest, põiest, neerupõletiku, mao- ja soolekatarril puhul. Välispidiselt tarvatakse suuõõne ja kurgu loputamiseks ning kuristamiseks.

HOROSKOOBIRADA

Olen Puu, olen Puu, ehkki puudub mul keel.

Minu visinast mõtlikuks muutub su Meel.

„Tuulepuuhuulte luule“

Leelo Tungal

Horoskoobid kuuluvad esoteerika ehk salapärase või salajaste õpetuste, teadmiste ja oskuste valdkonda. Antiikajast saadik on selle all mõistetud religioosseid, müstilisi või maagilisi salateadmisi, mis on kättesaadavad üksnes pühendatute siseriingile. Pärimuse järgi Hermes Trismegistoselt alguse saanud salaõpetuse “müstilist teadmist” nimetatakse ka hermeetiliseks. Ateistid lükkavad selle õpetuse reeglina tagasi, sest peavad seda mõistusevastaseks.

Salateadmised on ka kõiksugused horoskoobid ehk astroloogia skeemid, mis kujutavad planeetide ja teiste taevakehade asendit mingi sündmuse, näiteks inimese sünni hetkel. Horoskoobiks nimetatakse ka horoskoobi tõlgendust. Sõna “horoskoop” on esimest korda kirja pandud 150 eKr. Aleksandria raamatukogus leidunud kirjutises esineb sõna *hōroskōpoi*, mis sõna-sõnalt tähendab ‘tunnivaatleja’.

Sünnihoroskoop on sünnihetkel asetleidva planeetide seisu skemaatiline jäädvustus. Täpse sünnikaardi koostamiseks on tarvis teada täpset sünniaega ja sünnikoha geograafilisi koordinaate. Käesolev horoskoop niisugust detailsust ja täpsust ei taotle. Pigem on see pakutud põnevuse loomiseks ja tugineb pragmaatilisele suhtumisele: „Pole tähtis, mis värvi kass on, peaasi, et hiiri püüab“.

Puuhoroskoobiga soovitakse äratada huvi tavaliste ja vähemtavaliste Voltveti pargi puude vastu. Nooruke või algaja puusõber saab nüüvisi hõlpsamini meelde jätta puude nimed, seostada neid iseenda ja oma tuttavatega, et siis juba samm-sammult liikuda tõsiteaduslikku puu-uurimise ehk dendroloogia poole või kujuneda harrastajaks-huviliseks, kes looduse hoolivat sõbrasuhet hindab.

HOROSKOOBIRADA

Õunapuu	23.12–01.01 ja 25.06–04.07
Nulg	02.01–11.01 ja 05.07–14.07
Jalakas	12.01–24.01 ja 15.07–25.07
Küpress (Kadakas)	25.01–03.02 ja 26.07–04.08
Pappel	04.02–08.02 ja 05.08–13.08
Künnapuu (Seeder, Tseltis, Puuvõõrik)	9.02–18.02 ja 14.08–23.08
Mänd	19.02–28. ja 29.02 ja 24.08–02.09
Paju	01.03–10.03 ja 03.09–12.09
Pärn	11.03–20.03 ja 13.09–22.09
Tamm	21.03 (pööripäev)
Oliivipuu	23.09 (pööripäev)
Sarapuu	22.03–31.03 ja 24.09–03.10
Pihlakas	01.04–10.04 ja 04.10–13.10
Vaher	11.04–20.04 ja 14.10–23.10
Kreeka pähklistuu	21.04–30.04 ja 24.10–02.11
Jasmiin	01.05–14.05 ja 03.11–11.11
Hobukastan	15.05–24.05 ja 12.11–21.11
Saar	25.05–03.06 ja 22.11–01.12
Valgepök	04.06–13.06 ja 02.12–11.12
Viigipuu	14.06–23.06 ja 12.12–21.12
Kask	24.06 (pööripäev)
Harilik pök	21.12 ja 22.12 (pööripäev)

Druiidid

Druiidid on indoeuroopa sugemetega Keldi hõimude preestrite ja prohvetite kinnine kast. Nende I aastatuhandel eKr elanud rahvaste jäljed pärinevad Kesk- ja Lääne-Euroopast ning Briti saartelt. Druiidid rändasid suguharude juurde ja korraldasid koosolekuid, mille kaudu erinevad rahvused vennastusid. Druiidiks olemine eeldas terve elu kestvat õppimist, mis algas siis, kui poisike valiti välja prohvetiks saama tänu oma vaimsele loomusele või varajasele tarkusele. Esimese 12 aastaga sai jõuda esimesele, **bardi** tasandile. Bardid olid suguharu mälu, sest nemad säilitasid ajaloo, õppides pähe sadu poeme, lugusid ja salajase puude alfabeedi ning löid uusi laule ja luuletusi, et talletada uusi sündmusi. Järgmine aste oli **ovaat**, kelleks saamine võttis veel kümme aastat. Ovaat õppis loodusmeditsiini, ennustamist ja käis dimensioonide vahel. Ovaat oli see, kel oli side teise ilmaga, eriti samhaini ajal (seda tähistati sel ajal, mida nüüd nimetatakse Halloweeniks) ja kes rändas esivanemate riiki neilt tarkust saama. Viimaks, pärast veel kümme aastat kestnud õppimist, sai ovaadist **druiid** – kuningate nõustaja, kohtunik, filosoof ja suguharu ülempreester. Druidism osutas vastupanu roomlastele Gallias ja Britannias, Rooma kindralid korraldasid rünnakuid druiidide peamiste pühamute vastu Britannias, eriti Angleseys.

Keskajal jäid druiidi seoses kristluse tulekuga tagaplaanile, kuid neist said sageli kuningate nõuandjad. Puuhoroskoop pakub kuninglikku nõuannet ka tänapäeva-inimesele. Väidetavalt oli juba Julius Caesar (elas I sajandil eKr) arvanud, et druiidid räägivad oma noortele õpilastele palju valgustajatest ja nende liikumisest, kogu maailma ja maade suurusest, loodusest ja surematute jumalate vägevusest ja võimust. Nad olla pidanud oma õpetuste kirjapanekut pühaduse teotuseks, seepärast pole nad koostanud kunagi mingeid astroloogilisi tabeleid. Kui roomlased Britannia vallutasid, peitus druiidide religioon. Siiski märgitakse ühes Iiri saagas, mis on kirjutatud umbes III–V sajandil eKr, et oli ka individuaalseid druiidide horoskoope.

Druiidid tunnistasid kõrgeks puude ja metsa väe, mille keskel nad elasid. Seetõttu seostati ka inimese iseloom puudega. Nii puul kui inimesel arvati olevat kindlad iseloomujooned, puudused ja väärtused, mis vajavad kindlaid elutingimusi. Pööripäevadest, Päikese ja Maa suhetest on koostatud baashoroskoop. Inimese iseloom ja võimed sõltuvad sellest, kui kaugel asetseb Päike Maast tema sünnikuu-päeval. Seetõttu on druiidide horoskoobil kaks tegevusperioodi. Aasta on jaotatud kaheks – tume aeg ja valge aeg.

Druiidide horoskoobis on 22 märki. Neist 18 esindavad kahte teineteise vastas asetsevat aastaringi sektorit ja ülejäänud neli on seotud pööripäevade kui põhipunktidega. Puuhoroskoobi mõistmiseks tuleb üldistavalt suhtuda neisse tähendustesse, mida on harjutud sodiaagimärkidele omistatama.

Kindlasti pole puuhoroskoop tõsiteaduslik inimese ega puude õpetus, kuid toetudes Eesti vanasõnale, et oma särk on ikka ihu ligi - pakub oma puu, sõbra puu aga ka vaenlase puu tundmine põnevust, pinget ning äratav huvi looduse, metsa ning inimsuhete vastu. Järgnevalt ongi võimalik tutvuda puudega, mis tähistavad kindlat sünniaega.

Õunapuu - 24. detsember–1. jaanuar ja 25. juuni–4. juuli

Õunapuu on harva pikka kasvu, teda on meeldiv vaadata, temas on midagi sümpaatset. On küllalt seksuaalne, kuid temas võib alati leiduda palju õrnust, mis tuleb südamest. Vaadates teda, võib endale ette kujutada armastust, isegi kui ta sellest ei mõtle, mida siiski juhtub harva.

Õunapuu märgi all sündinud inimene on väga sentimentaalne, kuid samuti armas. Armastus huvitab teda kõige enam ja seda nii teoorias kui praktikas. Arvatavasti võib ta abielluda isegi siis, kui ei tunne sellest erilist puudust, kuid see ei tähenda et ta keeldub armastusest ja tunnetest. Kui ta leiab sobiva partneri, saab abielu olema idülliline. Õunapuu on armastuses alati truu nii abielus kui ka väljaspool seda ja kuni hallide juusteni välja. Ta on omakasupüüdmatu ja teda võib isegi petta. Arvepidamine pole ta tugevamaid külgi ja heale sõbrale võib ära anda ka oma viimase särki. Õunapuu ei mõtle homsele päevale. Tihti unustab ta oma võlad ja ta unustab üldse palju. Õunapuu on filosoof, kuid oma ideid ei sunni kellelegi peale ega taha kedagi vapustada või imestama panna. Oma filosoofiat kasutab iseenda rõõmuks. Õunapuud ei saa pidada kergemeelseks, vastupidi, ta on intelligentne, loogiline. Armastab tegeleda teadusega ja loeb palju erinevat kirjandust. Tema informeerituse hulk on imetusväärne, kuid ta ei taha sellega kedagi hämmastada. Teaduslikud teooriad huvitavad teda samuti nagu hea vein või maitsev kook. Oma huvide pärast riskib ta isegi õnnega. Õunapuu tunded on mitmekülgsed. Ühetaolisus on talle igav. Mõnikord meeldib talle igavad ja ühetaolised olukorrad keeruliseks ajada.

Õunapuu põhijooned: emotsionaalsus, südamlikkus, tarkus, kaldumus mõtisklemisele, loogiline mõtlemine, suur analüüsivõime, põhjalikkus.

Nulg - 2. jaanuar–11. jaanuar ja 05. juuli–14. juuli

Nulu ilu on külm ja terav. Ta armastab vanaaegseid väärisasju ja hämaralt valgustatud ruumi, parfüüme ja suuri traditsioonilisi (koduseid) pidusid. Nulg on kapriisne ja temaga on tihti raske läbi saada. Talle on omane sisemise vabadustunne, mille tõttu tunneb end sageli üksikuna. Nulg peaaegu ei allu mõjutustele, aga samas väljendab oma mõtteid harva. Ta pole ülearu jutukas ega paista silma erilise lõbususega. Selle eest võib nulg püüda ja ka saavutada seatud eesmärgid. Armastuses on Nulg harva täiesti rahul. Ta pole truu ega tasakaalukas, vaid tahab palju saavutada ja harilikult see ka õnnestub. Juhtub, et ta armub piiritult ja siis on kodune elu purustatud. Nulg on väga intelligentne, tal on analüüsiv mõistus, tunneb huvi teaduse vastu, kuid teaduses ta tavaliselt edu ei saavuta. Juhtub, et nulul tuleb töötada aladel, millel pole midagi ühist tema huvide ja diplomiga. Töösse suhtub ta tõsiselt ja vastutustundega, sellepärast tema tehtud töös enamasti puudusi ei esine. Kui tal on valikuvõimalust, siis valib ta raskused. Igas olukorras säilitab ta usu ja lootuse. Nulg kardab püstitada kõrgeid eesmärke. Rohkem kui väikesed õnnestumised, rõõmustavad teda aga mastaapsed võidud.

Nulu põhijooned: uhke, arukas, analüüsiv, teaduslikkusele kalduv, loogiline ja askeetlik.

Jalakas - 12. jaanuar–24. jaanuar ja 15. juuli–25. juuli

See on sihvakas ja huvitav puu. Kui ta on naine on teda tänaval võimatu mitte märgata, aga kui ta on mees, siis kahju, et temas pole midagi donžuanilikku, sest tal oleks kindlasti edu.

Jalakas pöörab vähe tähelepanu oma välimusele, sageli ei suuda lahkuda vanast kampsunist. Ta pole nõudlik ja elab lihtsat elu. Jalakale on omane rahu ja tasakaalukus. Rahulikkus ongi tema peamine iseloomuomadus. Kõige ebameeldivam on jalaka jaoks moraalilugemine. Ta on õiglane ja avameelne, usub heasüdamlikult inimestesse ja tõesse, mida ta kaitseb. See tõde saab ka varem või hiljem tunnustatud. Kui ta leiab sobiva partneri, on ta armastus pikaajaline, sest tunnetes on ta tuline ja kirglik. Armastab juhtida ja märksa vähem käsku täita. Ja ta oskab inimesi juhtida! Jalaka nõudmised on sama kõrged nagu armastus, mida kingib. Jalaks võib olla sügavalt truu. Selle märgi all sündinud on andekad ja osavate kätega. Neil on intellekti, mis on konkreetne ja praktiline. Jalakal on huumorimeelt, mis päästab teda pettumuse hetkel. Ta elu on meeldiv ja ilma vapustusteta või selline, milliseks ta selle endale kujundab.

Jalaka iseloomujooned: realistlik meel, tähelepanelik, organiseeriv, suurepärane perekonnainimene, vastustundlik.

Küpress (Eestis kadakas) - 25. jaanuar–3. veebruar ja 26. juuli–4. august

Sihvakas ja painduv, figuur joonistatud lihtsalt ja püsivalt. Üks Küpressi peamisi jooni on stiil, kuid temas on midagi rikkumata loodusest, tsiviliseerimata inimesest. Küpress rahuldub vähesega ja võtab kergelt vastu igasuguse elusituatsiooni. Ta võib olla ükskõik, millistes tingimustes, aga siiski tunda end õnnelikuna. Küpress saab kiirest täiskasvanuks ja iseseisvaks. Tema silmis on rahal ja kuulsusel vähe tähtsust. Küpress tahab olla vaid õnnelik ja püüab vältida kõike, mis võib tekitada probleeme. Küpress armastab metsa, loomi ning jahipidamist. Teda võib näha, õng käes, paadis unistamas. Vaatamata sellele ei armasta Küpress üksindust. Ta püüab alati olla sõprade seas ja seda eriti nooruses, kui ta pole veel sentimentaalne. Küpress võib olla järsk, kuid tunnete soojus pole talle võõras. Ta võib olla suurepärane sõber ja tema juuresolekul ei tunne end kunagi seotult. Küpress armastab unistada ja meelsamini alistub elule, kui loob seda ise. Ta mõtted ekslevad sageli kaugustes. Küpress püüab vältida teravaid situatsioone ja üldse kõike, mis võib saada vaidlusteemaks. Küpress on ületamatu truuduses. Ta on truu armastuses, sõpruses, mälestustes ja kui kingib kellelegi oma tunded, teeb ta seda kogu eluks. Kui kuulute tema sõprade hulka, siis võite kõhklemata tema poole abi saamiseks pöörduda. Tema intelligentsus on läbimõeldud, järeldused arukad ja teravmeelsed. Küpressi elu möödub rahulikult nende inimeste seas, keda ta armastab.

Küpressi põhijooned: püsivad tunded, lojaalne, tark, analüütilise mõtlemisega, loogiline, intelligentne.

Pappel - 4. veebruar–8. veebruar ja 5. august–13. august

Noorena on Pappi-inimene nõtkes, kaunis ja dekoratiivne. Aja jooksul tekitab ta aga ise endale probleeme. Ta on aja kulgemise suhtes üleliia tundlik. Liiga varakult hakkab kartma vanadust ning vananebki seetõttu varem. Ainult ümbritseva keskkonna positiivne mõju võib aidata tal vabaneda tundlikkusest. Seepärast peab Pappel hoolikalt valima inimesi, kellega tahab kohtuda. Sama kehtib ka elupaiga muutuse kohta. Mitte igasugune koht ei anna võimalust õigesti areneda. Pappel kustub kitsas kohas, ent liiga suur vabadus ei sobi talle samuti. Pappile on hädavajalik seltskond, kuid ta võib piinelda inimeste seas, keda pole ise valinud. Pappel on väga

tundlik, kuigi varjab seda näilise maski all. Ta kaldub kergest pessimismi, aga ei taha seda näidata. Siiski ei suuda ta oma negatiivset meeleolu kaua varjata. Armastuses tajub ta peenemaid nüansse ja isegi nõrkushetki ja kuigi ta püüab seda kõigest hingest varjata, pakub see talle isegi teatud naudingut ja rahuldust. Kui Pappel on arukas, võib ta edukalt reguleerida pessimismihooget ning mitte lasta neil muutuda kroonilisteks. Siin aitab teda julgus. Just julgus ja uhkus aitavad Pappelil vastu seista pealetükkivatele probleemidele. Pappel suudab oma tundeid varjata ja seega ilmub ta näole harva rahutus. Need, kes teda ei tunne, võivad kujutleda, et see on muretu ja lõbus isiksus. Pappel pole materjalist. Temas on märgata altruistlikke püüdeid, aga ta on suurepärase korraldusvõimega ega unusta tulevikku. Abielus on Pappel raske õnnelikuks saada. Siin segab teda ülemäära tundlikkus ja iseseisvuseiha. Tema relv perekonna ebakõlas on ükskõiksus, mis ilmneb lõbususes ja naeratuses, kui aga sellest võttest on vähe, võib ta kasutada ka ebameeldivusi. Pappel on väga peene intelligentsusega ja delikaatne. Talle on omane tungida sügavale asjade olemusse ja teha kriitikat.

Paplit iseloomustab: vabaduseiha, kaldumus unistamisele, sageli avaldub nõrga-närvilisus, oskus ühendada intuitsiooni fantaasiaga, läbinägelikkus, pessimism, sõltumatus.

Künnapuu - 9.veebruar–18. veebruar ja 14. august–23. august

Sakilise, tugeva ja mitte eriti sihvakana, jätab Künnapuu soliidse ja ilusa mulje. Ilma vaevata kohaneb selle märgi all sündinud igasugustes tingimustes. Tõsi, ta unistab küll mugavusest, kuid võib magada ka lahtise taeva all. Igal pool tunneb end nagu kodus ega tea, mis on häbelikkus. See inimene on dünaamiliselt veenev ja sunnib endaga arvestama. Künnapuu ärritub kiiresti ega mõista nalja, mis on tema vastu pööratud. Ta armastab üllatada ja imetlust esile kutsuda ning olla tähelepanu keskpunktis. See on tema, kes tõstab häält, lahendab probleeme ja pimestab. Ta ei tunneta hädaohte, pole ettenägelik. Künnapuule on omane sattuda ootamatustesse. Õnneks oskab ta neist välja pääseda. Künnapuu on otsekohene ja avameelne ja seejuures optimistlik inimene. Ta võib teha vigu nii tööl kui isiklikus elus ning alistub kergesti mõjutustele, kuid võib ka ise teiste mõjutajaks olla. Kui ta pühendub, siis kogu hingega. Künnapuu on nii kangelane kui kannataja. Sellist liiki inimesed on jonnakad oma õiguse taga ajamises, aga sageli neil ongi õigus. Künnapuu on tundlik ja sentimentaalne ja kui kellessegi kiindub, võib see kesta kogu elu. Armastust võtab nagu ideaali. Ta on intelligentne ja võimeline lahendama probleeme. See kiirus on hämmastav, millega ta võtab vastu otsuseid. Sageli on Künnapuu andekas kunstides. Tal on suurepärane rütmitunne.

Künnapuud iseloomustab: kohanev, mugavust eelistav, ärrituv, tähelepanu vajav, avameelne, optimistlik, jonnakas.

Mänd- 19. veebruar–29. veebruar ja 24. august–2. september

Mänd on välimuselt tavaliselt väike, veetlev ja dekoratiivne. See inimene oskab oma iseloomu parimatel omadustel välja paista. Ta armastab kodu, hinnalisi asju ja ilusaid ruume. Mänd ei saa läbi koduta, eriti kui ta on selle ise loonud. Temas avanevad sageli mingid sünnipärasead omadused ja Männist räägitakse, et ta teab, mida elult tahab. Mänd ei uju päri voolu ja talle on vähe ainult sellest, mida elu ise võib anda. Männis pole midagi passiivset, ta oskab planeerida ja luua tingimusi oma olulisteks vajadusteks. Ta on vapper ja võtab saatuselöögid vastu püstipäi ega alistu kunagi ebaõnnestumistele võitluseta. Vaprus ja julgus riskida aitavad tal alati edasi jõuda. Töös on Männil edu, vaatamata sellele, et ta on pühendunud rohkem hobidele. Männi iseloom on tugev ja teda on raske kõrvale juhtida sellest, mille on valinud. Ta oskab välja rabeleda keerulistest olukordadest. Mänd pole seltskonnas eriti osavõtlik, kuid vaatamata sellele on ta sõbralik ja energiline. Männi-inimene hindab kõrgelt isiklikku heaolu. Teiste äpardused ei häiri teda eriti, kuigi vestluses ilmutab siirast kaastunnet. Armastussuhtes on Mänd nõrk. Tunnetes on ta impulsiivne ja kiindub kergesti, mille pärast tuleb kõvasti kannatada. Kuid ebaõnnestumiste kõrval jääb Mänd sama korralikuks ja tähelepanelikuks edasi nagu alati. Männis on organiseerimisvõimet. Eesmärgi saavutamisel ületab see inimene kõiksugused raskused. Seda võib pärssida vaid vahelesegav armastus, mis võib purustada plaanid. Kuigi ka armastusega seotud ebaõnnestumistest väljub Mänd auga.

Mändi iseloomustavad: suurepärasead organisaaatori- ja analüüsivõimed, tarkus, stiilitunnetus, praktilisus, tugev tahtejõud.

Paju - 1. märts–10. märts ja 3. september–12. september

Pajule on omane melanhoolne ilu, mis on midagi delikaatset ja isegi vaevalt virvendades loob see talle veetlust. Temas tundub olevat midagi salapärasead. Paju on tulvil ebaseleaid mõtteid ja vaevalt tajutavaid pettumusi, mida tal endalgi on raske seletada. Paju-inimene on äärmiselt tundlik. Ta armastab päikesevalgust ja on mõjutatud lõhnadest ja maitsetest. Nagu ei keegi teine oskab ta kasutada käesolevat momenti ega lase endast mööda minna ka kõige tühisemal rõõmul. Ära usu tema tagasihoidud näoilmet. Vaatamata tagasihoidlikule välimusele on talle iseloomulik tegutsemine ja veendumus. Ta teab hästi mida tahab, kuid ei suru teistele seda peale.

Seda tänu oma rahule ja kannatlikkusele ja soovimatusele käsutada. Paju on midagi poeetiliselt, võibolla sellest ka tema melanhoolia. Paju mõtteid lähenevast sügisest ja mööduvast elust ei suuda keegi eemale peletada. Tegelikult pole Paju pessimistlik ega alistu muretsedes saatusele. Oma vähese kompromissi- ja keskendumisvõime tõttu on Paju küllalt keeruline partner. Tema abitus ja jõuetus on mõnikord lihtsalt taktika, teinekord nalja pärast või sundiv vajadus. Tegelikult oskab ta end suurepäraselt kaitsta. Tunnete poolest on paju pigem romantiline kui sentimentaalne. Armastab poeetilisi muljeid – poeesia on tema õigustus. Paju on intelligentne ja talle on omased kunstniku eeldused, intuitsioon, fantaasia. Hea psühholoogina võib ära mõistatada teiste mõtteid. Paju elu võiks mööduda täiesti rahulikult, kui tal poleks sellist püüdlust armuseikluste ja kannatuste poole. Võib isegi öelda, et need kannatused on talle hädavajalikud, kuna need on külgetõmbavad ja provotseerivad teda. Kui Paju pärast seda kurvastab, pole sellest vaja suurt numbrit teha. Tunded ilma kannatusteta ei tähenda talle midagi.

Paju iseloomustab: hea intuitsioon ja elav kujutlusvõime, asjalikkus ja toimekus, peen maitse, romantilisus.

Pärn - 11. märts–20. märts ja 13. september–22. september

Pärn on meeldiva välimusega ja oskab seda suurepäraselt ära kasutada. Ta võib igapäevaelu sega ajada, unistab mugavusest ja stabiilsest elust, kuid ise ei tea, et see kõik ei oma tema puhul suurt tähtsust. Ta võiks elada ka kehvades tingimustes. Talle oleks küllalt onnist, et luua pind hubasele kodule. Pärn on rahulik ja mis puutub välisesse olekusse võib-olla isegi liiga tagasihoidlik ja delikaatne. Vahetevahel on Pärn kartlik, elurõõmus ja pessimistlik ühel ajal. Pärn võitleb sageli väsimustundega, mis on tema peamine kompleks. Ta on muutlik. Võib olla täiesti vastuolusid ja tundeid ning seetõttu on temast raske aru saada. Vaatamata kõigele jätab ta väga sümpaatse mulje ja Pärnaga on kerge kontakti leida. Ta just nagu loob psühholoogilist komforti. Pärn on võimeline kannatlikult kuulama pihtimusi. Kontaktis lähedastega on ta aktsepteeriv. Pärnal pole kombeks oma kaaslast juhtida ega parandada nende tegusid. Sellepärast armastatakse teda isegi siis, kui tema peale ei saa kindel olla. Tema intelligentsusele on omane praktilisus, fantaasia ja mõnevõrra tehnilised võtted. Kui Pärn leiaks sugulashinge, annaks abielu talle tasakaalukuse ja kaoksid vastuolud. Kuid tähelepanu, Pärnas on tugev omanikuinstinkt ja ta võib olla armukade.

Pärna iseloomustab: tähelepanu- ja organisaatorivõimed, täpsus, leidlikkus, armukadedus, seltskondlikkus.

Tamm - kevadine pööripäev, 21. märts

Tamme välimus on soliidne ja äratav usaldust. Talle on tähtis hea tervis, sest Tamm ei talu haigusi ja isegi vere nägemisest võib tal halb hakata. Kuid julge Tamm ei taha, et teda argpüksiks peetakse ning seetõttu reageerib teinekord toimuvale teravamalt, kui olukord seda nõuab. Tahtejõulisena ei loobu ta kunagi oma kavatsustest. Tavaliselt saavutab Tamm oma eesmärgid. Järeleandmatus on tema halb külg, sest Tamm ei oska olla paindlik, mistõttu rahulolematus põhjustab palju muret. Ta saavutaks rohkem, kui oleks diplomaat. Tamme omavoli ei salli kitsendusi, kuid ta austab teiste sõltumatust, jäädes armastusväärseks ja külalislahkeks. Siiski armastab tamm olla majas peremees. Tamm-inimene on ustav sõpruses, kuid mitte alati armastuses. Seal on ta üsna püsimatut, sest ta pimestub armastusest pidevalt. Seejuures jääb ta armastuse ohvriks. Abielludes stabiliseerub ta aja jooksul. Tamm kasvab kokku keskkonnaga ja suhtub umbusklikult muudatustesse, mida teised peale sunnivad. Vastumeelselt vahetab ka elukohta. Tamm on konservatiivne, sageli omakasupüüdlik. Kogu tema tähelepanu on pööratud isiklikele probleemidele ja teiste elu teda ei huvita. Toimekas Tamm tegeleb konkreetsete asjadega ja teeb seda teadlikult. Tammele on omane intuitsioon. Ta kuulub inimeste hulka, kes vaatamata asjaoludele rabelevad igast olukorrast välja just nagu ise tahavad. Ta võib garanteerida materiaalse kindlustatuse.

Tamme põhijooned: otsustusvõime, ettevõtlikkus, püsimatus, julgus, tähelepanelikkus.

Oliivipuu - sügisene pööripäev, 23. september

Selle märgi all sündinud on väiksemat kasvu ja sageli keskmise välimusega, aga sümpaatsed. Oliivipuu-inimest võib vaevata reuma ja sellepärast armastab ta päikest. Ta on rahulik ja tänu kaasasündinud tasakaalukusele ja keeruliste olukordade vältimisele, pole temas midagi agressiivset. Oliivipuu oskab olla leebe heatahtlik ja vastutulelik. Ta on niivõrd eraldatud, et võib näida teistele ükskõiksena. Tegelikuses see nii pole, sest hädakorral võib abi saamiseks pöörduda just Oliivipuu poole. Ta ei vea alt! Oliivipuu-inimene on võimeline igasugustes olukordades naeratama, sest tema arvates on mõtetu iga pisiasja pärast oma närve rikkuda. Oliivipuu hea tuju on nakkav. See inimene on heasüdamlik, kuid ei lase ennast ära kasutada. Iseloomult on tal kaasasündinud õiglustunne. Ta oskab tungida võõrastesse asjadesse ja omakasupüüdmatust sunnib sageli viletsa olukorra unustama. Teda armastatakse ja austatakse, kuid ise ei tee ta midagi, et sellist suhtumist luua. Armastuses püüab Oliivipuu olla mitte armukade ja austada partneri autonoomiat. Tegelikuses on see

püüe vastuolus tema sisemusega. Kõige iseloomulikum on Oliivipuule rahulikkus. Ta armastab lugeda ja õppida. Oskab enesele tähelepanu koondada ja võib saada kuulsaks, kuigi ise ei pruugi püüda. Oliivipuu kuulub inimeste hulka, kes toovad õnne ja rahu ning jätaavad endast meeldiva mulje.

Põhijooned: intelligentne, mitte armukade, tasakaalukas, rahulik.

Sarapuu - 22. märts–31.märts ja 24. september–3. oktoober

Sarapuu ei sunni kellelegi peale oma isiksust ega vaateid. Sellest hoolimata on raske jääda alistumata atmosfäärile, mida Sarapuu enda ümber loob. Sarapuu-inimene rahuldub vähesega ja kohandub igasuguse eluga. Tema võlu on peaaegu nakkav. Kui Sarapuu tahab, võib ta meeldida kõigile ja panna ennast armastama. Sarapuu võib olla hea ja armas inimene, kuid teinekord ka tige, hädaohtlik ja mõnikord isegi demonlik. Olenevalt kapriisidest on tema iseloomus on olemas hele ja tume pool. Sarapuu meeleolu võib olla kas suurepärase või väga sünge, sest ega asjatult süüdistatud selle tüübi inimesi omal ajal nõidumises. Kui Sarapuu kellesegi kiindub, siis on ta võimeline tegema kõik, et kergendada selle inimese elu. Ette peaksid vaatama need inimesed, kes kuuluvad küll Sarapuu lähikondlaste hulka, kuid pole võitnud tema sümpaatiat. Vaatamata oma delikaatsele ja tagasihoidlikule karakterile, ei jää Sarapuu kunagi märkamatuks. Ta on originaalne isiksus, kelle originaalsus ei sarnane teise omaga. Sarapuu-inimene tajub elu hoopis teisiti, võib olla isegi vastupidiselt teistele. Isegi kui sa Sarapuu-inimest armastad, ei pääse sa kunagi rahunest. Seda tüüpi inimene on võimeline ära arvama kõige varjatumad mõtted ning tema järeldused ja otsused on kõige ootamatumad. Sarapuult võib oodata absoluutselt kõike. See tüüp on tõepoolest muutliku meelega: kord on ta võimeline grandioosseks initsiatiiviks, kord laseb kõigil omapead minna, pööramata sellele mingit tähelepanu. Ta on teadlik oma muutlikkusest isegi, kui teeskleb mõistuslikku olendit. Armastuses võib Sarapuu olla nii väga meeldiv kui piinav partner. Ühe päeva jooksul võib ta meeleolu muutuda sadu kordi. Võta see mäng vastu, kui sa ei karda riski. Kuigi elu temaga ei too sulle rahu ega puhkust, siis on selle veetmine Sarapuga igal juhul haarav. Sarapuu on väga mitmekülgne. Temas on peent intelligentsi, õppimine läheb tal ebatavaliselt kiiresti ja kergelt. Ainult temast endast sõltub, kas ta tahab seda karakteri eelist ära kasutada.

Sarapuid iseloomustab: vähenõudlikkus olme suhtes, läbinägelikkus, usaldusvärsus.

Pihlakas - 1. aprill–10. aprill ja 4. oktoober–13. oktoober

Ära pööra tähelepanu Pihlaka õrnale välimusele, ta on suure enesevalitsusega, kuigi näeb välja väga veetlev ja armas. Pihlaka kaunist kõnnakut võib juba kaugelt ära tunda. Naeratus ei kao peaaegu kunagi tema näolt, mitte sellepärast, et ta oleks kõige rahul, vaid tänu oma enesekontrollile. Ta pole egoistlik, pigem egotsentriline ja iseseisev, kuid allub hästi juhtimisele ja kamandamisele, kuigi tahaks elada oma iseseisvat elu. Kui midagi juhtub, tunneb ta end süüdlasena ja vastutavana kõige eest. Kontakt Pihlakaga on keeruline ja raske. Tal jääb puudu lihtsusest. Pihlakale on iseloomulik teatraalsus ja tundlikkus. Ta on lojaalne ja heasüdamlik, tema peale võib alati kindel olla. Mõnikord on ta naiivne ja laseb end ära kasutada. Armastuses nõuab Pihlakas palju ja on võimeline palju andma. Tunnetes kontrollib ta end lakkamatult. Paremini on Pihlakat mitte petta, sest ta ei andesta kunagi. Pihlaka-inimene on tunnetest rikas, kuid tema elu on täis muresid ja mõtteid homse päeva pärast. Pihlakas muutub perekonnas eriti ettenägelikuks ja majanduslikult mõtlevaks. Ta on intelligentne, kuid vaatamata sellele realiseerib ta harva oma ideid. Pihlaka kohusetunne avaldub argiprobleemides, millel ta laseb mängida oma elus esimest rolli.

Pihlakat iseloomustab: hea maitse, heldekäelisus, usaldusväärsus, tarkus, täpsus, hea kujutusvõime, tugev kaldumus suhete sünteesimisele, intuitsioon.

Vaher - 11. aprill–20. aprill ja 14. oktoober–23. oktoober

Vaher on korralik ja hoolitsetud, kuid välimuse poolest veidi edev. Ta armastab elada huvitavates kohtades koos elegantsete ja moodsate inimestega. Ta ei kuulu keskmise taseme hulka. Vaher on täis energiat ja jõudu. Ta on võimeline vastu seisma kõikidele õnnetustele. Seda tüüpi inimesed on individuaalsed ja neist õhkub enesearmastust. Kuigi Vaher on küllaltki tagasihoidlik, võib ta ette võtta julgeid, et mitte öelda nahaalsust nõudvaid samme. Seda mitte materiaalsel eesmärgidel, vaid sooviga elu tundma õppida. Vahtrale meeldib viibida väljaspool kodu, tutvuda uute inimestega ja peaaegu vaevata provotseerib teisi avameelsusele, kuid pole vaja karta, kui oled mure avaldanud. Vaher ei kritiseeri teiste tegusid ega lobise seda edasi, mida oled talle usaldanud. Vahtral on peas alati igasuguseid ideid, sageli isegi ekstreemseid. Vaher kaitseb alati midagi uut, progressiivset, kuid ise realiseerib harva oma ideid, kuigi see ei takista tal pidevalt laiendamast oma huvide ringi. Temas on veidi künismi, ta ei kardaks teiste arvamusi enda kohta, vastupidi – ta kuulab meelsasti, mida temast räägitakse. Vahtra armastus on keeruline. Ta valib kõige ebatavalisemaid ja sellepärast raskelt ettenähtavaid teid, kuid see ei tähenda, et ta ei

saaks õnnelikuks, kui vaid suudab leida sarnase maitse ja vaadetega partneri. Vahtra mõistus on tark ja mõistlik. Vaatamata sellele, et ta ratsionaliseerib probleeme, on tal suurepärane kujutlusvõime ja intuitsioon.

Vahtrat iseloomustabki: elavus, huumoritaju, analüütilisus, kaalutlemisvõime, ebatavalisus, läbinägelikkus, suur intuiitsus.

Kreeka pähklipuu - 21. aprill–30. aprill ja 24. oktoober–2. november

Loomulikkus pole Kreeka pähklipuu jaoks hea omadus. Ise muretseb ta oma stiili, rafineerituse ja maneeride pärast. Tegelikult on ta lihtsalt häbelik. Kreeka-pähklipuu on inimene, kes koosneb vastuoludest. Talle võib ette heita kapriissust, egoismi ja agressiivsust. Teisalt on ta külalislahke, helde ja vapper. Kreeka pähklipuu võib olla nii lojaalne kui ka omavoliline, ustav ning ebaustav, kunagi ei või kindlalt teada, kuidas temasse suhtuda. Ilma erilise põhjusega võib ta nii kinkida kui katkestada oma sõpruse või armastuse. Sageli kannatab ta ise ja valmistab heameelega kannatusi ka teistele. Kreeka pähklipuu-inimene tahab tähelepanu, ta on armukade ja tundlik – mitte mingil juhul ei saa öelda, et tegu on tasakaaluka inimesega. Kui temasse armuda või tahad olla sõber, tuleb valmistuda alalisteks ootamatusteks. Kreeka pähklipuuga tegeledes tuleb vastu panna tema mõjule, sest muidu allutab ta kaaslaste täielikult oma tahtele. Kreeka pähklipuu võib olla suurepärane strateeg. Ta võlub alati teisi oma säruga, kuid võib olla ka vaikija. Ta püüab meeldida ega poolda kompromisse. See inimene ei astu mingil juhul sissetallatud rada mööda. Tal on palju sõpru, kuid ka sama palju vaenlasi. Pähklipuu arvab, et võib loota ainult enesele. Tahab olla täiesti sõltumatu. See on isiksus, keda pannakse tähele ja kellega tuleb arvestada.

Kreeka pähklipuud iseloomustavad: enesekesksus, otsustusvõime, vaatlusoskused, suur organiseerimisvõime, esteetilisus, kompromissitus, ettevõtlikkus.

Jasmiin (Eestis ebajasmiin) 1. mai–14. mai ja 3. november–11. november

Jasmiin on liikuv, elurõõmus ja võluv. Suurepärase ja meeldiva vestluskaaslasena muutub ta sageli inimeste huviobjektiks. Just Jasmiinilt oodatakse olukordade lahendusi, sest sageli on nii, et tema juuresolekul muutub meeolelu lõbusaks ja probleemid kaovad. Ainult kõige lähedasemad sõbrad teavad, kui tundlik on Jasmiin tegelikult ja kui kiiresti võib ta kõiges pettuda. Jasmiin oskab seda hästi varjata,

et on oma olemusel pessimist. Teistele pessimistidele omast umbusklikkust temas pole. Jasmiin on andekas ja ettenägelik. Ta omab tugevat enesevalitsust, mis tekitab tunde, et tema ainsana suudab luua olukorra harmoonilisteks suhteks. Jasmiinile on hädavajalik sõltumatus. Suutmata tunda end seotult või piiratult, ei armasta ta teiste poolt määratud kohustusi, kuid kohusetunne pole talle võõras. Samas pärast kohustuste täitmist on ta meeoleolu eriti süнге. Seoses vastumeelsete kohustustega on abielu temaga keeruline, eriti sellepärast, et ta nii tõmbab inimesi kui ka lükkab neid eemale. Palju kannatlikum on ta lastega. Neile oskab ta lihtsalt ja lastepäraselt ära seletada ka kõige keerulisemad asjad. Lastega käitub ta tähelepanelikult ja sihi-kindlalt, sest nad toovad Jasmiini ellu suuremat rõõmu. Jasmiin pole materialist, kuid armastab hästi teenida, kuid vähe töötada. Tema intelligentsust ja energilisust hindavad ülemused kõrgelt.

Jasmiini põhijooned: seltskondlik, diplomaatiline, sõltumatu, armastab lapsi.

Hobukastan - 15. mai–24. mai ja 12. november–21. november

Kastanil on huvitav, isegi dekoratiivne välimus, kuid ta pole oma kaunistatusega pealetükkiv. Kastanil on vaja kohta, kus areneda, ta on tugev ja tulvil elujõudu. Selle tüübi inimesel on kaasasündinud õiglustunne. Ta reageerib koheselt ja jõuliselt igale väljakutsele, et õiglus jalule seada. Igasugune arvestamine, taktikad ja diplomaatia kutsuvad temas esile rahulolematuse. Sellise käitumisega ta sageli ässitab inimesi enda vastu üles. Kuna Kastan on oskamatu inimestega suheldes, toob see ta ellu pettumusi ja meelekibedust, mis talle tundliku tüübina kauaks meelde jääb. Kastan on järjekindel ja vastupidav, kuid mitte kangekaelne. Ta armastab olla teadlik ja ettenägelik. Materiaalseid probleeme tema jaoks ei eksisteeri. Ta pöörab suurt tähelepanu moraalinõuetele, kaldudes teinekord isegi puritaanlusele. Veidi ootamatuna võib tunda Kastani püüdlust mugavuste poole. Kuigi ta jätab endast mulje, nagu oleks ta kohanematu inimene, on tegelikult tegu tundlikkuse ja usaldamatusega enese ja teiste vastu. Kastan tundub sageli inimesena, kel puuduvad eelarvamused. See on tingitud asjaolust, et ta ise on nii ebatavaline tüüp, et teiste veidrused ei tundu talle hämmastavad. Kastanile meeldib oma käitumisega tihti kaaslasid šokeerida. Kastanil on keeruline õnne leida, sest ta vajab palju armastust, kuid ise suudab tõsiselt armastada ainult ühe korra. Suur vajadus soojade tunnete järele, mis toimib koos hirmuga, et teda ei armastata piisavalt, teevad vahekorra partneriga keeruliseks. Kõik Kastani kompleksid väljendavad harilikult ootamatutes ja ebatavalistes olukordades. Kastani intelligentsus on elav ja konkreetne ja tähelepanelik. Kui ta millegi poole püüdleb, siis on ta kiire, võimekas ja täpne.

Hobukastanit iseloomustab: konkreetne, vaprus, andekus, kiirus ja täpsus (kuid need võimed avalduvad alles lähedaste kaastunnet tajudes), tõearmastaja, diplomaatlik, armastuses truu ühele inimesele.

Saar - 25. mai–3. juuni ja 22. november–1. detsember

Saar on ilus ja tugev, teda on meeldiv vaadata. Saar-inimese figuur on sihvakas ja elegantne, liigutused sundimatud ning vabad. Temaga kokkusobimine on keeruline, kuna Saarel on energiline iseloom ja ta on nõudlik. Saar tahab, et tema eest hoolitsetakse ja talle mõeldakse. Seda tüüpi inimene on õnnelik elades ainult nendes tingimustes, mille ta ise on valinud enesele vastavaks. Saar ignoreerib kõiki tavalisi elukitsendusi ja jätab mulje kohusetundetust inimesest. See on aga vaid näiline, sest ta teab väga hästi, mida soovib või mida mitte. Saar võib oma õnne nimel puruks tallata kõik, mis on tal takistuseks tee peal ees, et eesmärgini jõuda. Selles suhtes ta ei karda näidata oma egoismi. Saar on egoist, kuid mitte kitsi. Saar-inimese armastuses võib tähele panna kõige erinevamaid jooni. Ta on ettenägelik ja oskab aimata, mis seisab ees. Enne oskusliku valiku tegemist kaalub Saar läbi kõik pool- ja vastuargumendid. Tema abielu, mis põhineb armastusel, võib olla samuti osalt arvestusabielu. Saar eksib harva oma kooselu loomisel ja kõige sagedamini õnnestub see tal intuitsiooni abil. Seda tüüpi inimene on originaalne ja fantaasiarikas. Saar on erakordselt tähelepanelik vaatleja. Mõnikord armastab ta seda rõhutada ja kui tema ettekuulutused täituvad, räägib sellest kaua. Ta mängib oma saatusega. Heasoovliku tegelasena võtab ta alati vastu oma varju otsivad kaaslased.

Saare põhijooned: energiline, kaalutlev, egoistlik.

Valgepöök - 4. juuni–13. juuni ja 2. detsember–11. detsember

Tegu on ilusa, kuid ilma erilise veetluseta isiksusega. Nooruses on Valgepöök isegi väga ilus, kuid aja jooksul tema kaunidus tuhmub. Valgepöök-inimene jälgib kõike justkui eemalt. See on esteetiline tüüp ja tema tähelepanu köidab rohkem vorm kui sisu. Isiklikus elus huvitab teda pigem täiuslikkus kui partneri isiksus. Valgepöögile on omane tugev distsipliinitunne ja teistele alistumine. Selle märgi all sündinud inimene armastab silma paista, unistada aust ja armastusest. Ta tahab, et teised oleksid temast vaimustunud. Valgepöök allub alati kindlatele reeglitele ja sellepärast haarab harva initsiatiivi enda kätte. Oma valikutes on ta ettevaatlik ja kardab eksida. Talle on omane õiglus- ja kohusetunne. Valgepöök ei tagane oma kavatsustest ja astub kõrvale juba sissetallatud rajalt. Igasugustesse uuendustesse suhtub ta tagasi-

hoidlikult, kuid pole siiski millegi suhtes ükskõikne. Armastuses on Valgepöök heasüdamlik ja korralik. Tundeid võtab väga tõsiselt ning on kooselus hea ja armas partner, ent kui on valida armastuse ja kohustuse vahel, valib ta viimase.

Valgepööki iseloomustab äärmuslik kohusetunne, truudus ja seaduskuulelikkus, distsiplineeritus, ilmutab harva initsiatiivi, auahne, vastutustundlik.

Viigipuu - 14. juuni–23. juuni ja 12. detsember–20. detsember

Tegu on õrna välimuse ja ilmekate vormidega isikuga. Ta pole küll klassikaliselt ilus, kuid ei jää tähelepandamatuks. Viigipuu on väga tundlik natuur. Tal on mõningaid komplekse, seega ei tunne ta end mitte igal pool hästi. Viigipuu-inimesele on vaja avameelsust ja soojust, sest ebasoodsates tingimustes „kuivab ta ära“. Temas on tugevalt arenenud perekondlikkus. Talle on hädavajalik kontakt lähedastega, isegi kui need ei suuda teda mõista, hinnata ega õigusta neile pandud lootusi. Viigipuu vajab stabiilsust, kuna ta ise pole eriti stabiilne. Oma tundlikkuse eest maksab ta sageli oma elurõõmuga, eriti just sellepärast, et ta ei suuda vastu seista kiusatustele ja rünnakutele. Viigipuu püüab täita oma igapäevaseid kohustusi, kuigi mõtetes hõljub ta tavaliselt kusagil mujal. Viigipuu-inimese peale võib loota, sest ta töötab palju, kuid tegelikult oma südames on ta laisk. Viigipuu on mõtlik ja tulvil häid plaane. Püüdes neid plaane täita, möödub ta elu pideva raskuste ületamisega. Aga viigipuu on realist ja võib olla aktiivne ning teistele arukaks initsiaatoriks. Ta on tõeline aare oma lähedastele. Tema töö ja paljud üle raskuste teoks saanud plaanid kannavad vilja. „Istuta ta oma aeda ja hoolitse tema eest“ ning sa ei kahetse, sest ta kuulub nende hulka, keda tasub armastada. Siiski ei ole mõtet nõuda temalt imet. Viigipuu ei kuulu romantiliste armastajate hulka. Ta hindab rohkem lihtsust ja loomulikkust kui fantaasiat. Ta on kompleksivaba isiksus ja kes on võimeline teda mõistma, see saab teda aidata. Ettevaatlik Viigipuu võib kergesti ka haavuda.

Viigipuud iseloomustab tundlikkus, eriti tugevalt välja arenenud vajadus läheduse ja mõistmise järele ning truudusele, on ettevõtlik, realistlik, suurepärane perekonnainimene.

Kask - suvine pööripäev, 24. juuni

Kase märk kuulub sihvaka, õrna, isegi ilusa kehaehitusega inimestele. Vaadates teda, tekib mulje nn puhta rassi inimestest. Eluviis ja iseloom on tal elav ja energiline. Perekonnaelus on Kask meeldiv partner, kes ei kasuta ära teiste lahkust ja oskab ise olla diskreetne ning tagasihoidlik. Kask ei suru peale oma vaateid, sümpaatiat ega huumorit. Kask on häbelik, tihti veidi puritaanlik, kuid need iseloomujooned ilmnevad kergelt, sundimatult ja kohati isegi elegantses vormis. Kask ei loe kunagi moraali. Selle tüübi inimesele on omane mõõdutunne ja peenetundelisus. Ainuke, mida ta ei salli, on vulgaarsus. Talle ei meeldi kiitlemine. Kask on hästi kohanev, talle sobib iga teine koht, kus vaid saab rahulikult töötada, sest vaatamata ta haprale välimusele, on töö Kase jaoks kõik. Tema rahuarmastav iseloom võtab armastust kui midagi tasakaalukat ja lihtsat. Kask on sentimentaalne ja kardab suuri kirgi. Tänu oma lojaalsusele ja truudusele võib ta luua koduse rahu ja õnneliku õhkkonna. Juhtub, et Kask abiellub meelelahutuse pärast, aga seda enesele teadvustamata. Kask paistab silma suure intelligentsusega. Tema kujutlusvõime koostöös suure töötahtega avab talle kõik ukSED. Vaatamata sellele, et ta töötab palju ja mitmel alal, saavutab ta edu kunstis. Ainuke Kase puudus on seltsimatus. Kaske rõhub eriti tuntud ja mõjukate inimeste seltskonnas viibimine seltskonnas. Sellistel puhkudel ta ei tea, mida teha. Kask on sageli õnnelik ja üldiselt ei nõua elult palju, vaid head inimest ja head raamatukogu.

Kaske iseloomustab intelligentsus, töökus, vähenõudlikkus, tarkus, ülihea kujutlusvõime ja truudus, sentimentaalsus, ustavus, kinnisus.

Harilik pöök - talvine pööripäev, 21. detsember ja 22. detsember

Pööki-inimene on sihvakas, huvitav, elegantne nagu ka harilik pöögi-puu ise. Ta on üks nende hulgast, kes kõrges vanuseski säilitavad oma positiivsed omadused. Pöögil on osavad ja elegantsed liigutused, ta on isegi koketeeriv ja hoolitsetud. Soodsates tingimustes saavutab edu igal alal. Pööki-inimene on osav, taibukas ja tulvil ideid. Projekte luues oskab ta neid ka realiseerida. Teda on raske eesmärgist kõrvale juhtida. Pöök oskab hästi oma elu organiseerida. Vahel on tal haletsus-hood, kuid enamasti on ta teiste suhtes küllalt omakasupüüdmatu. Isiklik eelarve on arvestatud täpselt, sest ta ei armasta teistega jagada, ent see ei takista ütlema, et Pöök kuulub heade inimeste hulka. Oma mured hoiab ta endale. Pöök on hoolikas, õiglane ja aus. Kui ta midagi otsustab, kaalub ta alati läbi kõik pool- ja vastu-argumendid. Midagi ei või jääda juhuse hooleks. Armastuses jääb natuke puudu fantaasiat. Pöögist abikaasa on suurepärase. Ta armastab lapsi ja hästi sisustatud

HOROSKOOBIRADA

kodu. Puhkused püüab ta veeta mõistlikult. Küpses eas võib tal olla üks või kaks armuseiklust. Seda juhul, kui tal on vaja teistele näidata, et ta on endiselt jäänud nooreks, energiliseks, intelligentseks ja arukaks. Pöök on materialist, ennekõike tahab saavutada rikkust ja siis hakkab mõtlema õnnele.

Põhijooned: leidlik, initsiatiivne, ettevõtlik, hea organisator.

Pööripäevad

Pööripäevad tähendavad pööret Päikese-Maa suhtes. Neil ööpäevadel on Päike ekvaatori või pöörijoone kohal seniidis, mis tähendab, et on võrdpäevsus.

Suvisel pööripäeval on päikesetõusu ja -loojangu suunad kõige põhjapoolsemad: öö kõige lühem ja päev kõige pikem. Sel puhul on sageli tseremooniad ja ennustamist. Kombeid täidetakse ja antakse edasi. Näiteks toodi suvisel pööripäeval Kõpus kased igal pool sisse. Oli ka viimane aeg, kus kask veel lõhnas. Kindlasti olid jaanipäeva puhul kõik Kõpu talud kuidagi pidulikud. *Kõpu*

Kuna noor ja vanem rahvas, omad ja võõramad pühade ajal kokku said, veedeti ühist aega tantsides ning mängides. Karksis mängitud nukumängu, mis käinud niiviisi: „Jaaniõhtu tehti pikka nukku. Pika varva otsa panti pää ja valge luuse, punane kõrt, punane tekk oli kõrdis. Siis võeti orgiga piuu ja tõsteti pää otsa. Teki vahelt sai ike vaadate, kus lääd. Pikka nuku sis pyyeti, meil muud es ole, meil olle sii nukk. *Karksi*

Kevadise- ja sügisese võrdpäevsuse ajal tõuseb päike idast ja loojub läände: öö ja päev on ühepikkused. Saardes arvati, et kui „enne kevadist pööripäeva alati vihm sadab, siis saada see kahjulikult mõjuma. On aga enne kevadist pööripäeva kuiv ja sadab pääle pööripäeva vihma, siis saada see hääd aastat põllumehele ette tähendama. Saada vilja ja heina rohkesti“. *Saarde*

Talvisel pööripäeval on päikese tõus ja loojang kõige lõunapoolsem öö on kõige pikem ja päev kõige lühem.

Jõuludel on hinged kodus käimas. Nende pärast hoitakse uue aastani vaikust, toit laual, voodid tühjad ja tuba öösel valge. Peab jälgima, et toidunõudel poleks kaasi peal. Kusagil olla hingedele eraldi laud kaetud või teisel jälle toit kirve peale pandud. Peale pererahvast lähevad hinged sauna vihtlema.

Pööripäevadeks on igal rahval välja kujunenud ilmavaatluse, puudega ja loomadega seotud toimingud, kombed ja mängud.

Mängime puude keskel

Mängude uurijad väidavad, et inimesed peaksid rohkem mängima, kuna mängimine muudab inimesi optimistlikumaks ning koostööaltimaks ja töökamaks. Kindlasti ka keskkonnasõbralikumaks, sest lisaks sellele, kellega koos mängida, on väga oluline kus mängida. Ega toas õiget mänguruumi ole. Kas Sa välja tuled? Lähme õue mängima!

Tule, mängiks pisut! Mängulusti tekitamiseks soovitame mõned mängud seltskonnale kas siis pööripäeval või hoopis oma horoskoobipuuga kohtudes mängimiseks.

Kevadisteks ja suvisteks pööripäevadeks sobivad loodusega üheks saamise mängud kui ka väikesed edvistamised, et selgitada välja, kes on osavam, kes kiirem.

USSINAHAST PUGEMINE (Saarde kihelkond)

Mängijad on neljakäpukil kolonnis. Kõige tagumine hakkab eelmiste jalgade alt läbi pugema, jäädes esimese ette samuti käpukile. Siis poeb tagant järgmine jne, kuni on pugunud kõik mängijad. Kahe kolonni vahel võib läbi viia ka võistlusi.

Mängu sobib liita keskkonnaküsimusi. Näiteks: Mida Sa pugemise ajal maapinnal märkasid? Kus võib sageli usse kohata? Mida teha, kui uss „nõelab“? Kas taimedega saab ravida?

TAGUMINE PAAR, VÄLJA! (Tuntud üle kogu maa)

Mängijad asuvad kahekaupa kolonni. Kolonni ees asub püüdja, kes hüüab: “Ass, ass, tagumine paar, välja!” Kaks viimast mängijat kolonnist jooksevad teine teiselt poolt kolonni ette ja püüavad seal ühineda. Õnnestub neil see, asuvad nad kolonni etteotsa. Püüdja ülesanne aga on üks jooksjatest endale paariliseks püüda. Sel puhul hakkab üksikuks jäänud mängija uuesti püüdjaks ja mäng kordub.

Hea soojasaamismäng, kui juba piisavalt pikk aeg tõsise puu-uurijatööga tegeldud ning sõrmed kangeks jäänud. Lükkab olemise kenasti lahedaks.

KEKS (Tuntud üle maa)

Keksumäng on kena hüppamismäng näiteks sügisesse pööramise päevaks. Ei lase rõskust riietesse tükki ja võtab põsed õhetama, sobib õueõppetunni vahetalaks.

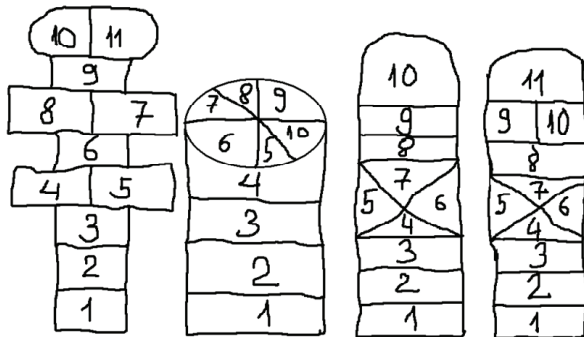
Mängijaid võiks olla 2-10, parimal juhul 7-10-aastastased. Klassikaline keksimis- ja hüppamismäng on hea tasakaaluproov ja on aidanud mitmeid põlvkondi kooli mänguväljakutel ja vaikel tervatel aega veeta.

Vahendid: kriit ja väike kivi

Ettevalmistus mänguks. Kui sobiv plats leitud – see peaks olema tasane ja teekattega – joonistab üks mängijatest maha ruudustiku. Ruudustik peaks olema ca 1,25 meetrit lai ja 3 meetrit pikk, kuid täpsed mõõtmed ei ole olulised. Tasub meeles pidada, et see on vaid üks keksumängu ruudustiku tüüp ja olemas on hulganisti teisi variante nagu reegleidki. Tavaline on, et mingit keksumänguversiooni mängitakse ühel tervatel ja teist kõrvaltervatel.

Mäng. Esimene mängija viskab kivikese alale, mis on märgitud numbriga üks ja hüppab sellele, maandudes vaid ühele jalale. Laps peab jääma ühele jalale püsima, kivi üles korjama ja hüppama tagasi algusjoone taha, ilma et teine jalg maad puutuks – kuigi lubatud on ka ühelt jalale teisele hüpata. Kui hüpe sooritatakse edukalt, viskab laps kivi ruutu numbriga 2 ja hüppab sinna, kasutades vajadusel hüppamiseks 1-ga märgitud ala.

Reeglid. Esimene mängija jätkab niikaua kuni eksib. Eksimused on kivi valesse ruutu viskamine või mööda viskamine; joone peale astumine, tasakaalu kaotamine ja selle tõttu mõlema jalaga maapinna puudutamine. Üks sellistest eksimistest lõpetab mängukorra, alustab järgmine. Kui kõik mängijad on oma katsed sooritanud, üritab esimene mängija uuesti, visates kivi ruutu, kus ta eelmisel korral eksimuse tegi. Esimene mängija, kes lõpuruutu jõuab ja sealt ühel jalal läbi kõikide ruutude tagasi hüppab, on võitja.

Mängujoonised

Talvise pööripäeva mäng sai kehtuse vanast postiteest, mis Voltvetit läbis. Postiliiklust korraldas Liivimaal alates 17. sajandi keskpaigast Liivimaa rüütelkond. Mängijatele seletatakse, et rüütelkonna „Suur postitee” kulges kuni Valmierani. Postitee pikkus oli 163 versta ning 7 postijaamaga: Valmiera (Wolmar) →23← Rencēni (Ranzen) →22← Ruhja (Rujen) →21← Mõisaküla (Moiseküll) →20← Kilingi (Kurkund) →22← Surju (Surri) →17← Pärnu (Pernau) →25← Halinga (Hallik) →13← Eestimaa piir.

SÕIT POSTIHOBUSEGA RIIA-PÄRNU-TALLINN POSTITEEL (Kooslooming)

Osavõtjaid paarisarv.

Ettevalmistus mänguks. Mängu mängitakse kinnitallatud lumel. Mängijad jaotatakse võistkondadesse. Igal võistkonnal on kelk. Mänguväljakul tähistatakse “postijaamad” näiteks Halinga, Pärnu, Surju, Kilingi–Nõmme jne. Igas jaamas seisab kaks last. Igas võistkonnast jääb stardijoone taha kelk - “saan”, “hobune” - kelgu vedaja ja reisija. Igas postijaamas toimub hobuste ja reisijate vahetamine.

Mäng. Mängu alustamise signaali järel veab esimene hobune saanil istuva reisija lähimasse postijaama, jaamas antakse saan järgmisele paarile, kellest üks hakkab reisijaks ja teine hobuseks. Uus paar liigub järgmisse postijaama. Nii läbitakse kõik jaamad.

Võitjad. Võidab võistkond, kelle esimesena alustanud paar on esimesena tagasi stardijoone taga.

Mängu reeglid. Postihobune ei tohi varem liikuma hakata, kui reisija on istunud kelgule. Kelgu ümbermineku korral tuleb peatuda, sõitu võib jätkata, kui reisija on uuesti istunud kelgule.

Tore mäng lühikeseks ja külmaks talvepäevaks. Lõbus ja kütab ihu mõnusalt soojaks. Ega talvemänguajal targutada saa. Pigem on talvemängud head selleks, et tänapäeva tubast arvutilast/- noort õue ahvatleda. Õues pole iial igav! Mäletatakse, et ka Voltveti koolipoisid ja tüdrukud oli mõisapargi tiigil mõnel talvel karussellitanud.

KARUSSELL (Tuntud üle maa)

Ettevalmistus. Jäässe raiutakse auk, pistetakse sinna jäme teivas ja lastakse jääl uuesti külmuda. Teibasse aetud tugirauale asetatakse vana vankriratas, selle külge seotakse pikk latt ja lati otsa kinnitatakse kelk.

Mängijad ja mäng. Üks osa mängijaist istub kelgule, kuna teised kihutavad kelku suure kiirusega ringiratast. Karusselli võib mängida ka võistlustel. Auhinna saab kõige kiiremini ringiajaja (*Vändra*). Ratta külge võib siduda esimese lati vastasuunas ka teise lati koos kelguga (*Halliste*). Ratta puudumisel võib posti väljaulatuvasse otsa lüüa ka raudpulga. Sel juhul puuritakse lati sisse auk ja latt pistetakse aukupidi raudpulga otsa (*Ambla*).

1. Fuchsi, K. (2008). *Ravimtaimed meie elus. Uurimistöo, Suure-Jaani Gümnaasium, Suure-Jaani*
2. Hiie, I., Hiie, K. (2008) *Puu- ja põõsaliike. Dendroloogiline õppematerjal. Pärnumaa Kutsehariduskeskus, Tihemetsa.*
3. Henri Projekt (2010) *Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti Koolituskeskuse Voltveti mõisapargi hooldamine ja korrastamine II etapp: piirdeaia ja väikevormide projekteerimine. Henri Projekt, Pärnu.*
4. Henri Projekt (2010) *Voltveti mõisapark muinsuskaitse eritingimused. Henri Projekt, Pärnu.*
5. Isop, E. (1979) *Liikumismänge lastele. Tallinn, Eesti Raamat.*
6. Kalamees, A. (1973). *Eesti rahvamänge. Tallinn, Eesti Raamat.*
7. Kalle, R. (2010). *Ja kui ükski rohi ei aita, siis keeta toomingamarju ja juua (Ambla). Eesti Loodus, 2010/9*
8. Keskkonnainvesteeringute Keskus (kasutatud märts 2011) URL= <http://www.kik.ee/et/taotlejale/keskkonnaprogramm/toetuse-viitamine.html>
9. Kivisild, A. *Metsatehnikumi ümbruse korraldamine. Eesti Mets. Metsanduse ja jahinduse kuukiri, 1940/6 (metsatehnikumi erinumber)*
10. Keskkonnainfo (kasutatud aprill 2011) URL= <http://loodus.keskkonnainfo.ee/webeelis/infoleht.aspx?obj=ala&id=1452>
11. Laas, E., Treumuth; S.(2006) *Voltveti mõisapargi ja arboretumi inventuur. Eesti Maaülikool, Tartu*
12. Laas, E., Treumuth; S. (2007) *Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Tihemetsa (Voltveti mõisa) pargi ja arboretumi kujundus- ja uuendusplaani. Eesti Maaülikool, Tartu.*
13. Maiste, J.(2005) *Park ajas ja ruumis. - Tartumaa mõisad. Näituse „Kaotatud paradüüs“ kataloog.*
14. *Maavalla koda (kasutatud mai 2011) URL= http://www.maavald.ee/maausk.html?rubriik=61&id=448&op=lugu*

15. *Muinsuskaitseamet. Kultuurimälestiste riiklik register. (kasutatud märts 2011)*
URL= <http://register.muinas.ee/>
16. *Muinsuskaitseamet. (kasutatud märts 2011)* URL= <http://www.muinas.ee/meie/oigusloome>
17. *Puide, E. Märkmeid Voltveti metsakooli arengust 1925- 1940. Eesti Mets. Metsanduse ja jahinduse kuukiri, 1940/6 (metsatehnikumi erinumber)*
18. *Puuennustamine (2004), Tuulepesa foorum. 6. november, (kasutatud mai 2011)*
URL= <http://arhiiv.erakond.ee/viewtopic.php?t=895&sid=771cbbca4ecb2cd570bf76fbf37583cb>
19. *Ravimtaimed. (2006). (kasutatud mai 2011)* URL= <http://wiki.zzz.ee/index.php/Ravimtaimed>
20. *Reim, P. Metsatehnikumi õppetegevuse korraldus. Eesti Mets. Metsanduse ja jahinduse kuukiri, 1940/6 (metsatehnikumi erinumber).*
21. *Rähni, M. (2008) Muinsuskaitse eritingimused remondiks ja restaureerimiseks. (Voltveti mõisa peaboone). FIE Mare Rähni, Tallinn.*
22. *Sipelgas, K. (2009) Romantilise mõisapargi kujundused Eestis. Eesti parkide almanahh 2. Tallinn, Kroonpress.*
23. *The Druids horoscope. The Druids calendar. Gallic horoscope (2011) Magic-Horoscope. (kasutatud mai 2011)* URL= <http://www.magic-horoscope.com/druid/>
24. *Õismaa, S. (2009). Tihemetsa pargis kasvavate raviomadustega puude ja põõsaste kasutamise võimalused. Pärnumaa Kutsehariduskeskus, Tihemetsa*

ISBN 978-9949-21-912-4

9 789949 219124